

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

На правах рукопису

Андрейків Христина Василівна

УДК 39: 745 (477. 83/.86) „1890/1939”

РОЗВИТОК ПРОМИСЛІВ ТА РЕМЕСЕЛ НА БОЙКІВЩИНІ
В КІНЦІ ХІХ – 30-Х РР. ХХ СТ.

Спеціальність 07.00.05 – етнологія

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, професор
Паньків Михайло Ілліч

Івано-Франківськ – 2016

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНО-ІСТОРИОГРАФІЧНА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Джерела дослідження	10
1.2. Стан наукової розробки проблеми	23
1.3. Методологічні основи роботи	38
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ БОЙКІВЩИНИ.	
2.1. Становлення традиційної господарської спеціалізації бойків до середини ХІХ ст.	48
2.2. Формування структури господарської зайнятості населення краю в другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст.	64
РОЗДІЛ 3. ТРАДИЦІЙНІ ПРОМИСЛИ БОЙКІВ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.	
3.1. Специфіка лісозаготівельного промислу	83
3.2. Інновації у деревообробному промислі	106
3.3. Еволюція нафтовидобувного промислу в краї	116
РОЗДІЛ 4. НАРОДНІ РЕМЕСЛА В ПОВСЯКДЕННІЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ БОЙКІВСЬКОЇ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ГРУПИ	
4.1. Характеристика традиційного ткацтва і кравецтва бойків	131
4.2. Ремесла побутово-господарського характеру	154
ВИСНОВКИ	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	175
ДОДАТКИ	226

ВСТУП

Одним із пріоритетів сучасного демократичного суспільства є збереження духовної і матеріальної спадщини минулого тієї чи іншої нації. Не виключенням є й українці. Їх багатовікові надбання, зокрема традиційні ремесла і промисли, є не тільки її органічною складовою матеріальної культури, а й цінним джерелом для осмислення закономірностей культурно-історичного розвитку української нації. Тому серед культурно-історичної спадщини етнографічних груп українців важливе місце посідає матеріальна культура бойків.

Наявність багатой та різноманітної сировини на Бойківщині стимулювало розвиток деревообробних ремесел та промислів у місцевого населення. Він супроводжувався процесом остаточного їх відокремлення від землеробства. Багатовікові надбання народної культури, зокрема промисли й ремесла, представлені не тільки органічною складовою матеріальної культури, а й невід'ємним чинником для вивчення закономірностей культурно-історичного розвитку нації.

Як стверджує українська дослідниця Г. Скрипник, сучасний культурний простір України формується за принципово відмінних (у порівнянні з попередніми епохами історії людства) умов прискореного історичного процесу, нівеляції відстаней і кордонів, глобалізаційних впливів і тотального поширення маскультури [412, с.3].

Порушення безперервності культурно-національної традиції є вкрай деструктивним суспільним фактором [412, с.3]. Саме традиція, за слушним визначенням російського етнографа Є. Маркаряна, є специфічним механізмом, який детермінує загальну спрямованість суспільного розвитку. Зруйнування традиції спричиняє втрату орієнтирів суспільного прогресу, зумовлює загальну суспільну невизначеність [367, с.78-79].

Серед культурно-історичної спадщини етнографічних груп українців важливе місце посідає матеріальна культура бойків, яка зберегла і продовжує зберігати свою локальну самобутність та етнокультурну автентичність. В

основу дослідження покладені польові матеріали, зібрані на Бойківщині. Серед найбільш поширених на вказаних теренах були такі види ремесел, як решетарство, виготовлення виробів з дерева, прядіння, ткацтво та інші. Проте функціонування зазначених промислів та ремесел на сьогоднішній день у повсякденному житті бойків є мінімізованим. Тому відповідно до цього актуальність дослідження даної проблеми зумовлена науковими і суспільними чинниками. Наукова значущість полягає в недостатньому її вивченні в етнологічній науці та відсутністю комплексного дослідження. А суспільна – в необхідності збереження й популяризації традиційних промислів і ремесел, що розвивалися в минулому на території Бойківщини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках проблематики науково-дослідної програми кафедри етнології і археології Інституту історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Історико-культурні та етносоціальні процеси на Прикарпатті» (державна реєстрація № 0109U0000838).

Об'єктом дослідження виступають традиційні допоміжні господарські заняття мешканців Бойківщини – промисли і ремесла як невід'ємна частина їх господарської життєдіяльності.

Предметом вивчення й наукового аналізу дисертаційної роботи є особливості розвитку традиційних промислів і ремесел на Бойківщині в кінці XIX ст. – 1939 р., виокремлення їх специфічних рис, динаміки розвитку та інноваційних змін у відповідних формах допоміжних господарських занять досліджуваної етнографічної групи.

Враховуючи потребу глибшого пізнання традиційного господарського укладу українського етносу і недостатність в українській етнології теоретичних та узагальнювальних праць із даної проблематики, на основі аналізу й узагальнення виявлених архівних матеріалів, опрацьованої наукової літератури та здійснених польових досліджень, **мета** дисертаційної роботи полягає у комплексному висвітленні особливостей розвитку традиційних

ремесел і промислів населення краю кінця XIX ст. – 1939 р. як частини матеріальної культури українського народу.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання наступних дослідницьких **завдань**:

- проаналізувати джерельно-історіографічну базу та методологію дослідження;
- окреслити специфіку структури економічної зайнятості населення Бойківщини;
- охарактеризувати розвиток видобувних та викопних промислів в етнографічному масиві;
- проаналізувати сутність традиційного прядіння, ткацтва та виготовлення одягу у бойків;
- висвітлити розвиток ремесел побутово-господарського характеру;
- дослідити інноваційні зміни в деревообробних ремеслах бойківської етнографічної групи.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Бойківського історико-етнографічного району Західного (Південно-Західного) етнографічного регіону України. На думку І. Зелінського, Бойківщиною «називають частину території західного Підкарпаття і Закарпаття в межах річок Сяну та Ужа на заході і Латориці, Торця – на Сході. Північна межа Бойківщини підходить подекуди до Дністра, південна майже збігається з південними кордонами Закарпатської області» [205, с.62].

За сучасним політико-адміністративним устроєм до Бойківщини належать Долинський, Рожнятівський, частково Калуський райони Івано-Франківської області, Воловецький, Міжгірський, Свалявський, частково Великоберезнянський, Іршавський, Перечинський, Хустський райони Закарпатської області, Дрогобицький, Сколівський, Турківський, Старосамбірський, частково Самбірський і Стрийський райони Львівської області.

Хронологічні межі дослідження визначені кінцем XIX ст. – 1939 р. Нижня межа – кінець XIX ст. – пов’язана із початком наукового вивчення і активним збором етнографічного матеріалу на території Бойківщини і, відповідно, за консервуванням традиційного господарювання у бойків. Верхня межа – 1939 р. – окреслюється зміною не лише політичного владарювання, а й зміною господарської діяльності у краї, результатом якої був різкий перехід від традиційного його способу до колективно-волютаристського, заснованого на колгоспній системі.

Теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на принципах історизму, системності й об’єктивності вивчення минулого. У роботі застосовано загальнонаукові та спеціально-наукові методи (порівняльний, проблемно-хронологічний, статистичний, історичної реконструкції та інші). Емпірична інформація з досліджуваної теми безпосередньо була отримана авторкою за допомогою методу польового дослідження (опитування, інтерв’ю). Сукупність використання наукового інструментарію, відповідних принципів і методів, доступної джерельно-історіографічної бази сприяло комплексному висвітленню досліджуваної проблеми.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у постановці, узагальненні та аналізі проблеми дослідження. Вона є першою в Україні комплексною працею, у якій взаємопов’язані господарський уклад з елементами повсякденної діяльності.

Уперше:

- до наукового обігу введено частину маловідомих архівних матеріалів та записи польових досліджень автора;
- здійснено ареально-географічний аналіз локальних особливостей ремесел та промислів Бойківщини;

Удосконалено:

- відомості про функціонування традиційного нафтовидобувного промислу на Бойківщині в кінці XIX – першій третині XX ст.;

– окремі аспекти внутрілокальних відмінностей у розвитку ремесел окремих населених пунктів Бойківщини та загалом Східної Галичини і Закарпаття;

Дістали подальший розвиток:

– розуміння тісного господарського взаємозв'язку досліджуваних ремесел і промислів з усталеною місцевою структурою зайнятості;

– з'ясування впливу допоміжних занять на формування етнодуховної спадщини населення Бойківщини.

Теоретичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у можливому використанні їх для створення науково-узагальнюючих праць про розвиток ремесел і промислів на Бойківщині. Варто зауважити, що представлений у дисертації фактичний матеріал, теоретичні наукові положення і висновки можуть бути використані для проведення порівняльно-історичного аналізу господарської діяльності в інших регіонах України. На наш погляд, це сприятиме у подальшому дослідженню тих чи інших компонентів функціонування окремих галузей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що представлений у дослідженні матеріал, основні положення та висновки можуть бути використані в науково-дослідній сфері для здійснення подальших теоретичних і практичних досліджень. Зазначені матеріали застосовуватимуться при підготовці та написанні узагальнених і спеціальних робіт з вітчизняної історії, вітчизняної етнології, етнографії Бойківщини, історичної регіоналістики. Результати дослідження можуть використовуватися при підготовці і під час викладання нормативних і спеціалізованих курсів з історії України та етнології, у роботі етнографічних і краєзнавчих музеїв.

Результати дисертаційного дослідження пройшли **апробацію** на Регіональній науково-практичній конференції «Історико-культурна спадщина Рожнятівщини як складова частина Бойківщини: минуле та перспективи розвитку» (сmt. Рожнятів Івано-Франківської обл., 13 серпня 2012 р.); VI

Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету – 2013» (м. Київ, 25 квітня 2013 р.); IV Міжнародній науковій конференції «Одеські етнографічні читання» «Локальна та регіональна специфіка традиційної культури» (м. Одеса, червень 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти» (м. Херсон, 17-18 квітня 2015 р.) також на щорічних звітних наукових конференціях кафедри етнології і археології Інституту історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Основні положення дисертації. За результатами дисертації опубліковано **десять** статей. З них **п'ять** у фахових виданнях з переліку АК України, в тому числі **одна** – в закордонному виданні:

1. Андрейків Х. Прядіння і ткацтво, виготовлення одягу на Рожнятівщині в кінці XIX – початку XX століть / Христина Андрейків // Вісник Прикарпатського університету, серія «Історія». – Івано-Франківськ, 2012. – С. 142 – 149.

2. Андрейків Х. Розвиток деревообробних промислів на Бойківщині в кінці XIX – початку XX століть / Христина Андрейків // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина». – Івано-Франківськ, 2013. – С. 137 – 142.

3. Андрейкив Х. Ризблярство как отдельный вид бойковских ремесел конца XIX – 30-х лет XX века / Христина Андрейкив // Вопросы искусствоведения, этнографии и фольклористики / Государственное учреждения «Центр исследований белорусской культуры языка и литературы НАН Беларуси». – Минск, 2013. – С. 403-407.

4. Андрейків Х. Традиційна техніка бойківської вишивки / Христина Андрейків // «Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка». – Тернопіль, 2014. – С.148-151.

5. Андрейків Х.В. Характеристика традиційного ткацтва і кравецтва бойків (друга половина XIX – середина XX століття) / Христина Андрейків // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 98 (№ 7). – С. 16–20.

Структура дисертаційної роботи зумовлена постановкою мети та завданнями дослідження. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів (десяти підрозділів), висновків, додатків, списку використаних джерел (476 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 174 сторінки.

РОЗДІЛ І. ДЖЕРЕЛЬНО-ІСТОРИОГРАФІЧНА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА РОБОТИ

1.1 Джерела дослідження

Об'єктивне написання і висвітлення теми дисертаційного дослідження вимагає залучення широкого кола архівних і друкованих джерел різних за походженням, інформаційним потенціалом, достовірністю та повнотою. З огляду на це потрібно завжди тримати в полі зору базові аспекти проблеми наукової студії, яку розробляє дослідник, оскільки саме аргументація джерельним матеріалом дає змогу ствердити, спростувати або уточнити ті чи інші усталені в науці тези попередніх досліджень, запропонувати нові підходи до його вивчення, показати ще не вирішені або не описані дотепер в науці ті чи інші сторони проблеми дослідження.

Виходячи з цього, джерельну базу дисертаційної роботи умовно поділено на кілька груп: 1) документальні архівні матеріали; 2) опубліковані джерела; 3) періодична преса; 4) мемуарні відомості; 5) польовий етнографічний матеріал.

Відзначимо, що вагома частина знайдених документів вперше вводиться у науковий обіг, а частина раніше опублікованих матеріалів у дисертації піддаються новим науковим інтерпретаціям.

Важливу групу джерел наукової роботи становлять документальні архівні матеріали. Зазначені архівні відомості, котрі безпосередньо відносяться до предмету дослідження, зберігаються у відділах рукописів Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника та відповідно Інституту народознавства НАН України, а також у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАУЛ), Державних архівах Івано-Франківської (ДАІФО), Закарпатської (ДАЗО) та Львівської (ДАЛО) областей.

Значну інформативну цінність становлять документи, які зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАУЛ). У них містяться матеріали про соціально-економічне становище на території Галицької Бойківщини. Їх основу складають документи, в яких окреслено соціально-економічне становище населення тодішніх Долинського, Дрогобицького, Самбірського, Сколівського, Старосамбірського, Стрийського і Турківського повітів.

Важливе місце у згаданих архівозбереженнях посідають матеріали, в яких подані відомості про господарську спеціалізацію Бойківщини. Так, у фонді 146 «Галицьке намісництво» представлені документи австро-угорського періоду. Вони містять донесення місцевої влади, листування, звіти староств та державної поліції, звернення (інтерпеляції) українських депутатів до центрального уряду, що розкривають соціально-економічну палітру господарської життєдіяльності місцевого населення. Зокрема, у них знаходяться повідомлення місцевих адміністративних органів, їх звіти про економічне становище вищезгаданих повітів у кінці XIX – на початку XX ст. У матеріалах фонду містяться статистичні показники наявності осіб, які були зайняті у допоміжній господарській сфері Бойківщини [1-7].

У фондах 219 «Спілка польських нафтопромисловців. Кооператив з обмеженою відповідальністю», 224 «Gazziemny. Товариство з обмеженою відповідальністю», 225 «Концерн французьких нафтових промислових і торговельних товариств «Małopolska» та 242 «Галицько-Карпатське нафтове акціонерне товариство» зберігаються матеріали, які висвітлюють особливості технологічного нафтовидобування на теренах Бойківщини польським і французьким капіталом, капіталізація галузі шляхом створення відповідних нафтовидобувних товариств. Також документи вказаних фондів дають змогу досягнути специфіку умов праці місцевого населення на нафтових вишках, охорони їх безпеки, оплати праці даних робітників [8-18].

У свою чергу у фонді 409 «Центральна адміністрація столових маєтків греко-католицької митрополії» знаходяться дані у повітовому зрізі щодо становища ремесел та промислів на території Бойківського історико-етнографічного масиву в кінці XIX – на початку XX ст. Основне місце у даних матеріалах відведено документуванню становища лісозаготівельного промислу та деревообробного ремесла [20-24].

У фонді 309 «Наукове товариство імені Шевченка» знаходяться докладні відомості про терміни сплаву, його регулярність і масштаби протягом усього весняно-зимового навігаційного періоду на початку XX ст., в окремі місяці зібрано у статистичних матеріалах Галицького намісництва за 1896 – 1903 рр., складених на основі даних кожного повітового староства. Зокрема, у фондосховищі міститься листування Міністерства землеробства з Долинським староством по врегулюванню русла р. Свіча у лютому 1912 р. та про заборону управлінням громаді села Мізунь Старий сплавити ліс по цій річці [19, арк. 1].

У фонді Р-15 «Мацюк Орест Ярославович, доктор історичних наук, професор, директор ЦДІА України у Львові, історик паперу і оборонного будівництва, 1932 – 1999 рр.» містяться матеріали про Бойківщину. У них знаходяться відомості й про господарський уклад і господарські заняття місцевого населення [25].

Важливим для дисертаційного дослідження є матеріали, які зберігаються у фондах Держархіву Івано-Франківської області. Документальні свідчення фонду 2 «Станіславівське воєводство. Станіславів. 1921 – 1939 рр.» розкривають загальну економічну ситуацію у регіоні у міжвоєнний період. У вказаному фонді зібрані матеріали, які відображають ті чи інші аспекти соціально-господарської діяльності населення Галицької Бойківщини. Передусім це справи, в яких вагому інформативну цінність становлять документи соціально-економічного змісту, які дають змогу прослідкувати соціальні настрої, рух, інфраструктуру, економічне становище бойків. Серед

них виокремлюються донесення і докладні записки повітових староств про економічне становище в повітах, господарську зайнятість місцевого населення [53-55; 59-60; 65; 73].

У вказаному фонді значний інформаційний ресурс знаходиться у матеріалах, вміщених у підготовлених польською адміністрацією міжвоєнного часу відповідних економічних монографій повітів, в яких мешкали бойки. Зокрема, у них показано й сфери їх повсякденної господарської діяльності, в т.ч. й побутуванні традиційних допоміжних занять – промислів і ремесел [52; 56-58; 64; 77].

Доволі інформативними є справи, в яких вміщені звіти місцевих і регіональних властей про стан господарювання, в т.ч. і про промисли і ремесла. Також тут містяться розпорядження, листування, рішення про займання торгівлею та ремісництвом, статuti господарських товариств та хліборобських гуртків, матеріали про діяльність їх філій [61-63; 66-72; 74-76; 78-79].

У фондах 26 «Богородчанське повітове староство» та 263 «Станіславське воєводське бюро фонду праці» зберігаються архівні документи, які стосуються розвитку лісозаготівель у населених пунктах Богородчанського та Долинського повітів, деревообробці на відповідних підприємствах, їх функціонування, регламентації систем транспортування деревини [80-81].

Водночас у матеріалах фонду 263 «Станіславське воєводське бюро праці, 1925 – 1939 рр.» вміщені дані про деревообробні підприємства Бойківщини та стан безробіття на них [82-84].

У фондах Держархіву Закарпатської області у значній кількості зберігаються архівні документи чехо-словацького та в меншій мірі австро-угорського періодів. Окремі відомості про соціально-економічний стан на Закарпатській Бойківщині кінця XIX – початку XX ст., традиційну господарську спеціалізацію населення краю та її специфіку містяться в

окремих справах фонду 63 «Громадянське управління Підкарпатської Русі» [40-43].

Відзначимо, що міжвоєнний період найповніше представлений матеріалами фондів 2 «Президія Крайового управління Підкарпатської Русі», 21 «Крайове управління Підкарпатської Русі» та 29 «Президія Цивільного Управління Підкарпатської Русі». У них здебільшого зберігаються донесення, довідки, звіти регіональних (жупанських, окружних та поліційних) органів управління, їх листування з місцевими органами влади про економічне становище на Закарпатській Бойківщині [26-27; 29-30; 34; 39].

Значне місце у вивченні теми дослідження посідають документи, які містяться в описах 11 і 17 фонду 21 «Крайове управління Підкарпатської Русі», присвячених власне огляду і розвитку промисловості і торгівлі в краї. У них зберігаються значні відомості про перебіг соціально-економічних процесів у краї, особливості традиційної господарської життєдіяльності місцевого населення та його традиційну виробничу спеціалізацію [28; 31-33; 35-36].

У свою чергу матеріали фонду 24 «Реферат промисловості, торгівлі та ремесла Підкарпатської Русі» допомагають окреслити специфіку господарської зайнятості населення Закарпатської Бойківщини. Мова йде про системне вивчення чехословацькими властями на початку 1920-х рр. становища промисловості, торгівлі і ремесла на теренах досліджуваного краю [37-38].

Водночас документальне наповнення фонду 88 «Волівське окружне управління» дають змогу через зріз листування, донесень, протоколів місцевих органів влади більш детально проаналізувати стан допоміжних господарських занять в досліджуваному етнографічному масиві. Особливу цінність становлять скарга-звернення жителя Колочави до Президента Чехословаччини з описом важкого економічного становища селянства округи [44-51].

Істотно доповнюють джерельну базу дисертаційного дослідження архівні матеріали, збережені у фондосховищах Держархіву Львівської області. У них знаходиться комплекс джерел, які проливають світло на особливості соціально-економічного становища бойків, зокрема їх господарської зайнятості, функціонування систем дереворооброк, нафтовидобутку, існування архаїчних способів обробки дерева і деревини, інших ремесел щоденно-побутового вжитку.

Значний інформаційний потенціал з проблеми дослідження даного архіву знаходиться у фондах 1 «Львівське воєводське управління» та 29 «Реміснична палата у Львові. 1929 – 1939 рр.». Саме у них містяться архівні матеріали про традиційне господарювання та відповідно допоміжні господарські заняття, які були розповсюджені у бойків. Зокрема, у них йдеться про стан і розвиток лісового господарства, упорядкування лісозаготівель, способів господарського використання лісу. Значну цінність становить складений польською владою меморіал про економічний занепад ремісництва в Східній Галичині, окреслено історичний експурс розвитку ремісництва та проаналізовано причини його стагнації і чинники, які впливали на неї [85-93].

У фондах 1140 «Турківське повітове староство», 1137 «Дрогобицьке повітове староство», 1141 «Стрийське повітове староство» містяться документи соціально-економічного змісту. У них комплексно окреслено господарську спеціалізацію місцевого населення, зокрема становище лісозаготівельного промислу, традиційних господарських занять, деревообробного ремесла [94-101].

У свою чергу у фонді 1245 «Самбірський музей товариства «Бойківщина» зберігаються відомості про традиційне господарювання бойків та їх господарські звичаї та обряди. Тут подано опис господарського розвитку Самбірського повіту, а також лісорубства і первинної обробки деревини [102-105].

Певний пласт інформації щодо традиційного господарювання на території Бойківщини міститься у фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України. У фонді 45«Дідушицьких» містяться матеріали про розвиток основних галузей сільського господарства на теренах Бойківщини, а саме значення землеробства, молочарства, льонарства, птахівництва, городництва та садівництва.

Окреме місце у справах згаданих архівних фондів займають відомості про копальні в Галичині, каменоломні, техніку безпеки робітників, які працювали на них, а також дані про технічну специфіку нафтовидобутку на теренах Тустановичів Дрогобицького повіту [110].

Важливе місце в джерельній базі посідають первинні матеріали, які зберігаються у рукописних фондах архіву Інституту народознавства НАН України. Мова йде насамперед про звіти щорічних польових етнографічних експедицій, які були проведені на теренах Бойківського історико-етнографічного району дослідниками даних наукових інституцій [106-109].

Таким чином, доступні архівні матеріали характеризуються широкою соціально-економічною інформативністю. У них висвітлено особливості господарського життя на території Бойківщини, показано специфіку соціально-економічної політики у краї у кінці XIX – першій третині XX ст., окреслено основні напрями її проведення, охарактеризовано основні вектори розвитку традиційних допоміжних господарських занять. Наявність відповідних первинних матеріалів у повній мірі дозволяють реалізувати завдання дослідження.

До другої групи належать опубліковані джерела, які були видані в кінці XIX – першій третині XX ст. З-поміж них значним археографічним доробком, що доповнює джерелознавчу базу, є збірники безпосередніх, але науково відредагованих документів, виданих Науковим Товариством імені Т. Шевченка (далі – НТШ). Серед них вагоме місце посідають матеріали,

вміщені в «Матеріалах до українсько-руської етнології», «Записках НТШ», «Етнографічному збірнику».

Важливе значення серед археографічно-етнологічних збірників посідають безпосередні етнографічні розвідки В. Гнатюка [199 - 200], М. Зубрицького [206-212], В. Охримовича [220 - 221], І. Франка [434 - 435]. Зокрема В. Охримович описав правові норми, що побутували серед бойків. Він також подав особливості господарювання бойків [220 - 221].

У свою чергу у працях українського народознавця М. Зубрицького відображений цілий спектр матеріальної й духовної культури бойків. У статті «Годівля, купно і продаж овець у Мшанцях Старосамбірського повіту» увага зосереджена й на побутуванні вівчарського начиння, способів обробки овечої вовни, виготовлення з неї сукна тощо [207]. В інших публікаціях народознавець подав описи будівельної справи, чоботарського ремесла, список майстрів-будівельників Мшанця, окреслив господарську діяльність населення Мшанця та Кіндратива [206; 208-212].

Важливе місце в джерельній базі посідають праці дослідників-аматорів НТШ, які самостійно збирали етнографічні матеріали у тих місцевостях, де самі мешкали. Вони здебільшого фіксували те, що бачили, не вдаючись до аналізу тих чи інших традиційних обрядів і звичаїв. У публікаціях В. Великановича [197], Б. Заклинського [204] і П. Коненка [216] зібрано значний матеріал про народну їжу в Турківському, Снятинському і Сколівському повітах. М. Драган описав особливості петрикування в с. Тустановичі Дрогобицького повіту [213].

Важливе місце серед опублікованих матеріалів належить виданням, в яких вміщено відомості про розвиток нафтовидобувної сфери на теренах Галицької Бойківщини. Зокрема, вивчення геологічної будови соляних і нафтових джерел здійснив австрійський мандрівник Б. Гакет. У своїй подорожі по Бойківщині в кінці XVIII ст. він провів дослідження щодо наявності нафтових родовищ в краї, описав способи їх традиційного

видобутку місцевим населенням та застосування нафти у їх повсякденній життєдіяльності [241].

Окреме місце займає робота угорського урядовця кінця XIX – початку XX ст. Е. Егана, в якій він детально описав соціально-економічне становище селян на Закарпатській Бойківщині. Він звернув увагу і на стан господарювання та сфери зайнятості місцевого населення [187].

Значний археографічний матеріал з проблеми дослідження висвітлений у збірниках документів, які побачили світ у радянську добу. В основному вміщені у них відомості відображають історію соціально-економічних відносин у краї, показують особливості т.зв. «гострої класової боротьби», зокрема висвітлюють перебіг страйкового руху на деревообробних і нафтовидобувних підприємствах, виступів селян і робітників проти т.зв. «буржуазних пануючих верств». Разом з тим у зазначених збірниках ми знаходимо й характеристику традиційного господарського укладу населення Бойківщини [184-186; 189-190; 192].

Третю групу джерел дисертаційного дослідження становлять матеріали періодичних видань. З-поміж них значне місце посідали суспільно-політична преса, господарські часописи, сільськогосподарські календарі, що виходили друком у період із 90-х рр. XIX ст. до кінця 30-х рр. XX ст. З-посеред них доцільно згадати господарські часописи «Сільський господар», «Наддністрянські вісти», «Народ», «Нова хата», «Житє і слово», «Календар Просвіти», «Polska Gospodarcza» [195-196; 202-203; 213-214; 225-227; 230].

На сторінках тогочасних періодичних видань знаходимо характеристику традиційної господарської життєдіяльності бойків. У даних публікаціях були вміщені численні відомості про основні та допоміжні господарські заняття населення Бойківщини, знаряддя праці, які використовувалися у повсякденному житті, способи господарювання, стан розвитку промислів.

Крім цього, на сторінках тогочасних газет та журналів увага була прикута й до стану традиційних промислів і ремесел, якими славилася

Бойківщина. Одним із головних із них був деревообробний промисел. Зокрема, у тогочасних часописах значна частина інформації була присвячена традиційним способам заготівлі дерева, його обробці, виробництву будматеріалів, основних схем сплаву дерева та опису відповідних технологій, які застосовувалися при цьому.

Крім цього на шпальтах згадуваних періодичних видань увага також зосереджувалася на тенденціях розвитку ремесла, пов'язаного із виготовленням будівельних матеріалів (дранки, гонти, дошки) і предметів щоденного вжитку (хатнє начиння). Одночасно констатувалася й увага на ткацькому промислі. Також окремі відомості у тогочасних публікаціях знаходимо про соляний промисел, випалювання попелу, виробництво поташу, смоли, деревного вугілля.

Надзвичайно вагому групу джерел для вивчення розвитку традиційних промислів та ремесел на теренах Бойківського масиву складають польові етнографічні матеріали. Вони являють собою записані спогади старожилів та зібрані опитування респондентів із населених пунктів Бойківщини. Зазначені матеріали стосуються в основному повсякденної господарської життєдіяльності побуту населення краю.

Відзначимо, що записані польові етнографічні матеріали становлять основний масив джерельних матеріалів дисертаційної роботи та зберігаються у фонді 1 «Рукописні матеріали» опису 7 «Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині» Науково-навчального етнографічного архіву Інституту історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» [111 – 183].

Первинні етнографічні дані були зібрані особисто автором даного дослідження під час історико-культурних експедицій та відповідних анкетувань респондентів на території сучасних Воловецького, Міжгірського, Свалявського районів Закарпатської, Долинського, Калуського,

Рожнятівського районів Івано-Франківської, Дрогобицького, Самбірського, Сколівського, Старосамбірського, Стрийського і Турківського районів Львівської областей.

Усі зібрані автором дисертаційного дослідження польові етнографічні матеріали умовно можна поділити на три основні групи. Так, до першої групи ми відносимо отримані свідчення респондентів про основні сфери господарської зайнятості населення Бойківщини у досліджуваний період, а саме про традиційне землеробство та його характерні риси, розвиток городництва та садівництва, провадження домашнього тваринництва, специфіку відгінного скотарства, птахівництва.

Другу групу складають матеріали, які окреслюють специфічні особливості функціонування та господарського призначення допоміжних занять у бойківської етнографічної групи, а саме традиційних деревозаготівельного, місцевих викопного та видобувного промислів, деревообробного ремесла.

До наступної третьої групи джерельних відомостей належать спогади, в яких означено особливості побутування та функціонування ремесел господарсько-побутового вжитку, які були поширені на Бойківщині. Серед них чільне місце посідали дані щодо технічних прийомів, які побутували у традиційному ткацтві, кравецтві та шевстві бойків.

Усі зазначені матеріали були зібрані у населених пунктах Воловецького (місто Воловець, село Верхні Ворота, присілок Веретичів Гукликівської сільської ради), Міжгірського (селище Міжгір'я, присілок Вучкове Підчумальської сільської ради, село Запереділля, с. Колочава) районів Закарпатської, Долинського (села Оболоня, Шевченково, Княжолука, Тяпче, Кропивник, Слобода-Болехівська, Новоселиця, Слобода-Долинська, Церківна, Велика Тур'я, Пшиничник, Лолин, Якубів), Калуського (село Станькова), Рожнятівського (селища Брошнів-Осада та Перегінське, села Креховичі, Липовиця) районів Івано-Франківської, Самбірського

(місто Самбір), Сколівського (місто Сколе, села Орява, Верхнє Синьовидне), Стрийського (села Любинці та Гірне) і районів Львівської областей [111 – 183].

Підсумовуючи огляд джерельної бази дослідження, слід зазначити, що збереглася значна кількість архівних документів та етнографічних матеріалів, у яких відображено різні аспекти досліджуваної проблеми. Так, більша частина архівних відомостей в основному висвітлюють окремі елементи господарювання на Бойківщині (землеробство, хліборобство, садівництво, городництво) з позицій складової господарсько-економічного комплексу Східної Галичини та лише опосередковано окремі фрагменти матеріальної культури населення зазначеного етнографічного масиву.

Загалом документальні архівні матеріали політико-правового і соціально-економічного змісту, які містяться у фондах мережі державних архівів України. Вони інформують про основні напрями соціально-економічної політики Австро-Угорської монархії та Речі Посполитої щодо традиційного господарства в окремий взятий період. Інші матеріали висвітлюють особливості господарювання на території Бойківського етнографічного масиву.

Вагоме значення мають польові етнографічні матеріали, які акцентують увагу на розгляді особливостей традиційних допоміжних господарських занять українського населення Бойківського етнографічного району. Одночасно зазначені матеріали вимагають доповнення інформацією із публікацій тодішньої преси.

Проте, проаналізувавши стан джерельної бази досліджуваної проблеми, слід зауважити, що рівень її документального забезпечення є достатнім. Широкий доступ до архівних документів і матеріалів відкрив можливості для об'єктивного відтворення специфіки господарства та традиційної матеріальної культури українського населення Східної Галичини. Всебічний аналіз джерел дозволяє виявити основні тенденції традиційного

повсякденного господарювання бойків, окреслити особливості функціонування у них народних ремесел та промислів, показати еволюцію викопних промислів, проаналізувати зміни, які відбулися у технічному оснащенні видобувних промислів на території Бойківського історико-етнографічного району.

1.2. Стан наукової розробки проблеми

Аналіз доступного нам комплексу історико-етнографічних праць, присвячених досліджуваній проблематиці, дозволяє виділити п'ять історіографічних груп. До першої відносяться розвідки, які побачили світ у досліджуваній період; другу наповнюють роботи радянських учених; третю складають праці науковців незалежної України; четверту становлять студії істориків української діаспори; до п'ятої зараховуємо публікації зарубіжних авторів.

З першої половини XIX ст. починають з'являтися поодинокі праці, в яких окремі сфери традиційного господарювання бойків ще не були предметом спеціальних окремих досліджень. Ситуація змінюється в кінці XIX ст., коли традиційні промисли і ремесла стають в полі зору тодішніх науковців та ентузіастів народознавчої справи.

Однак зауважимо, що значна кількість публікацій періоду дослідження лише поверхово окреслюють господарську діяльність, промисли, ремесла бойків, вдаючись здебільшого до констатацій, а не аналізу. В основному розвідки кінця XIX – першої третини XX ст. характеризуються описовістю і фрагментарністю, у них здебільшого відсутній глибокий аналіз та відповідне осмислення господарського комплексу населення Бойківського етнографічного масиву.

Важливе значення в дослідженні господарства Карпатського регіону загалом та Бойківщини зокрема відіграло Наукове товариство імені Т. Шевченка та створена 1898 р. Етнографічна комісія. Члени комісії та залучена до співпраці місцева еліта розпочали активний збір етнографічних відомостей про край, у якому вони жили. Результатом цього стала підготовка і видання ряду праць, у яких містилися відомості й про господарську спеціалізацію бойків.

У кінці XIX ст. – 1930-ті рр. наукові історичні й етнографічні, науково-популярні народознавчі і масові часописи, календарі, тижневі і щоденні газети постійно публікували невеликі за обсягом повідомлення та публікації, де висвітлювались найрізноманітніші питання функціонування тогочасних ремесел та промислів, збережених у них давніх традиційних елементів. Серед цього кола слід виокремити публікації тогочасних українських авторів. З-поміж них виділяється науковий доробок А. Білинського [193], Ф. Вагилевича [194; 261], С. Вальницького [195-196], І. Зелінського [205], В. Кобільника [214], М. Зубрицького [206-212], В. Охримовича [220-221], Т. Реваковича [222], М. Скорика [229], В. Филипчака [231].

Першими окремими науковими дослідженнями з бойкознавчої проблематики стали роботи Я. Головацького [201], Д. Великановича [197], А. Веретельника [198], В. Гнатюка [199-200], П. Кононенка [216], І. Максимчука [218], А. Романенка [223-226], Ю. Соневицького [230]. Власне у них окреслено основні господарські заняття бойків, в т.ч. традиційні промисли і ремесла. Зокрема, Я. Головацький описав народний одяг, притаманний населенню Карпатського регіону, в т.ч. і бойкам [201]. У свою чергу Д. Великанович та П. Кононенко проаналізували народні їжу бойків та способи її приготування. У цьому контексті нам цікаво хатнє домашнє кухонне начиння, яке застосовувалося при її приготуванні [197; 216]. Водночас А. Веретельник звернув увагу на традиційні технології заготівлі і обробки лісоматеріалів [198]. Видатний вітчизняний народознавець В. Гнатюк описав традиційне ткацтво і кушнірство на теренах Галичини, зокрема і в Бойківському краї [199-200]. У той же час А. Романенко звернув увагу на вирощування сировини для ткацького промислу [223-226]. Відповідно Ю. Соневицький окреслив традиції гарбарського промислу на теренах краю [230].

Окремий блок даної групи праць становлять й роботи тогочасних зарубіжних авторів. Серед них виділяються наукові і краєзнавчі доробки

В. Богатинського [232; 451], Ф. Буяка [452-453], Г. Гоншъоровського [459], А. Козмінової [460], А. Кучери [461], Н. Лагова [353], Ф. Оссендовського [462], Ф. Папее [463], В. Пульнаровича [464], Р. Рейнфуса [465], З. Стшетельської-Гринберової [466], Я. Фальковського [456-457], А. Фішера [459].

Відзначимо, що польські народознавці Г. Гоншъоровський, Ф. Оссендовський та А. Фішер подали загальні описи традиційного господарювання бойків, зосередивши свою увагу і на становищі місцевої господарської структури, в т.ч. промислів і ремесел [458-459; 462]. У працях Р. Рейнфуса та Я. Фальковського окреслено елементи господарської життєдіяльності на бойківсько-лемківському та бойківсько-гуцульському етнографічних пограниччях [456-457; 465]. У той же час значна увага була зосереджена й на висвітлення локального стану традиційних промислів і ремесел на теренах того чи іншого повіту. Мова йде насамперед про розвідки В. Богатинського про етнокультурну специфіку Тухольщини [232; 452]. У свою чергу наступні публікації носять виразний територіальний зміст, в яких окреслені окремі ділянки господарської зайнятості бойків. Так, А. Кучера писав про Самбірщину [461], Ф. Папее про Сколівщину і Тухольщину [463], В. Пульнаровича про Турківщину [464], З. Стшетельської-Гринберової про Старосамбірщину [466].

У свою чергу російський дослідник Н. Лагов описав сфери загальної та господарської зайнятості населення Галичини, в т.ч. і бойків [353]. Значну увагу традиційним нафтопромислам присвятив працівник Міністерства сільського господарства Австрії у Відні Е. Віндакевич у своїй праці «Оливи та земний віск у Галичині» (1875 р.) [467].

Значне місце в історіографії проблеми дослідження посідають узагальнювальні праці, присвячені розвитку господарства в Галичині. Прикладом може слугувати праця польського статиста та історика Ф. Буяка [452; 453].

Отже, науковцями кінця XIX – першої третини XX ст. написана певна кількість розвідок, присвячених висвітленню етнографічних особливостей Бойківського історико-етнографічного району. Особлива увага у них фокусувалась на описах господарських занять, зокрема й на народних промислах та ремеслах.

Радянська доба була відзначена великою кількістю наукових праць із даної проблеми. Дослідники поглиблювали знання своїх попередників і розширювали коло вищевказаних наукових проблем. Проте більшість публікацій радянської доби присвячено питанням, в яких визначено основні господарські заняття населення західноукраїнських земель.

Найбільше зусиль для вивчення досліджуваної проблеми доклали радянські вчені І. Васюта [264-265], М. Герасименко [272], В. Ілько [307; 318], Г. Ковальчак [329], І. Компанієць [340-341], М. Кравець [346], С. Макарчук [361], В. Осечинський [391], В. Свєжинський [405]. Вони, керуючись марксистсько-ленінськими методологічними принципами, зосередили основну увагу на економічно-статистичній стороні предмета дослідження. Тут не бралися до уваги етнокультурні особливості Бойківського етнографічного району, а вчені розглядали соціально-економічний аспект, специфіку розвитку українського села, особливості ведення господарства у Східній Галичині загалом. Вказаним працям притаманне вивчення явища з використанням статистичних даних, домінуванням емпіричного підходу, при цьому відсутній історико-етнографічний аналіз.

Одночасно у цей період у світ вийшла низка публікацій, у яких висвітлювалися окремі питання господарської життєдіяльності бойків у досліджуваній період. Так, чимало даних про соціально-економічне становище селянства в кінці XIX – 30-х рр. XX ст. наведено в працях українських радянських авторів І. Васюти [264], В. Ілька [317-318] та І. Коломієць [337-338].

Зокрема, І. Васюта особливу увагу звернув на еволюцію соціально-економічної структури західноукраїнського села, проаналізував зміни в селянському землеволодінні, які відбувалися під впливом аграрної реформи 1919 – 1925 рр. Дана праця є фактично єдиним ґрунтовним дослідженням радянської (комуністичної) історіографії, в якій детально проаналізовано політично-адміністративне, юридичне, міжнародне, економічне та соціокультурне становище регіону в контексті політики Другої Речі Посполитої.

Відзначимо, українські радянські вчені змушені були дотримуватися класового підходу й принципу партійності при висвітленні досліджуваних процесів. У цьому контексті особливою заполітизованістю позначені праці П. Свежинського [404] та ін. Усі вони витримані в дусі ленінсько-сталінської методології і мають виразний тенденційний характер. Основна думка публікацій зводилася до такої тези: лише у спільних «класових боях проти гнобителів» склалася дружба між польськими й українськими народами.

Окрему увагу аграрному питанню та ставленню до нього різних політичних партій міжвоєнного періоду приділив П. Свежинський. У своїй праці він розглянув різні форми аграрного руху в регіоні та проаналізував «класову боротьбу на західноукраїнському селі» [404, с.86].

Переважна більшість радянських істориків концентрувала свою увагу на колоніальному становищі краю, намагалася відтворити стан аграрних відносин, проаналізувати хід соціальної, класової, національно-визвольної боротьби. Зокрема, І. Васюта у своєму дослідженні на основі аналізу значного фактичного матеріалу відобразив особливості внутріполітичного становища і соціально-економічного розвитку Західної України у складі Польщі [264-265].

Широко використовуючи матеріали тогочасних польських статистичних джерел, радянський дослідник Г. Ковальчак [329] зосередив увагу на економічному розвитку західноукраїнських земель, відобразив динаміку

розвитку сільського господарства краю, ремесла, торгівлі, показав стан зовнішніх економічних зв'язків та внутрішньої торгівлі в краї.

Значний матеріал вдалося почерпнути з «Історії селянства Української РСР», що вийшла в трьох томах у 1967 р. У ній проаналізовані соціально-економічні чинники розвитку сільського господарства, показано особливості його розвитку на теренах Західної України, окреслено значення тваринницької галузі у сільськогосподарському секторі краю [322].

Деякі питання, пов'язані з розвитком економічних і культурних процесів у Східній Галичині, висвітлювались в «Історії міст і сіл Української РСР», зокрема в томах, присвячених Івано-Франківській [320], Львівській [321] і Закарпатській [319] областям. На основі вказаних праць можна частково охарактеризувати соціально-економічне становище селянства в досліджуваній період в окремих населених пунктах регіону, виокремити райони сільськогосподарської спеціалізації (землеробської, тваринницької, змішаної) краю, проаналізувати особливості ведення сільського господарства, зокрема розвитку традиційних допоміжних занять, притаманних бойкам.

Комплексно вперше питання традиційної соціальної та економічної життєдіяльності бойківської етнографічної групи висвітлені у колективній історико-етнографічній монографії «Бойківщина», яка побачила світ в 1983 р. Окреме місце у даному виданні займає широке коло питань, пов'язаних з висвітленням допоміжних господарських заняттях згаданого історико-етнографічного району, їх особливостей функціонування та специфіки використання у повсякденному житті бойків [248]. Відмітимо, що одним із співавторів даного видання був відомий вітчизняний народознавець М. Мандибура, який комплексно проаналізував традиційне господарювання бойків [364-365].

Окреме місце займає публікація В. Копчак і С. Копчак. Вони виокремили статистику соціального розвитку Закарпаття в кінці XIX – XX ст., зауваживши на соціальній диференціації та зайнятості місцевого населення [342-343].

У свою чергу Б. Яремко детально проаналізував одну зі сторін спеціальної обробки деревини. Дослідник висвітлив систему виготовлення з певних порід дерева традиційні музичні інструменти бойків [459-460].

Окрему групу праць становлять роботи українських народознавців у діаспорі. Серед них вагоме місце посідають колективні роботи, присвячені конкретним адміністративним районам. З-поміж них уваги заслуговують матеріали, вміщені в наукових збірниках «Бойківщина» [249] та «Стрийщина» [415].

Значна кількість публікацій українських вчених в діаспорі із теми дослідження була надрукована в часописі «Літопис Бойківщини», який став центром народознавчого студіювання Бойківщини. У часописі опубліковані фахові розвідки Я. Байрака [240], Л. Бурачинської [260], І. Вовчик-Кульчицького [264], І. Гургули [295], С. Дашо [303], П. Жолтовського [309], О. Залізняка [312-315], О. Ляшенко [359], О. Б [388; 389], В. Онуфрика [390], М. Перлача [397], Р. Фединою [433] та інші [410; 413]. Вказані публікації написані на спогадах жителів, які походили з Бойківського етнографічного масиву.

Вагоме місце з-поміж публікацій займають роботи, пов'язані із висвітленням традиційної народної архітектури бойків, а саме обробки сировини лісоматеріалів для будівництва та процесів зведення відповідних споруд. Так, Р. Федина описав специфіку та хід лісорозробок на Бойківщині [433]. Зокрема, Я. Байрак і П. Жолтовський описали традиційні будівельні спорудження бойківського житла і господарських будинків [240; 309].

Водночас І. Вовчик-Кульчицький та С. Дашо ретроспективно проаналізували господарську зайнятість окремих населених пунктів: Кульчиць біля Самбора [266], Старого Самбора [303], Комарників [388],

Старої Солі [389], Михновця [390]. У свою чергу О. Ляшенко окреслив специфіку орнаментальних мотивів у бойківському писанкарстві [359].

Відмітимо, що окремою сферою вивчення господарювання стало студіювання традиційного ткацтва та кравецтва. Так, Л. Бурачинська висвітлила базові тенденції народного вбрання, притаманні у повсякденному житті бойків [260]. Зокрема, І. Гургула та О. Залізняк описали специфіку бойківського одягу [245-315]. У свою чергу М. Перлач окреслив типологію закарпатських вишивок, зауваживши основні мотиви та орнаментальні традиції [397].

Окрему групу в історіографії проблеми дослідження посідають публікації, які побачили світ за часів незалежності України. З-посеред них чільне місце посідають узагальнюючі наукові роботи, присвячені різним сторонам традиційної життєдіяльності бойків. З-поміж них виокремимо навчальні посібники, наукові збірники, матеріали конференцій та круглих столів, в яких висвітлені окремі аспекти традиційних промислів та ремесел [235; 247; 250; 308; 310; 323; 349-350; 356-357; 381-382; 404; 417; 420; 425-427; 436; 447].

Для розуміння традиційного господарського укладу бойків вагоме місце посідають сучасні колективні та індивідуальні праці, в яких комплексно відображено систему господарювання бойків, наявності у ній архаїчних тенденцій та їх збереження у сьогоденній культурі. До таких робіт відносимо індивідуальні публікації С. Павлюка [395], М. Тиводара [419; 421-422] та інші колективні монографії «Прикарпаття: спадщина віків» [399], «Етногенез Українських Карпат» [307].

Загальні тенденції громадсько-політичного і соціально-економічного життя на теренах Галичини і Закарпаття окреслені в комплексних роботах М. Кугутяка [348] та колективній праці під редакцією І. Гранчака «Нариси історії Закарпаття» [379-380].

Окремі історіоетнографічні сторони проблеми дисертаційного дослідження висвітлені в працях В. Білоуса [244], З. Болтарович [251; 252; 253], Р. Кирчіва [327], О. Кравця [346], В. Маланчука [363]. У вказаних розвідках основна увага звернена на вивченні місцевої етнокультурної самобутності через народознавчу діяльність вітчизняних та зарубіжних вчених XIX – початку XX ст.

Так, З. Болтарович та В. Білоус окреслили місце допоміжних занять бойків у дослідженнях польських етнографів XIX ст., висвітлила значення солі, сировиці, нафти у народному лікуванні [244; 252]. У свою чергу Р. Кирчів проаналізував ступінь етнографічного вивчення Бойківщини, зокрема і місце у цьому процесі традиційних промислів (соляного, лісозаготівельного та видобувних) і ремесел (деревообробного, ткацького, кравецького) [327].

Вагомий внесок у системне дослідження окремих аспектів функціонування традиційних промислів і ремесел здійснили А. Данилюк [295-301], М. Глушко [274-278], Т. Гонтар [281], Г. Горинь [282-284], Ю. Гошко [288-291], І. Могитич [377-378], С. Павлюк [393-394], Т. Файник [429-431] та П. Федака [432]. Вказані вчені вперше звернули дослідницьку увагу на існуванні архаїчних традицій у технологічних прийомах, притаманних бойківським ремеслам, а також окреслили найбільш поширені способи обробітку деревини та видобутку солі, нафти, озокериту.

Так, Т. Гонтар окреслила особливості народного харчування українців Карпат, в т.ч. і Бойківщини. Цінність її праці полягає в тому, що вона комплексно охарактеризувала типологію посуду, який вживався на території етнографічного масиву, вдавшись до аналізу його технологічного виготовлення та функціонального призначення [281].

У свою чергу Т. Файник звернула детальну увагу на традиційні способи вибору, заготівлі деревини, підготовки лісоматеріалу для будівництва, окреслила наявність в арсеналі карпатського будівничого відповідних

будівельних пристроїв, інструментаріях та традиційних способів вимірів [429-431].

Значний внесок в дослідження теми вніс відомий український народознавець М. Глушко. Він у своїх працях звернув увагу і детально проаналізував особливості технології лісосплаву у бойків, перелічив основні транспортні артерії, по яких він здійснювався, окреслив етнографічну специфіку лісозаготівель на Бойківщині [274-276; 278]. Дослідник підкреслив, що сплав лісу як один із найважливіших видів транспорту і допоміжних занять населення Українських Карпат має давні традиції [277]. Однак в науковій літературі ці традиції висвітлені недостатньо. Окремі ж етнографічні території, у тому числі Бойківщина, майже зовсім випали з поля зору дослідників [277, с.155].

У свою чергу Г. Горинь проаналізувала розвиток шкіряних промислів та кушнірства на Бойківщині. Дослідниця виокремила типологію кушнірів та окреслила технології їх роботи зі шкірами, які побутували в етнографічному масиві в кінці XIX – першій третині XX ст. [284].

Важливе місце посідає науковий доробок Ю. Гошка. Дослідник вперше у вітчизняній історіографії проаналізував історичні умови розвитку традиційних ремесел до кінця XIX ст., вказав їх значення для місцевої торгівлі, описав структуру економічної зайнятості населення Карпатського регіону, в т. ч. і бойків [289; 291].

Відомий львівський народознавець А. Данилюк охарактеризував народні традиції бойків у народному будівництві [299]. Вчений визначив типи деревини, яка згодом йшла для заготівлі і використання під час будівництва житла і господарських споруд. Він детально виокремив способи та технології вироблення будівельних матеріалів, виокремив інструментарій його обробки, притаманний бойкам [295-298].

Тематикою народного будівництва бойків займався й відомий вітчизняний народознавець І. Могитич. Проте для нас цікавим є вивчення

даним дослідником сировини для проведення відповідних будівельних робіт для зведення житла [376-377]. У свою чергу особливості народного житла українців Закарпаття, в т.ч. Закарпатської Бойківщини, були комплексно висвітлені П. Федакою [432].

У часи незалежності у об'єктивному вивченні краю однією із важливих сторін історії була її соціоекономічна складова. Так, соціально-економічне становище Галичини в XIX ст. комплексно розглянув О. Кондратюк. Він проаналізував економічну структуру зайнятості населення краю, в т. ч. й Бойківщини [442]. У той час окремі аспекти соціально-економічного розвитку Богородчанщини вміщено у колективній праці Й. Гілецького, Л. Сливки та Р. Сливки. У розвідці окреслено специфіку господарської зайнятості місцевого населення, показано стан їх економічного становища, висвітлено особливості заснування та функціонування перших обробних і видобувних підприємств [273].

Проблемі нафтовидобутку присвячена значна кількість праць. Проте більшість з них історичного спрямування, в яких поза увагою знаходяться застосування традиційних способів видобутку нафти у бойків. Виняток становлять праці О. Васьківа і Л. Михалевича, в яких окреслено становлення нафтового промислу в Бориславі [311], Є. Іваницького і В. Михалевича – про історію даного нафтопромислового району [316], Р. Макітри – про початки нафтовидобутку та його традиційні способи, які існували до його промислового освоєння [362]. Окремі аспекти нафтовидобутку на Бойківщині окреслені в працях О. Микулича [373]. Загалом у вказаних публікаціях висвітлена еволюція нафтовидобувного промислу, технології видобування та сфери використання нафти та її похідних речовин.

Окремі епізоди соціальної історії нафтовидобутку на Бойківщині проаналізовані відомим українським істориком Я. Грицаком. Аналізуючи біографію І. Франка, вчений висвітлив особливості соціально-економічного

становища робітників, зайнятих на нафторозробках у Бориславському басейні, їх побуту та умов праці [294].

У розвідці М. Вальо проаналізовано природознавчо-етнографічні розвідки австрійського природознавця і народознавця Б. Гакета. Він довів, що австрійський дослідник доклався до виявлення в геологічних надрах Бойківщини нафти [262].

У свою чергу вітчизняний дослідник А. Королько окреслив етнографічні особливості Бойківщини, побіжно зауваживши про роль і значення основних і допоміжних галузей традиційного господарювання бойків [345].

Історіографічна база з тематики культурно-матеріальної спадщини бойківського регіону представлена науковими доробками вітчизняних дослідників М. Банаха [242], А. Будзана [258-259], А. Бодника [245-246], С. Гвоздевич [269-271], Т. Гошницької [287], Ю. Грибанич [292], А. Кирпан [307], О. Козакевич [333-337], К. Матейко [368-371], У. Мовної [376], О. Никорак [386-387], Д. Петричко [398], Р. Радовича [401-402], Л. Семчук [406], О. Сікори [407], Р. Сілецького [408-409], Й. Терелі [418], В. Чоповського [437-442] та інші [403].

Серед них чітко простежується певна тематична спрямованість дослідження того чи іншого аспекту розвитку традиційних допоміжних господарських занять. Так, М. Банах окреслив основні параметри функціонування народних промислів і ремесел, які побутували на Бойківщині [242]. У свою чергу А. Будзан звернув увагу на традиційні народні художні ремесла [259].

Особливості бойківського традиційного ткацького ремесла комплексно розглянув у своїх публікаціях А. Бодник. Він на основі зібраних етнографічних та діалектологічних матеріалах проаналізував специфіку прядильно-ткацької техніки бойків та вживаної ними відповідної фахової термінології [245-246]. У свою чергу Ю. Грибанич проаналізував народне вбрання закарпатських бойків [292], а О. Сікора – загалом бойків [407].

Натомість А. Кирпан увагу зосередила на вивченні функціонування ткацького ремесла у бойків [307].

Важливе значення для висвітлення проблеми дослідження посідають праці К. Матейко, яка зосередила свою увагу й на матеріалах-сировині, з якого виготовлявся бойківський традиційний святковий і повсякденний стрій [368-371].

Окреме місце в ткацькому ремеслі бойків посідає аналіз орнаментальних мотивів і декорування тканини та готових виробів тодішнього їхнього вбрання. У цьому зрізі бойківські традиційні в'язані вироби та мереживо детально вивчила та проаналізувала О. Козакевич [335-337]. Вона звернула особливу увагу на трансформаційні процеси, що відбулися в моді кінця XIX – XX ст., в результаті чого відбулися зміни модних тенденцій у місцевого населення, пов'язані із переходом від ручної до механізованої праці [336]. Окреме місце в наукових розвідках О. Никорак посідає аналіз типології виробів XIX – початку XX ст. [387]. Чільне місце займає й висвітлення специфічних рис традиційної бойківської вишивки. Відмітимо, що вони стали об'єктом дослідження Д. Петrenchко [398], Л. Семчук [406] та Й. Терелі [418].

Питанням обробки деревини для будівництва житлових і господарських будівель бойків присвятили свої наукові публікації Т. Гошницька [287], Р. Радович [401-402], Р. Сілецький [408-409], В. Чоповський [437-442]. У них на основі їх же власно проведених польових етнографічних досліджень виокремлено традиційні знання бойків щодо вибору деревини для будівництва, сортів, їх якостей для виконання тих чи інших видів будівельних робіт, наявності відповідних народних умінь щодо цього, їх використання на практиці та у повсякденному житті.

Висвітленню розробці законодавчих ініціатив у лісовому промислі та їх практичному втіленні присвячена розвідка В. Непийводи. Автор детально проаналізував імперський закон 1852 р. про ліси та його вплив на збереження лісового фонду Галичини [366].

Важливе значення для висвітлення пропонованої проблеми мають кандидатські/докторські вітчизняних істориків і народознавців. Серед них вагоме місце займають наукові доробки М. Бацвін [468], О. Галько [469], Н. Дуди [470], Р. Захарчук-Чугай [471], В. Комарницький [472], Н. Пашкова [474], Я. Тараса [475].

Значний блок в історіографії теми дослідження займають праці з локальної історії. У більшості випадків мова йде про історії окремих населених пунктів на Бойківщині. Відмітимо, що їм в основному притаманний історико-краєзнавчий та етнографічно-описовий характер. З-поміж них значно виділяються розвідки В. Андрейківа, Х. Андрейків [236-237], М. Арендача [238], С. Аржевітіна [239], М. Бориса [254; 255], Л. Василечко [263], Ю. Гайди [267-268], В. Голинського [279], З. Даніва [302], Б. Депутата [305], М. Кріля [347], В. Лаби [352], Р. Левицького [354], О. Лесюк [355], В. Малети, О. Малети [364], З. Матисякевича [372], Л. Михайліва [374], Р. Скворія [411], В. Стефаніва [414], М. Цибика [443], В. Шуптара [445], Р. Щура [446] та інші колективні видання регіонального змісту [448].

Загалом у зазначених працях міститься зібраний вказаними дослідниками надзвичайно інформаційно насичений та потужний автентичний матеріал із даних місцевостей, який дає можливість досягнути особливості традиційного господарювання та окремі аспекти господарської повсякденної зайнятості населення Бойківського етнографічного масиву.

Таким чином, окремі аспекти проблеми дослідження потребують подальшої наукової розробки. Власне цим і обумовлена актуальність обраної нами проблеми.

Окреме місце в історіографічному огляді проблеми дослідження займають роботи зарубіжних дослідників. Абсолютну більшість з-поміж них займають публікації польських народознавців. Варто зауважити, що саме на території Бойківщини науковими працівниками Варшавського університету у 2000-х рр. було проведено комплексну етнографічну експедицію, з цього

приводу було проведено наукові конференції. На сьогоднішній день у друці знаходиться обширна колективна праця, присвячена Бойківщині. Одним із її аспектів є аналіз традиційних господарських промислів та ремесел і їх збереження в повсякденному житті бойків.

Серед кола праць зарубіжних дослідників виділяються розвідки польського вченого Є. Чайковського [454; 455]. Так, він окреслив передумови та специфіку історичного заселення Бойківщини. Вчений детально описав процес привнесення волоських мотивів у господарський уклад місцевого населення [455].

Отже, досліджувана проблема отримала певне наукове висвітлення. Проведений аналіз праць кінця XIX – першої третини XX ст. засвідчив значну перевагу економіко-статистичних публікацій над етнографічними, у яких частково були відображені специфіка та особливості Бойківського історико-етнографічного регіону. У зазначений період у фахових дослідженнях селянського господарства загалом елементи господарського укладу краю трапляються в основному через фрагментарні етнографічні свідчення.

У 40 – 80-х рр. XX ст. вивчення Бойківщини проводилось виключно у контексті дослідження соціально-історичних процесів, які відбувалися на території західноукраїнських земель.

Таким чином, лише в кінці XX – на початку XXI ст. були зроблені перші наукові спроби виявити та описати етнокультурну специфіку місцевого населення Бойківщини та обґрунтувати її особливості. Свідченням цього стали конкретні дослідження традиційних промислів та ремесел, проведені на території зазначеного етнографічного району.

1.3. Методологічні основи роботи

Методологія дисертаційної роботи ґрунтується на принципах наукової об'єктивності та критичного аналізу джерельних відомостей. Визначальним у будь-якій роботі є принцип історизму. Саме він дозволяє об'єктивно відслідкувати основні тенденції господарювання, встановити зміни, які відбулися у ньому, зауважити їх окремі інновації. Відзначимо, що господарський розвиток Бойківщини в кінці XIX – 30-х рр. XX ст. був залежним від загальноісторичних процесів в краї та відповідної соціально-економічної дійсності, яка вагомо вплинула на традиційний уклад місцевого населення та його господарську спеціалізацію.

Основи традиційної господарської діяльності на Бойківщині сформувалися давно. Вони були прямо залежними як від соціально-економічних потреб краю, так й від природно-географічного середовища. Бойки традиційно займалися землеробством і тваринництвом. Зауважимо, що окрім зазначених первинних і вторинних господарських занять, формування соціально-господарської структури у бойків відбувалось із врахуванням їх відповідних повсякденних потреб та ринкових запитів ззовні. Саме тому важливе місце у даній структурі посідали допоміжні господарські заняття, які значно розширили господарські можливості населення краю.

Виходячи з цього, вивчення зазначеної проблеми потребує визначення та конкретизації категорійного апарату, що становить предметне поле даного дослідження. Основними категоріями у даній роботі виступають господарська діяльність, господарство, допоміжні господарські заняття, промисли і ремесла.

Важливе значення у повсякденному житті будь-яких етнофорів як представників тієї чи іншої етнічної спільноти відіграють господарська діяльність та відповідні господарські заняття. Власне за ними можна

встановити їх етнічну приналежність, співвіднести їх тотожність у культурному та соціально-економічному плані з певною групою.

Загалом під господарською діяльністю у більшості сучасних етнологічних дослідженнях зазвичай розуміють виробництво та обмін матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару. На думку сучасного російського дослідника А. Куришева, традиційне господарство потрібно розуміти як систему, основою якого є внутрішні зв'язки, а не проста сукупність елементів чи господарських традицій [473, с.89].

З огляду на це, під господарством ми розуміємо комплекс виробничої діяльності людини. З цього приводу радянський етнограф Г. Громов зазначав, що воно є складним, але єдиним процесом і його потрібно розглядати як єдине ціле [293, с.40 – 41].

Як зазначає вітчизняна дослідниця М. Бацвін, у будь-якому господарстві є основний, первинний напрям господарської діяльності та вторинні, які виконують допоміжну роль щодо базового. Перевага того чи іншого виду заняття створює умови для формування специфічного господарського укладу. Загалом він і визначає сутність духовної і матеріальної культури на певній території чи в середовищі певної спільноти [468, с.13].

У зв'язку з цим ми вважаємо, що господарювання є особливою соціалізованою сферою культури. Вона пов'язана з формуванням, організацією і відтворенням відносин між членами суспільства, які склалися в процесі їх спільної діяльності, направленої на життєзабезпечення, задоволення їх первинних потреб в їжі і побуті, а також потреб в інших товарах і послугах [351].

Окреме місце у повсякденній господарській діяльності етнофорів посідають допоміжні господарські заняття. До таких ми відносимо ремесла і промисли. У силу історичного розвитку етнічної спільноти вони можуть бути

архаїчними, традиційними та модерними. Їх трактування в етнологічній літературі є доволі широким.

Загалом традиційне суспільство розвивається відносно стабільно. Воно змінюється повільно, але дуже глибоко [424]. На наш погляд, елементами переходу від традиційного до індустріального суспільства слугують три базові маркери, а саме рівень розвитку техніки, норми накопичення і норми споживання.

Ремесла і промисли на Україні мають багатовікову історію. Вони також пройшли доволі тривалий історичний шлях розвитку й у Карпатському регіоні, зокрема й на Бойківщині. Зародилися вони ще за умов натурального господарства як допоміжні домашні заняття. Привласнюючі промисли передували виникненню ремесла. У свою чергу відтворюючі (видобувні або викопні) промисли з'явилися на пізнішому етапі розвитку суспільно-економічних відносин – при товарному виробництві.

Так, під промислами розуміються різні види робіт, які виконуються з особистої ініціативи або за розпорядженням господаря, крім основної роботи або замість основної з метою одержання прибутку [промисли]. До них відносяться привласнюючі (рибальство, полювання, бортництво, бджільництво) та відтворюючі (солеваріння, селітроваріння, лісозаготівля, первинна обробка лісоматеріалів, нафтовидобуток).

Промисли, як й інші види господарської діяльності, відносяться до матеріальної культури, що відображають її особливості у діахронії; у різних етнографічних районах і локальних групах українського населення; у різних галузях матеріальної культури; у різних спеціальних верствах населення; у взаємозв'язках з культурою інших народів тощо [400].

У свою чергу під ремеслами ми розуміємо дрібне виробництво, що базується на застосуванні ручних знарядь праці, особистій майстерності працівника і дає змогу виготовляти високоякісні, часто високохудожні твори [425, с.122].

Саме тому, як твердить І. Коломієць, першою формою промисловості як самостійної області суспільного виробництва були ремесла [339, с.56]. З огляду на це під ремеслами ми розуміємо виробництво виробів по замовленню або потребі.

Загалом етнологи виділяють два види ремесел: домашні і кустарні. Зокрема, перші розраховані на виробництво несільськогосподарської продукції, у той же час другі – на виготовлення товарів на замовлення і ринок.

Так, Л. Низова стверджує, що кустарну промисловість можна трактувати також як ремісничу форму виробництва з виготовлення продукції на широкий ринок. Саме це відрізняє її від ремесла, яке працює безпосередньо на замовлення. Від крупного промислового виробництва кустарна промисловість відрізняється в першу чергу нижчим рівнем застосовуваної техніки та продуктивності праці [367].

Таким чином, у сучасній вітчизняній етнологічній літературі ремесла та промисли трактують як види господарської зайнятості, які засновані на ручній праці та призводять до товарного виготовлення речей, що задовольняють виробничі, побутові, культові та обрядові потреби суспільства. Промислам передували ремесла.

Окреме місце в дослідженні проблеми відіграє й розуміння автором традиційного способу господарювання. Друга половина XIX – початок XX ст. – це час зіткнення традиційного і модерного способів господарювання. У зв'язку цим, як зазначає Я. Грицак, традиційне і модерне суспільство мають свої власні культурні коди, й висловити традиційні поняття засобами модерної мови тяжко, а часом неможливо [294, с.45]. Саме тому перехід від одного (традиційного) типу господарської діяльності до іншого (модерного) остаточно не завершився й до кінця 1930-х рр., подекуди він триває й дотепер.

Відзначимо, що дослідження ремесел та промислів на Бойківщині в кінці XIX – першій третині XX ст. побудовано за проблемно-хронологічним принципом і є першою спробою комплексного висвітлення проблеми. Бойківщина другої половини XIX – першої третини XX ст. являє собою класичний приклад переплетення різних типів, рівнів і форм допоміжних господарських занять. У цьому контексті важливо прослідкувати зміни, які відбувалися і відбуваються у процесі еволюційних трансформацій форм господарської зайнятості. Саме тому у цьому сенсі актуальним залишається й вивчення етнокультурного досвіду, форм його передавання наступним поколінням, змісту господарського призначення, співвідношення отриманих навичок та функціонування нових інноваційних підходів у господарській зайнятості бойків.

Зміни соціально-економічної кон'юктури на Бойківщині у досліджуваній період спричинили й глибокі видозміни й у допоміжних господарських заняттях місцевого населення. З цього приводу С. Павлюк зауважив, що науково-технічна революція XIX – XX ст. принципово міняла усталений віками спосіб життя [392, с.170].

Загалом потрібно підкреслити, що в другій половині XIX – першій третині XX ст. на Бойківщині відбулась оптимізація господарської діяльності. Вона була пов'язана насамперед зі зміною вектору господарського розвитку етнографічного масиву.

Важливе місце у цьому процесі відіграла наявність сировинної бази. Саме використання потенціалу навколишнього середовища призвело до змін у взаємодії з природнім середовищем.

Таким чином, вивчення досліджуваної проблеми в його господарській динаміці дають можливість: з'ясувати особливості становлення традиційної господарської спеціалізації бойків; окреслити специфіку формування структури господарської зайнятості населення Бойківського етнографічного регіону; дослідити особливості динаміки його господарської діяльності під

впливом взаємовідношення традиція-нововведення; проаналізувати характерні риси лісозаготівельного та деревообробного промислів бойків; відобразити еволюцію у нафтовидобуванні та відповідні технологічні нововведення; зауважити практикування технічних інновацій у традиційному господарюванні та повсякденній життєдіяльності жителів краю; виокремити базові характеристики побутово-вжиткових та побутово-господарських ремесел бойків.

Збір етнологічної інформації за темою дослідження проводився на основі спеціалізованих запитальників вітчизняних народознавців М. Глушка [277], Г. Кожолянка, О. Кожолянка та А. Мойсея [332], В. Супруненка [416] та М. Паньківа [396]. Одночасно автором були розроблені уточнюючі питання, які стосувалися визначення особливостей господарської діяльності на Бойківщині у досліджуваний період, виокремлення системи функціонування традиційних промислів і ремесел в краї.

У процесі дослідження теми здобувач використала наступні наукові методи: метод польових досліджень, метод компонентного аналізу (структурно-функціональний), метод порівняльно-історичного аналізу, метод типологічного дослідження.

Найбільш широке коло інформативних джерел та збережених відомостей вдалося виокремити методом польових досліджень. Системний аналіз даних під час проведених польових етнографічних експедиції дозволив конкретизувати відомості про функціонування в господарській структурі бойків допоміжних господарських занять. На підставі зібраного матеріалу вдалося виокремити специфіку традиційних промислів і ремесел на Бойківщині.

Відзначимо, що збір етнографічного матеріалу відбувався шляхом опитування (інтерв'ю), активного і пасивного спостереження. Автором практикувалося короткотривалі експедиційні дослідження по населених пунктах Воловецького, Міжгірського, Свалявського районів Закарпатської,

Богородчанського, Долинського, Калуського, Рожнятівського районів Івано-Франківської, Дрогобицького, Самбірського, Сколівського, Старосамбірського, Стрийського і Турківського районів Львівської областей. Це дозволило накопичити значний наративний та емпіричний етнографічний матеріал.

Вказані первинні матеріали дослідження були здобуті шляхом безпосереднього опитування носіїв господарської культури. Також одночасно були зафіксовані окремі виробничі зразки господарської діяльності бойків, функціонування у них певних технічних прийомів виготовлення побутово-вжиткових та побутово-господарських виробів. Їх збір проводився за відповідно розробленою програмою-запитальником. Безпосереднє опитування здійснювалося методом писемного запису свідчень на поставлені питання.

Загалом, збір польових етнографічних даних про систему господарської діяльності дозволив значно розширити джерельну базу дослідження. Зафіксовані автором матеріали дають можливість докладно з'ясувати особливості господарювання бойків, характерні риси побутування у них відтворюючих промислів та локальну специфіку практикування відповідних ремісницьких занять.

Таким чином, метод польових досліджень дозволив з'ясувати специфіку та особливості господарської діяльності бойків, її характерні риси, технічні зміни та інновації, виокремити основні параметри становлення, розвитку та занепаду тих чи інших промислів і ремесел населення досліджуваного терену.

Структурно-функціональний метод (компонентний аналіз) дав можливість виявити найбільш суттєві соціально-економічні та культурно-технологічні аспекти функціонування господарства на території Бойківщини. Це дало змогу пізнати цілісну систему традиційної повсякденної господарської зайнятості бойків та їх життєдіяльності загалом. Зауважимо,

що окреме місце у ній займають допоміжні промисли, які значно доповнюють картину господарської зайнятості населення Бойківського етнографічного району. У результаті їх комплексного вивчення можна відтворити структурно-функціональні зв'язки між окремими галузями господарювання та їх впливу на повсякденну діяльність місцевого населення та його матеріально-побутову культуру.

У дослідженні для всебічного вивчення традиційного господарства, узагальнення інформації, отриманої із польових матеріалів, використано метод порівняльно-історичного аналізу. Він використовувався при вивченні специфіки господарського укладу Бойківщини. Цінність використання даного методу проявляється у виокремленні і значенні у ньому допоміжних занять у структурі господарської зайнятості бойків на території досліджуваного регіону. Застосування даного методу дало змогу з'ясувати вплив соціально-економічних умов на формування специфіки господарської діяльності та ролі у ньому традиційних промислів та ремесел, а також виокремити системні трансформації у способах видобування і первинної переробки сировини, а також виготовлення відповідних товарів ремісничого походження.

Використання методу типологічного дослідження дозволив нам провести ретроспективну реконструкцію технічної складової практикування традиційних промислів і ремесел, які побутували у бойків у кінці XIX – першій третині XX ст. Це дозволило зафіксувати почерговість технологічних дій при видобувних промислах та технічних прийомів при виготовленні ремісничої продукції. Одночасно зазначений метод дав можливість на основі виявлених рис і ознак провести ієрархічну типологізацію господарської діяльності, взаємовідношення та взаємовплив різних його типів між собою.

Названі методи дослідження дали можливість не лише описати, а й проаналізувати специфіку господарської діяльності населення Бойківщини. У вивченні традиційного господарства бойків вони допомогли розкрити їх

традиційні господарські знання, навички, вміння, спеціалізацію, еволюцію технологій та їх застосування.

Загалом системне дослідження промислів і ремесел на Бойківщині в кінці XIX – першій третині XX ст. дозволило проаналізувати основні вектори господарського розвитку краю, вичленити місце промислів і ремесел в господарській картині етнографічного масиву, охарактеризувати зміни, що відбулися у даному секторі упродовж досліджуваного часу. Одночасно застосовані методи допомогли виявити і встановити певні тенденції розвитку господарювання бойків, виділити специфічні риси його господарської діяльності. Самобутність господарського укладу бойків були результатом міксації локальних, внутрішніх чи загальноукраїнських традицій.

Отже, аналіз методологічних проблем, питань і підходів дозволяє стверджувати, що основними методологічними принципами для даного дослідження були принцип історизму, об'єктивності та системності, оскільки при відсутності хоча б одного з них дослідження втрачає свій науковий характер. Використання із цілого спектру методів: метод ретроспекції, історико-порівняльний (компаративний), індукції та дедукції, методи польових досліджень – інтерв'ю, анкетування, активно застосовувались здобувачем.

Таке комплексне поєднання принципів пізнання та методів дає основу для достатньої глибини і широти аналізу господарської діяльності та відповідної господарської зайнятості населення в даному етнографічному середовищі. З огляду на це поєднання фактологічного та теоретичного рівнів пізнання досліджуваного об'єкта забезпечило достовірність результатів наукового пошуку.

Таким чином, вироблення і втілення відповідної методологічної основи дослідження сприяло ґрунтовному поєднанню фактологічного та теоретичного рівнів пізнання проведеної наукової роботи. Одночасно

використання широкого арсеналу методів забезпечило достовірні результати запропонованого наукового пошуку.

У цьому контексті опрацьовані фактичні дані, наявні в науковій та краєзнавчій літературі, зібрана та проаналізована нами велика кількість польових першоджерел, архівних документів, публікацій у періодичних виданнях створили основу для деталізованої комплексної наукової історико-етнографічної характеристики допоміжних господарських занять – традиційних ремесел і промислів – у населення Бойківщини у кінці XIX ст. – 30-х рр. XX ст.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ БОЙКІВЩИНИ.

2.1. Становлення традиційної господарської спеціалізації бойків до середини XIX ст.

На становлення господарської спеціалізації населення Бойківщини вагомо вплинули специфічні географічні та кліматичні умови Карпатського регіону. Саме вони сформували своєрідну систему господарювання, яка в загальних рисах проіснувала до середини XIX ст.

Відзначимо, що на Бойківщині головним господарським заняттям було землеробство. На відміну від гуцулів і лемків, цьому сприяли відносно спокійніші форми рельєфу, пологіші, ніж в інших частинах Карпат, схили. З цього приводу Л. Бурачинська зауважила, що видатною прикметою бойків є їх нахил до хліборобства. Дарма, що вони поселені в горах і займаються випасом худоби, проте дбають про управу землі і використовують кожен клаптик її для засіву [260, с. 291].

Про давнє заняття місцевого населення свідчать велика розораність схилів, деградованість ґрунтів, наявність солом'яного даху в традиційних будівлях, окремого великого приміщення для обмолоту зернових – боїща, і, врешті, скупченість поселень у долинах, що давала йому змогу зберігати більше земель для полів. Про землеробський характер заняття бойків свідчить давній звичай класти хліб у фундамент при закладанні підвалин, що нібито має забезпечувати добробут у майбутньому [283, с. 14-15].

На Бойківщині значного розвитку в господарюванні досягло й тваринництво. Інвентарні книги XVIII – XVIII ст. свідчать про те, що тут розводили корів, волів, коней, овець, свиней. Часто і натуральні податки селяни сплачували певною кількістю тварин або продукцією від них. Розводили також кролів, курей, гусей, качок, індиків. Проте у тваринництві

переважало утримання великої рогатої худоби [374, с. 116-117]. Організація утримування худоби в стайнях на Бойківщині свідчить про високу культуру тваринницького господарства [301, с. 41].

Тому для власного виживання воно, поряд із традиційними землеробством і тваринництвом, займалося допоміжними заняттями, відповідними видами ремесел і промислів.

Одними із таких були традиційні викопні, в меншій мірі видобувні промисли. Вони були пов'язані з лісозаготівлями, випарюванням із соляної ропи солі, збиранням ропи, виплавою із болотяної руди заліза. Їх дослідження у локальному аспекті тісно пов'язане з висвітленням господарської життєдіяльності бойків, особливостей їх виникнення та функціонування.

Власне до таких традиційних промислів, для яких властиві названі вище характеристики, відносяться заготівля дерева, солевидобуток, нафтовидобуток, металургія (виплавка та обробка заліза). Саме на їх основі розвинулися супутні ремесла промислового або повсякденного вжитку.

З цього приводу вітчизняний дослідник Ю. Гошко зазначав, що, виходячи із специфіки гірських сіл, селянські домашні промисли, які насамперед повинні були забезпечувати потреби натурального господарства, починаючи з XV ст., почали перетворюватися в допоміжні заняття, що служили однією з форм феодалних повинностей та давали населенню додаткові засоби для існування [291, с. 117].

Наявність величезної кількості лісових масивів природно спричинила розвиток лісозаготівельного промислу на Бойківщині та супутнього будівельного ремесла. Причиною цього було те, що більшість адміністративних, житлових та господарських споруд будували з дерева. Саме тому з XV ст. у повинності мешканців краю увійшла заготівля лісу та спорудження різноманітних будівель [291, с. 117].

Повинності деревом, які мали кожне місцеве господарство, примушували селян вчитися обробляти дерево, виготовляти гонти. Завдяки цьому обробіток дерева став основним допоміжним заняттям мешканців Карпат, в т.ч. і Бойківщини [291, с. 119]. У зв'язку з цим частина селян поступово перетворювалася в кваліфікованих теслярів, гонтарів та будівельників [291, с. 118].

Соляний промисел був відомий на території Бойківщини з давніх часів. Сіль забезпечувала не тільки потреби місцевого населення, а й була товаром для обміну й торгівлі. Так, лише на території Рожнятівщини соляні джерела (ропа) були в селах Ілемні, Струтині, Креховичах, Ріпному, Красному, Петранці [236, с. 15].

Необхідно зазначити, що оскільки сіль мала важливе економічне значення, то як за княжих часів, так і за часів Польщі її видобування було державною монополією. Не стала винятком й Австрійська імперія, коли в 1774 р. розпорядженням цесарівни Марії-Терезії солеварні стали власністю держави [236, с. 23].

Австрійський уряд розділив соляні родовища в Галичині на три інтендатури (округи) з резиденціями в Самборі, Делятині і Коломиї. Родовища Рожнятівщини та Долинщини було включено до Самбірської інтендатури. У Долині було створено дирекцію, яка управляла виварюванням солі на Рожнятівщині й Долинщині [242, с. 98-101].

Монополія на сіль негативно позначилася на становищі населення краю. За словами Я. Головацького, «той селянин, який без дозволу виварював сіль, карався штрафом 1000 червонців». Під цим штрафом заборонялося використовувати солянку для приготування їжі, як також для напою худоби. Було попереджено сільських війтівпро те, що «коли б вони не донесли урядові про копання криниць з солянкою, то за кару мають бути засуджені до публічної праці в кандалах» [280, с. 45].

Починаючи з кінця XVIII ст. у зв'язку із зменшенням експорту солі, значною нестачею паливних матеріалів – дерева на солеварних заводах розпочався процес заміни старого обладнання новим, продуктивнішим. Виходячи з цих обставин, уряд розпочав закриття солеварні. На 1815 р. у Східній Галичині залишилось тільки 24 солеварні [273, с. 39].

Так, серед 24 діючих солеварень у Східній Галичині на Рожнятівщині продовжували діяти лише Петранецька та Струтинська солеварні. Зокрема, Петранецька солеварня, що мала дві панви (залізні посудини розміром 3,2 x 4,7 м) для виварювання солі, продукувала на рік 24 тис. бочок солі, що становило 16,8 т. Однак, у 1820 р. із причин вичерпності соляного джерела Петранецька солеварня була закрыта. Із таких же причин було закрыто й інші солеварні. І вже станом на 1848 р. у Східній Галичині залишилося лише дев'ять солеварень, серед яких жодної на Рожнятівщині й по одній у Калуші та Долині (див. рис. А.1), що продовжували діяти ще понад століття [236, с. 25].

Загалом найкращою за якістю вважалася сіль Добромильської і Старосільської солеварень. У кінці XVIII ст. Стара Сіль за обсягом виробленої продукції займала третє місце в Галичині, поступаючись лише Дрогобичу та Калушу. У 1853 р. солеварня у Старій Солі була закрыта [347, с. 165-166].

Прикарпатською сіллю торгували на внутрішньому і зовнішніх ринках. Упродовж XVI – середини XIX ст. об'єми видобутку солі невпинно зростали. Так, згідно люстрації 1565 р. на перемиський склад щорічно відправлялося 12 тис. бочок солі [291, с. 117]. Для порівняння на середину XIX ст. ця цифра зросла до 188,2 тис. бочок [291, с. 117].

Зокрема, із солеварень Рожнятівщини сіль везли в Угорщину й Литву, а на внутрішньому ринку сіллю торгували на Волині, Київщині, Поділлі, Чернігівщині. Як відзначав польський дослідник соляного промислу В. Поль, розвиток соляного виробництва та торгівля сіллю залишалась у руках бойків,

яких, на його думку, «можна назвати карпатськими чумаками». Саме вони «рознесли з собою свої пісні через ці подорожі по цілій Русі і привозять з собою нові додому. Доки є трава на лугах, доти пересуваються ці соляні табори» [236, с. 107]. Українські селяни їздили з сіллю на Полісся і Поділля, вимінюючи її на хліб або залізо [291, с. 123].

Як відомо, для транспортування солі потрібна була відповідна тара і, зокрема, бочки, а також деревина для їх виготовлення та виварювання солі. Зокрема, для виварювання однієї бочки солі необхідна була одна підвода дров. З огляду на це дрова для солеварень заготовляли наймані селяни із околичних сіл. Так, на середину XIX ст. прикарпатські солеварні виварювали щорічно 188,2 тис. бочок солі, то згідно підрахунків дослідників, необхідно було використати 29406 сажнів дров [291, с. 59].

Значні затрати деревини йшли й на виготовлення бочкової тари, яку виготовляли з кращих сортів ялиці та смереки. За підрахунками вчених, на виробництво 2000 бочок необхідно було 150 підводів деревини [291, с. 59, 63].

У боднарському ремеслі з кінця XVIII ст. виготовляли бочки двох видів: скарбові та вендичні. Перші призначалися для перевезення солі річковим шляхом, а другі – для перевезення суходолом. Скарбові бочки були великими за своїми розмірами. Вони у свою чергу ділилися на два типи: вонтарові, які виготовлялися з уторами, та ординаційні, які не мали в дні уторів. Перші виготовлялися з грубих дощок, дно і верхня кришка були вставлені в утори [291, с. 62].

Вендичні бочки були значно меншими за розмірами, але в них завантажували стільки солі, як і в скарбові. Вирізнялися вендичні бочки запіканками, коли сіль накладали горою і припікали, та, коли їх просто насипали [291, с. 62].

Виробництво бочок сприяло розвитку такого виду ремісництва, як бондарства, причому мали місце прояви вузької спеціалізації і кооперації,

коли одні ремісники заготовляли відповідних сортів деревину, інші виробляли клепки, треті – виготовляли залізні обручі для стягування клепок, четверті – складали із клепок бочки тощо. Такий підхід давав можливість значно швидше і якісніше виготовляти продукцію, ніж це міг зробити один боднар. Зокрема, з архівних джерел відомо, що орендар Перегінського ключа в 1847 р. поставив для солеварні в Бурштині 107 тисяч клепок для виготовлення бочок. Їх виготовляли селяни в рахунок кріпосних повинностей. Над виготовленням бочок для Петранківської солеварні постійно працювали чотири боднарі. При Краснянській солеварні діяла спеціально облаштована бондарська майстерня [291, с. 61].

Проте у зв'язку зі зміною економічної кон'юнктури з другої половини ХІХ ст. виробництво бочок для солі поступово скорочується [291, с. 63]. Так, у зв'язку із закриттям на початку 50-х рр. ХІХ ст. майже всіх солеварень на території Бойківщини, скоротилася і кількість ремісників, зайнятих у бондарстві, що, відповідно, призвело до зменшення кількості боднарів та погіршення умов життя значної кількості населення, задіяного у солеварній справі.

У свою чергу виробництво заліза відоме в Україні з давніх часів і має багаті традиції. Так, з давніх часів його добували з болотяної руди, плавлячи її спочатку в примітивних земляних печах сиродутним способом. Лише у ХVІІІ ст. з'являються більш досконаліші споруди – домниці. Заповнюючи її дерев'яним вугіллям та подрібненою болотяною рудою і подаючи в неї за допомогою спеціальних шкіряних міхів кисень, одержували так звану крицю – метал зі шлаками. Шляхом кількаразового нагрівання та обробки молотами (куванням) із криці одержували чисте залізо, з якого виготовляли зброю та предмети й речі господарсько-побутового призначення. Оскільки цей процес потребував застосування різних операцій, то навколо домниць виникають спеціальні виробничі комплекси – рудні. Вони, як правило, будувалися неподалік водойм (рік, озер), де були поклади болотяної руди. Власниками

рудень були місцеві магнати, монастирі, шляхта й різного роду підприємці-орендатори.

На Східній Бойківщині виробництво криці із болотяної руди практикувалося на руднях, що знаходилися в селах Ангелів (див. рис. Б.1), Вільхівці, Ілемні, Грабові, Перегінську. Найбільш відомою із них була Ангелівська рудня, яка знаходилася на відстані 150 м від р. Лімниці. За даними археологічних розвідок, проведених у 1960 – 1970-х рр., у с. Ангелів було виявлено 12 кар'єрів, з яких видобували болотяну руду, а в с. Вільхівці – 26 [291, с. 8-9].

Власником рудні в Ангелові була Греко-Католицька консисторія у Львові, очолювана на той час митрополитом Антонієм Ангеловичем. Звідси й пішла назва населеного пункту, який нині вже не існує. Крім того, митрополії ГКЦ належали й навколишні села, мешканці яких до травня 1848 р. відбували на рудні кріпосні повинності. Будівництво ливарного комплексу в Ангелові тривало в 1810 – 1812 рр. й обійшлося консисторії в 252 тис. злотих [305, с. 17].

Комплекс складався із просторого кам'яного приміщення, в середині якого знаходилася доменна піч, змурована із обтесаного каменю висотою 1,5 м та шириною 3 м, стіни якої всередині були обмащені глиняним, а ззовні – вапняним розчином; двох гамарень (цехів), в яких очищали (фрешували) виплавлену крицю вогнем і молотом, переробляючи в чисте залізо, та кузні, в якій із заліза виробляли предмети й речі для збуту. Повітря в доменну піч, в якій горіли дрова, подавалося через три отвори, внаслідок чого досягалася температура 1500 градусів. Повітрядувну установку приводило в рух водяне колесо, вода на яке поступала із Лімниці. При монтажних роботах доменної печі було залучено кваліфікованих ремісників, свідченням чого є лист одного із них до власника, в якому він писав, що «згідно умови з 1811 р., я мав зробити для великої печі циліндри, кожний платою 400 зл., та два міхи до фришерок по 200 зл.» [291, с. 20].

На Ангелівській домні працювали як вільнонаймані робітники, так і кріпосні селяни із навколишніх сіл – Перегінська, Ясеня, Небилова, що відробляли панщину [442, с. 59]. Зокрема, у фінансовому звіті від 24 серпня 1815 р. до 24 грудня 1816 р. відзначено, що до різного виду робіт було задіяно 1946 кріпосних селян із 680 підводами, які виробили 9953 людинодні. А загалом кріпосними й вільнонайманими робітниками було вироблено 11849 людиноднів. Зокрема, кріпосними селянами було накопано 953 кібелів* руди, а вільнонайманими – 202. Крім того, підданими селянами було заготовлено 636 м³ дров для випалювання вугілля, а вільнонайманими – 4 м³; підданими й вільнонайманими робітниками було випалено 2355 кошів дерев'яного вугілля. Тут для порівняння зазначимо, що за період від 24 листопада 1816 р. до 24 листопада 1817 р. було накопано підданими руди 756,5 кібеля, а вільнонайманими – 111,5 відповідно, заготовлено підданими 693 м³ дров, а вільнонайманими – 11 м³, випалено вугілля підданими 1381 кіш, а вільнонайманими – 545 кошів [236, с. 36].

Таким чином, наведені дані свідчать, що основною робочою силою на Ангелівській рудні були кріпосні селяни, які відробляли кріпосні повинності. Незважаючи на задіяну значну кількість працюючих, архівні дані свідчать про зменшення обсягів виробництва заліза, на що вказує зменшення обсягів видобутої руди.

Необхідно відзначити, що залізо, видобуте на Ангелівській рудні було не лише низької якості, а й збитковою справою. Зокрема, впродовж 1815 р. було вироблено 5200 кг заліза, від реалізації якого отримано 20023 зл., 35 грош, тоді як різні видатки склали 20873 зл., 51 грош і, таким чином, власник рудні зазнав збитків на суму 850 зл. 16 гр. [236, с. 34].

Загалом Ангелівська рудня не могла конкурувати із металургійними підприємствами західних провінцій Австрійської імперії, на яких активно

*один кібель дорівнював приблизно 25 кг; один кіш – приблизно 49 л.

впроваджувалися передові на той час технології, менш затратне у виробництві і якісніше кам'яне вугілля замість дерев'яного, а також вільнонаймана робоча сила і досвідчені спеціалісти. Крім того, обсяги видобутого заліза були значно більшими, що давало змогу продавати його у різних європейських країнах. Залізоливарні промисли в Східній Галичині не могли конкурувати із західними провінціями не лише через відсутність кваліфікованих кадрів і передових промислових технологій, а й через відсутність транспортних артерій, зокрема залізничних доріг, які появляються тут лише наприкінці 60-х рр. XIX ст. Відповідно, металургійний промисел у Східній Галичині і, зокрема, на Рожнятівщині, мав примітивний характер і не міг ні за обсягами виробництва і якістю заліза, ні за собівартістю виготовлених товарів конкурувати із металургійними підприємствами та виробленими товарами у західних провінціях.

Відповідно, Ангелівська рудня проіснувала до 1818 р. і після смерті Антонія Ангеловича новий митрополит Левицький заклав її як збиткову [325, с. 153].

У 1846 р. акціонерне товариство «Велдіжська компанія», яку очолював А. Климкевич, двічі зверталася до уряду Солотвинської гміни з пропозиціями передати Ангелівську рудню в оренду. Навіть було запропоновано два проекти угоди з орендою на 25 років та в довічне користування. Однак, із невідомих причин компанії було відмовлено.

Як й Ангелівська рудня, з причини неспроможності конкуренції, а також у зв'язку із скасуванням у 1848 р. в Габсбурзькій імперії кріпосного права, припинили до кінця 1840-х рр. своє існування і залізодобувні рудні в Перегіську, Людвиківці, Мізуні, Пасічній та Ілемні [442, с. 60-61].

З ливарним виробництвом (руднями) була тісно пов'язана й низка допоміжних промислів та ремесел. Зокрема, болотяну руду добували як відкритим способом, так і шахтним із висохлих болотяних родовищ, розташованих неподалік р. Лімниці та інших водних водойм. Шахтний спосіб

потребував спеціально підготовлених робітників, яких за відповідну плату наймав управитель рудні. Окремі шахти були досить глибокими, а тому доводилося долучати значну кількість робітників та відповідний інвентар – канати, лопати, джогани, долота тощо. Зокрема, руду із шахти витягували вручну за допомогою канатів, на кінці якого кріпилася спеціальна посудина відповідної ємкості – кібель. Оскільки канати часто зношувалися, то для кріпосних селян навколишніх сіл було запроваджено як повинність обов’язкову здачу по 12 пасм волокна з двору на рік, із яких плели канати. Відповідно це змушувало селян сіяти льон та удосконалювати технологію його вирощування й переробки. Частина волокна, що залишалася в селян після здачі встановленої повинності, використовувалася в домашньому ткацтві для виготовлення різних сортів полотна, з якого виготовляли одяг та речі побутового вжитку.

Видобування болотяної руди шахтним способом сприяло появі такої категорії ремісників, як рудників-копачів, що ставала фаховою справою і джерелом доходів для окремих сімей. Як свідчать документи, «рудники» при наймі на роботу гарантували високу якість наданих ними послуг. Так, при копанні шахти в Перегінську «рудники» і управитель рудні склали акт про виконану роботу, в якому говорилося: «Ми, нижче підписані 50 рудників, можемо під присягою ствердити, що добували руду в Перегінському панстві протягом чотирьох тижнів і залишили штольні в повному порядку. Ніхто до нас не копав цієї штольні, тут не було ні одного рудника із сторони». Акт підписали Федір Абрам – старший рудник та рядові рудники Семен Верендич й Іван Шляхта» [305, с. 17].

Оплата праці залежала від кількості піднятих наверх кібелів. Так, «руднику» Василю Зозульці управитель рудні в Перегінську заплатив за видобутих 57 кібелів руди 49 злотих 45 грошів [291, с. 14]. Таким чином, в середньому за один кібель найманий «рудник» отримував 0,87 злото, що на той час була досить високою для Галичини платнею.

Металургійні рудні сприяли розвитку й ковальського ремесла. Зокрема, з архівних документів відомо, що в 1815 – 1816 рр. при Ангелівській рудні працювало 11 ковалів, які, обробляючи крицю, виготовляли листове залізо (бляху), лемеші та рала для плугів, а також різні знаряддя праці та речі господарсько-побутового призначення (молотки, замки, цвяхи тощо) [291, с. 38].

Необхідно зазначити, що селяни з великою пошаною і водночас із деякою упередженістю ставилися до ковалів як до «чарівників-добродіїв», що володіють складним і таємничим мистецтвом перетворення металу на ті чи інші речі. В їх особі вони бачили захисників від нечистої сили, «ковалів людської долі», про що свідчать легенди, перекази, народні пісні. Кузня на селі, звичайно, була місцем зібрання чоловіків, тут можна було почути останні новини, поговорити про «політику» та наболіле.

Таким чином, ковальство сприяло поширенню господарського реманенту серед місцевого населення, полегшувало його працю. Воно до середини ХХ ст. продовжувало бути широко розповсюдженим в населених пунктах Східної Бойківщини і після закриття ливарних рудень.

Важливим допоміжним промислом, пов'язаним із металургійною справою, було випалювання дерев'яного вугілля. Його широко використовували на руднях для виплавки та обробки криці, тоді як у західних провінціях Австро-Угорської імперії для доменних печей уже широко використовувалося кам'яне вугілля. Це було зумовлено як відсутністю покладів кам'яного вугілля на території краю та дороговизною його транспортування з інших регіонів, так і наявністю значних лісових масивів, що давало можливість знизити собівартість виплавленого заліза. Зазвичай на вугілля йшли тверді породи дерева – бук, граб, дуб [291, с. 121].

Виробництвом дерев'яного вугілля займалися цілі селянські родини. Свідченням є опис праці однієї із таких сімей вуглярів у творі І. Франка «Вугляр». Перебуваючи в 1875 р. у Долині, письменник на шляху дс. Велідж

зустрівся із селянином із с. Суходіл, який і розповів йому, що «ціла наша родина – самі вуглярі». Вони купували у пана повалену деревину-сухостій, різали його на дрібні колоди, які зносили на поляну, де було викопано в землі кілька ям, укладали їх у ями й спалювали. Готове дерев'яне вугілля вантажили на власні підводи й відвозили до рудень за що отримували відповідну плату. Як зазначає І.Франко, щоденна важка праця забирала здоров'я вуглярів і часто траплялися нещасні випадки. Зокрема, син вугляра з необережності впав у яму з розпеченим вугіллям і повністю обгорів. І таких випадків було чимало [434, с. 8-14].

Дерев'яне вугілля міряли на коші. З одного метра кубічного деревини випалювали приблизно три коші вугілля. Зокрема, для Ангелівської рудні за період із 24 листопада 1816 р. до 24 листопада 1817 р. кріпосними селянами у рахунок повинностей було випалено 1381 кіш вугілля, а за оплату – 545 кошів. Оплата за один кіш становила приблизно 16 грошів, а за заготівлю одного метра кубічного деревини – 3 гроші [291, с. 22].

Однак, дешевизна дерев'яного вугілля призводила до масового знищення лісових масивів та до погіршення ландшафту – зсувів ґрунту, частих повеней, знищення фауни і флори тощо. Все це змусило австрійський уряд вдатися до певних обмежень. Зокрема, заборонялося вирубувати «грубі дерева» та цінні породи, а також було запроваджено систему дозвільних квот на вирубку дерев для виготовлення дерев'яного вугілля [273, с. 57].

З припиненням ливарного виробництва, виробництво дерев'яного вугілля значно зменшилося і використовувалося головним чином на солеварнях для випалювання солі.

Певну нішу в господарській спеціалізації населення Бойківщини займало виготовлення попелу та поташу. На його виробництво йшло багато лісу. Для цього використовували м'які породи [291, с.121]. Воно було поширене на Сколівщині. Попелярники і поташники переробляли велику кількість попелу на поташ, що був потрібний для різних галузей – виробництва мила, обробки

шкіри, хутра, промивання вовни, білення полотна, виготовлення скла, заліза, соди, фарб. Вживався він також для лікування тварин [291, с.121].

Окреме місце в господарській спеціалізації бойків займало й їхнє традиційне нафтовидобування. Як зазначав польський народознавець А. Оссендовський, у Східних Карпатах за часів польських королів Казимира Великого і Ягайла місцеве населення вже знало ропу [462, с.123]. У свою чергу вітчизняні дослідники Є. Іваницький та В. Михалевич стверджують у другій половині XIII ст. були відомі нафтопрояви на цих землях [316, с.4]. З цього приводу польський вчений Г. Гоншборовський писав, що примітивні копальні нафти були відомі в селах Волосянка Турківського, Старій Ропі, Головецьку і Топільниці Старосамбірського, Нагуєвичах, Тустановичах Дрогобицького повітах [459, с. 59].

Місцеве населення у більшості випадках використовувало її як ефективний лікарський засіб на рани, лишаї і колтун (запалення сальних секретів на коренях волосся – Х.А.), а також до змащування вісі возів і малювання хат глиною змішаною зі скальною олією [462, с. 125]. Нею мазали проти гниття будівельні матеріали, осі возів, хліборобське знаряддя. Використовували також для освітлення [374, с. 37].

У свою чергу Л. Михайлів стверджує, що місцеві жителі ропу називали «кип'ячкою». Вона була їм відома ще з XVI ст. Нафта виходила на поверхню, і жителі найближчих сіл копали поряд невеличкі заглибини і криниці, з яких добували «кип'ячку» [374, с. 37]. Поява виходів нафти на поверхню спричинила заснування населених пунктів. У результаті цього у XV – XVII ст. у краї з'явилася значна кількість топонімічних назв, пов'язаних з ропою [343, с. 189].

У XVIII – XIX ст. бойки, як і лемки, викопували студні глибиною до 60 м, цебрами і кадзями на блоках черпали ропу, яка збиралася на їх дні [462, с. 125]. Також зберігся опис видобутку нафти. Її спочатку видобували за

допомогою дерев'яних черпаків, а далі відстоювали від води. Далі зберігали у бочках [316, с. 9].

Перший колодязь для видобування нафти у Ріпному був викопаний в 1786 р. Упродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. постійно вдосконалювалася технологія ручного видобутку. Так, глибина таких «криниць», в яких «вибирали ропу», на середину XIX ст. досягла 304 м. Відзначимо, що нафту з зазначених копанок місцеві люди зазвичай черпали дерев'яними коновкам (відрами).

У свою чергу Б. Гакет так описав видобуток нафти. Її добували з кількох викопних ям-долів глибиною два – три сажні (чотири – шість м), заповнених водою, на поверхню якої постійно спливала нафта. Робітники знаряддями, схожими на граблі, мішали нафтову ропу на поверхні води так, щоб вона згустіла, потім вичерпували у менші земляні копанки, де вона відстоювалася від води. Звідси вибирали її у бочки для продажу. На місці за кварту нафти платили п'ять крейцерів. Самі ями були доволі глибокими, але нічим не зміцнені і не забезпечені, то ж бували випадки обвалу ґрунту [441, с. 13-14].

Нафта у той час була предметом торгівлі [316, с. 8-9]. З цього приводу Б. Гакет писав, що на території Бойківщини був більший попит на нафту. Причиною цього було те, що вози були суцільно дерев'яними без жодних деталей із заліза, а тому нафту використовували для змащення осей [241, с. 15].

Також значного поширення набуло й традиційне ткацтво. Значна частина бойківських сіл займалася виготовленням полотна не лише для домашнього вжитку, а й для продажу. Так, на початку XIX ст. у Перемишльському і Самбірському округах майже всі займалися ткацтвом, а у виробництві вовняних речей домінував Хирів [347, с. 170]. Домашнє виробництво полотна в XVIII – першій половині XIX ст. створювало конкуренцію цеховому його варіанту продукування. У цей час знаходяться свідчення боротьби з т.зв. «партачами».

Виробництво полотна по суті у цей час набуло товарного виробництва. Воно було високої якості та здебільшого йшло на корабельні вітрила. На Підкарпатті на початку XIX ст. вироблялось 200 тис. штук полотна, з якого 110 тис. штук йшло в Угорщину [291, с. 122].

Як відзначав Ю. Гошко, мусили бути ще ремісники інших професій, яких, напевно, було більше, але їх спеціально не записували у фіскальні документи. Це, очевидно, були гарбарі, шевці, столярі, ковалі та інші [291, с. 123].

Розвинутим промислом бойків у першій половині XIX ст. було ливарне виробництво. Воно існувало у вигляді рудниць, на яких із болотяної руди сиродутним способом виробляли залізо та різні предмети й речі господарсько-побутового призначення. Проте ливарний промисел, у порівнянні із західними провінціями Австрійської імперії, носив примітивний характер, а тому не міг бути конкурентоспроможним як через низький технологічний рівень виплавки заліза, так і через відсутність кваліфікованих вільнонайманих робітників. Відповідно, майже всі залізо видобувні гути на Бойківщині припинили своє існування ще в першій половині XIX ст., окремі пам'ятки яких, зокрема Ангелівська домна, збереглися до наших днів.

Отже, лісорозробка, металургійна, нафтовидобувна і солевидобувна справи сприяли розвитку допоміжних ремесел і промислів, що в свою чергу формували певні категорії ремісничих династій і джерел прибутків для їх існування. Їх наявність дозволяє проаналізувати рівень господарсько-побутового життя місцевого населення в першій половині XIX ст.

Вагомий вплив на господарську спеціалізацію населення Бойківщини справив лісовий промисел. Основним джерелом прибутку у цей час був соляний промисел. Проте зміна економічної кон'юнктури у середині XIX ст. призвело до повної ліквідації солеварень на території Бойківщини.

Одночасно з добуванням і продажем солі були тісно пов'язані бондарський, ковальський, лісовий та інші промисли, які обслуговували саліни і залучали до виробництва та транспортування продукції значну кількість мешканців.

Загалом комплексний аналіз викопних промислів та пов'язаних із ними ремесел дозволяє стверджувати, що на території Бойківщини існувала певна усталена господарська спеціалізація. Вона об'єктивно впливала на становлення господарських відносин в краї, а її особливості знайшли своє відображення в народному фольклорі та культурі, які були пов'язані з певними видами ремесел. Їх збереження та популяризація як складової української етнокультурної спадщини має важливе значення як для пізнання матеріальної, так і духовної культури минулого.

2.2. Формування структури господарської зайнятості населення етнографічного масиву в другій половині XIX – першій третині XX ст.

У середині XIX ст. промисловий переворот, який охопив Австро-Угорську державу, перекроїв традиційну до того часу систему господарсько-економічних відносин та зайнятості, яка була поширена у бойків. Саме цим були започатковані зміни традиційної господарської структури на Бойківщині, до якої були привнесені невідомі до того часу модерні віяння як результат нового підходу до господарської діяльності та використання сировини і загалом навколишнього середовища.

У 80-х рр. XIX ст. в Австро-Угорщині в основному завершилася промислова революція [338, с. 3]. Зміни, спровоковані нею, відбилися й на бойках. Загалом зміни в структурі економічної зайнятості карпатських українців були спричинені трансформаціями в економічному потенціалі Карпатського краю, в т.ч. і Бойківщини, та використання його як сировинної бази спочатку Габсбурзької імперії, а згодом Речі Посполитої і в меншій мірі Чехо-Словацької республіки. Такий підхід «сприяв» порушенню традиційних соціально-економічних відносин в краї, спонукав значну майнову диференціацію місцевого населення, а найголовніше – у світлі нових геологічних розвідок сировини упродовж другої половини XIX – початку XX ст. – різкого обезземелення, що в економічному аспекті вилилося в занепад окремих промислів і ремесел, які до середини XIX ст. були превалюючими у господарюванні бойків, а в соціальному – в частковому їх безробітті, в етнічному – у втраті традиційних знань і навичок повсякденного господарювання та частковій відмові від виготовленої в ручному режимі продукції на користь фабричних зразків, а в демографічному – в провокуванні масової міграції.

Саме у кінці XIX ст. розпочалось формування нової структури господарської зайнятості населення Бойківщини. Воно ще було спричинено й

становленням транспортної інфраструктури. Саме тому кардинальною подією соціально-економічних змін в Бойківському етнографічному масиві стало відкриття залізничного сполучення Дрогобича зі Стриєм, Самбором і Бориславом у 1872 р., зі Львовом у 1873 р. та Станиславом у 1875 р. Як пише український історик Я. Грицак, колією рухалися не лише люди і товари, але й новини та певні зразки для наслідування [294, с. 87].

Проте зміни, які відбувалися у промисловому розвитку краю у другій половині XIX ст., мало впливали на пересічного бойківського селянина. Він і надалі продовжував жити за традиційними мірками усталеної господарської діяльності. Ілюстрацією цього є той факт, за словами польського народознавця А. Ф. Оссендовського, що «Бойківщина є бідним краєм. Працююче населення має тяжко малий достаток, харчується виключно картоплею і вівсяними млинцями» [462, с. 154]. У свою чергу, за свідченнями респондента М. Цибика, скотарство на Закарпатській Бойківщині «годувало, одягало, взувало» [443, с. 17]. Так, начальник Волівської округи доносив, що «обробіток поля на Верховині є в більшості примітивним, оскільки тут панує гірське господарювання» [44, арк. 13].

Саме тому більшість селян і надалі були зайняті у сільськогосподарському секторі, в якому продовжували панувати напівнатуральні відносини. Так, у Сколівському повіті на 1921 р. у сільському господарстві було зайнято 78% населення або 37750 осіб. Для порівняння у лісовому господарстві повіту було зайнято 400 осіб. У той же час у гірницькій справі і на промислах працювало 4600 осіб або 9% від усього населення повіту. З них 2170 осіб були зайняті в деревообробному промислі [52, арк. 10]. Водночас на Закарпатті на 1910 р. у сільському господарстві було зайнято понад 70% населення [317, с. 16].

Вітчизняний історик Я. Грицак, аналізуючи біографію І. Франка, відзначав, що «селяни купували за гроші дуже мало: сіль, перець, шкіру на чоботи» [294, с. 88].

Проте через значне перенаселення, відсутність відповідних технологій обробітку землі та вирощування агрокультур сільськогосподарський сектор Бойківщини не міг задовольнити потреби місцевого населення. Варто зауважити, що за період 1857 – 1896 рр. розміри селянського господарства скоротилися в 40 разів і в 1880-х рр. становили 2 – 4 га [294, с. 246]. За підрахунками І. Франка, прожитковий земельний мінімум на Прикарпатті мав становити 20 моргів або 11,2 га [294, с. 247].

Таким чином, основними галузями господарської життєдіяльності бойків були землеробство та тваринництво. У цей же час доповнюючими галузями слугували городництво, садівництво, бджільництво, рибальство, мисливство, збирання грибів, лісових ягід та інших плодів. Водночас у структурі економічної зайнятості бойків вагоме місце займали допоміжні господарські заняття. З-посеред них важливу роль в економіці Бойківського етнографічного регіону відігравали лісозаготівля, лісорозробка, деревообробка, торгівля деревом, видобуток нафти, газу, солі та озокериту, виготовлення полотна та одягу, а також побутових та господарських виробів з дерева, з шкіри, тощо.

Населення Бойківщини у другій половині XIX – на початку XX ст. перебувало у надзвичайно важкому соціально-економічному стані. Причиною цього було надмірне оподаткування. Так, на Закарпатській Бойківщині у даний період поземельний, подвірний, подушний, шляховий, воєнний, загально сільський податки досягали 70% доходів селян [339, с. 264-265].

Загалом тенденції щодо радикального перекроювання традиційної структури економічної зайнятості прослідковувалися на зламі XIX – початку XX ст. Це було спричинено певним економічним бумом у промисловому секторі та природно частковому згортанні традиційних промислів і ремесел, які на той час у господарському сенсі втратили свою прибутковість. І. Франко, споглядаючи зміни в традиційному житті і згадуючи своє

дитинство, у 1902 р. писав, що «майже з усього, що було тоді основою тихого, патріархального життя в нашій закутку, не лишилося майже ані сліду» [294, с. 45].

Проте ми відмічаємо, що даний процес на Бойківщині не набув масового характеру. Свідченням цього є той факт, що на 1910 р. у промисловому виробництві та будівництві було зайнято лише 8% населення краю. Промислових підприємств налічувалось дуже мало, і ремесло під натиском машинної індустрії Заходу йшло до упадку [284, с. 13]. Водночас подібні тенденції спостерігалися й на Закарпатті. У цьому регіоні кількість осіб, зайнятих в кустарній промисловості, складала 10 % [339, с. 52], а за іншими підрахунками в промисловості регіону – 9 – 13 % [317, с. 16]. Так, начальник Волівської округи Березької жупи зазначав, що «цей округ є чисто землеробський і аж ніякий малий млин чи пилка не мають тут одного промислового розвитку» [44, арк. 12].

Свідченнями такого стану речей були наступні факти. У більшості випадках промислові підприємства були малими або середніми, і на них працювала незначна кількість людей. Так, у 1870 р. у Богородчанах діяла деревообробна майстерня, невелика гуральня та броварня [320, с.82]. У Долині на початку XIX ст. працювали лише солеварня, лісопилка, цегельня, а також ткацька майстерність [320, с. 198].

У 1870-х рр. у Болехові працювали невеликий нафтопереробний завод, сірникова фабрика, фабрика оцту, паровий млин, олійниця. У кінці XIX – на початку XX ст. у місті було відкрито два підприємства: деревообробний і цегельний заводи [320, с. 208].

Водночас наприкінці XIX ст. у промисловому виробництві Старосамбірщини було зайнято близько 800 осіб. Вони працювали на млинах, тартаках, скляних гутах, а також гуральнях, броварнях, цегельнях, миловарнях. Поширеними заняттями були виготовлення смоли, дьогтю, поташу, деревного вугілля [347, с. 169].

Причиною такого стану речей, на думку А.Ф. Осендовського, було те, що у багатьох випадках бойки провадили дані елементи господарської життєдіяльності, використовуючи при цьому «натуральні дари землі» [462, s. 152]. Він писав, що бойко «все може зробити, що йому є потрібно в господарстві. Знається на всіляких ремеслах, хоч з плином часу життя витворило кадри спеціалістів, які виготовляють специфічне сільськогосподарське знаряддя, бондарські, кошикарські предмети, дерев'яне начиння, капелюхи і ткацькі вироби» [462, s. 153].

Селяни в основному купували сіль, нафту та сірники. Все решта намагалися виробити самі або замовляли у когось з односельців. Майже кожний житель гірських сіл володів до 10 і більше спеціальностями. Він виготовляв для себе знаряддя праці, був боднарем, будівельником, мурником, столяром, шевцем, кравцем [445, с. 50]. Так, у кінці XIX – на початку XX ст. у повсякденному побуті бойків переважав дерев'яний посуд та начиння, виготовлені вони були бондарним способом у своєму селі, рідше куплені на базарі [281, с. 53].

Саме такий стан речей дав підстави І. Вагилевичу стверджувати, що «велика, невдячна земля, неврожайність привчили бойків бути постійно діяльними, навчили їх промислу і ремесел» [263, с. 31].

Найвагоміше місце в господарській структурі Бойківщини в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст. займало нафтовидобування. Населення й надалі використовувало нафту для виготовлення колісної мазі, а також для лікування різних хвороб, особливо чуми [241, с. 5].

У зв'язку з промисловим переворотом та інноваціями науково-технічного прогресу воно втратило своє традиційне тло. Якщо до 1861 р. добування нафти і озокериту проводилося за допомогою кайла і лопати [385, с. 29], то після цього на місцевих копальнях було апробовано та застосовано увесь відомий арсенал новітніх на той час технічних розробок буріння, видобування, перекачування та обробки нафтовмісної сировини.

Абсолютну першість у видобутку нафти перейняв іноземний капітал та іноземні або місцеві компанії і товариства. Для нафтової галузі на теренах Галицької Бойківщини діяло Галицьке нафтове товариство.

Якщо у середині XIX ст. на Бойківщині існували примітивна система нафтовидобутку, нафтопереробки, зберігання нафтовмісних речовин та їх транспортування, то на 1930-ті рр. в краї існувала доволі розвинута структура нафтовидобувної галузі. Якщо на середину XIX ст. тут діяло лише два переробні заводи у Дрогобичі та Болехові [241, с. 6], то на початок 1930-х рр. на Бойківщині було побудовано нафтопроводи, залізничні артерії для транспортування нафти, а згодом переробні заводи та газопроводи.

До 1880-х рр. видобуток і переробка нафти здійснювались примітивними способами: вручну копали криниці, з яких відрами черпали нафту, розливали її в бочки і підводами відвозили на переробку. Очистка і переробка нафти проводилась вручну [241, с. 6]. Застосування механічних засобів нафтовидобутку було започатковано в 1886 р.

У структурі зайнятості в нафтовидобувній галузі переважали чоловіки. Проте у нафтовидобутку вже у 1870-х рр. жінки становили 26% від загальної кількості працюючих [241, с. 15].

З нарощуванням видобутку нафти розвивалася техніка і технологія її видобування. Замість примітивного знаряддя наприкінці XIX – на початку XX ст. стали застосовуватись трубні желонки, а з появою насосних труб – сваби (тлоки), ручні насоси (помпи). З 1927 р. впроваджуються групові насосні приводи (кирати), які одночасно приводили в дію так звані причепні качалки (кивуни) на шести і більше свердловинах. В бурінні почали застосовувати досконаліші ударні механічні верстати, виготовлені за канадським зразком. У 1938 р. вперше було впроваджено роторне буріння. У видобутку нафти та бурінні широко застосовувалися парові машини, двигуни внутрішнього згоряння, електродвигуни [254, с. 61].

На початку XX ст. нафтодобувна промисловість зазнала технічної реконструкції. Були закриті дрібні ями і криниці [328, с. 178]. Натомість почали бурити свердловини глибиною понад 1000 м.

Такий підхід спричинив промисловий прорив в нафтовидобутку. Технічні інновації спричинили до того, що на копальнях у Бориславі та Тустановичах на початку XX ст. різко зріс видобуток нафти. Якщо у 1906 р. було видобуто 56219 цистерн по 10 тонн, то у 1909 р. він зріс до 193762 цистерн [385, с. 31].

Одночасно зауважимо, що події Першої світової війни та економічна депресія міжвоєнного часу негативно відбилися на розвитку нафтовидобутку в краї. Так, у жовтні 1929 р. у Дрогобицькому басейні було видобуто 32258 тонн нафти або 16,6% від показника 1909 р., а у жовтні 1930 р. – 29942 тонни або на 7,2% менший від попереднього показника [234, с. 49].

Загалом Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн залишався базовим енергоресурсом міжвоєнної Польщі. Так, на 1939 р. на теренах Львівського і Станиславівського воєводств було видобуто 44,1 тис. тонн нафти або 88,2%, оскільки загалом у Польщі видобуток нафти становив 50,1 тис. тонн. Природного газу на вказаних територіях було викачано 427,4 тис. м³ або 85,6% від загальнодержавного польського показника у 530,5 м³ [62, арк. 65].

Водночас кількість нафтових копалень у міжвоєнний час постійно скорочувалася. Так, на 1926 р. у Богородчанському повіті діяло дві копальні у Биткові та Розсільній [81, арк. 19].

За цей час змінилася інфраструктура переробки і транспортування нафти і газу. У 1919 р. було прокладено нафтопровід Дуба – Креховичі довжиною 20 км, по якому вся нафта Ріпнянського нафтопромислу перекачувалася до резервуарного парку в Креховичах, а звідти транспортувалася залізницею на рафінерню у Надвірну. У 1925 р. в Ріпному був споруджений газоліновий

завод, який міг переробляти до 2 млн. м³ попутного нафтового газу за рік [254, с. 63].

Одночасно із нафтовидобутком почав розвиватися й газовидобуток, який був супутньою мінеральною сировиною. У 1911 р. був прокладений перший газопровід Борислав – Дрогобич. Нафтовий газ став широко використовуватися для виробництва рідкого палива. В 1938 р. тут працювало 28 невеликих газолінових підприємств. Видобуток газу було розпочато в 1924 р. в Дашаві. Того ж року був збудований газопровід Дашава – Стрий – Дрогобич, а в грудні 1929 р. – Дашава – Львів [312, с. 71-72].

Місцеві жителі від нафтовидобутку не мали жодної вигоди. Більшість із них не мала потрібних капіталів, щоб розпочати промисловий видобуток. Свою роль зіграли забобони: використовувати землю не за призначенням вважалося гріхом [294, с. 279].

Скупивши за безцінь землі під копальні, власники фірм залишили значну частину селян без засобів до існування. Лише невелика частина місцевих жителів за мізерну платню працювала на важких та небезпечних роботах. На копальнях були відсутні елементарні санітарно-побутові умови, не проводилось ніяких заходів щодо дотримання вимог безпеки праці, а тому часто ставалися нещасні випадки, отруєння газом, виникали пожежі [254, с. 63].

На нафтових копальнях місцеві селяни наймалися сезонно. Як твердить Я. Грицак, «на час перерви у сільськогосподарських роботах, а потім поверталися додому» [294, с. 281]. Саме тому платня таких сезонних і доволі часто некваліфікованих робітників складала 30 – 50 крейцерів. Існувало правило, що кожний робітник повинен був дати касирові від щоденного заробітку два крейцери за те, що той прийняв його на роботу [385, с. 28]. У 1899 р. плата становила 60 – 80 крейцерів [241, с. 18].

Соціальне становище працівників, зайнятих в нафтовидобувному промислі, було вкрай важке. З цього приводу промисловий інспектор

Галичини і Буковини у 1880-ті рр. зауважував, що робітники на нафто видобутках живуть «в одній кімнаті, іноді 60 – 70 осіб, без різниці статі, тіло біля тіла, у величезному бруді, цілком роздягнені, лежать так тісно одне біля одного, що не можуть повернутися з одної сторони на іншу» [328, с. 170].

У свою чергу інспектор І. Мукс в 1890-х рр. так описав повсякденне побутове становище робітників: «страхотливим було становище з притулком робітників. Оскільки концесійних нічлігів не вистачало або багатьма не підшукувалося, робітники спали або в ямах шахти, або будь-де в сусідньому лісі, де вони копали собі печери чи будували курені з зелені. Влітку при гарній погоді і цього не треба було. Вони лягали спати на лузі перед селом. Ще за кілька кроків можна було бачити, як сотні таких людей лежали скрізь на лугах» [241, с. 20-21].

Поряд з нафтовидобутком значного розвитку набув видобуток земляного воску – озокериту. У 1862 р. було відкрито способи виготовлення з нього парафіну. І як твердять дослідники, аж до кінця 1880-х рр. саме озокеритна промисловість займала левову частку в індустріальному розвитку Борислава та загалом Галицької Бойківщини [294, с. 278-279]. Так, в озокеритній промисловості робітники-селяни наприкінці 1890-х рр. становили три чверті всього пролетаріату [294, с. 281].

Поряд з чоловіками на озокеритних промислах працювали й жінки. Вони працювали над первісним обробіткою видобутих брил воску, відділяючи породу від землі [294, с. 281].

Проте у міжвоєнний період одночасно з нафтовидобувним промислом занепадав озокеритний. Наприкінці 1938 р. озокеритні шахти майже повністю припинили роботу [328, с. 198].

У досліджуваний період продовжував розвиватися значними темпами й деревообробний промисел. Більшість населення етнографічного району була зайнята у даному господарському секторі. Так, начальник Волівської округи

занадав, що «більшість зайнята на лісних працях і головне возіння та маніпуляції з деревом» [48, арк. 6].

На той час в українських горян існував широкий набір традиційних технологічних операцій обробки дерева. Основу технології становили такі операції: рубка, тесання, розколювання, розпилювання, довбання, свердління, стругання і різноманітні прийоми художньої різьби [429, с. 64-65].

Як відзначає Г. Ковальчак, парове (механічне) лісопилення почало розвиватися в районі Карпат з кінця 1860-х рр. [328, с. 169]. На початку ХХ ст. воно розвивалося найвищими темпами. Так, на лісопильні фірми «Брати Гредель» у Стрийському повіті було зайнято понад 500 робітників [328, с. 179].

З кінця ХІХ ст. на Старосамбірщині у лісопильній і деревообробній промисловості почали використовувати парові двигуни та інші механізми [347, с.168]. На початку ХХ ст. в Перегінську на Лімниці діяло кілька водяних млинів та тартаків. На кожному тартаку діяли дві – чотири звичайні і одна – дві циркулярні пили [374, с. 110].

У кінці ХІХ ст. лісорозробки значно посилилися. Їх метою вирубок було розчищення нових територій під поля. З початком ХХ ст. основна маса лісів перебувала у власності євреїв, хоча кожний з господарів мав особисті ділянки лісу [310, с. 73].

На початку ХХ ст. біля Волівця власник лісів Грінберг відкрив лісопильний завод. Він мав пилораму з паровим двигуном [330, с. 252]. Так, 1906 р. тут було змонтовано парову лісопильню [330, с. 252].

Певною економічною інновацією стало створення акціонерних товариств по лісорозробках і обробці лісоматеріалу. Цьому сприяла і відповідна державна підтримка. Так, завдяки проведенню «верховинської акції» в кінці 1890-х рр. – на початку ХХ ст. значно зросли кількісні показники створення промислових підприємств, зокрема і на Закарпатській

Бойківщині. Так, кількість малих промислових підприємств на Закарпатті в кінці XIX – на початку XX ст. збільшилось з 12 тис. до 15 тис. [339, с. 52].

Структура економічної зайнятості радикально змінилася в часи Першої світової війни. У цей період переважно майже усі промислові об'єкти припинили свою діяльність. Особливо це негативно відобразилося на лісорозробках та деревообробній галузі. Так, у червні 1915 р. у Болехові в результаті артилерійського обстрілу був зруйнований лісопильний завод [320, с. 209].

У 1920 – 1930-ті рр. лісозаготівельний і деревообробний промисли поступово відродилися. Проте вони нівелювали попередню спадщину використання лісу, який по-хижацьки різали. Натомість на вирубаних площах майже не проводилося жодних насаджень.

Водночас місцевим селянам були встановлені кари за користування лісом. У міжвоєнний час селян на Бойківщині змушували платити штрафи за дрова, хмиз на спал, за траву, пашу, за збирання листя, жолудів, ягід, грибів [417, с. 14].

Так, у 1930-ті рр. бойкам у селах Рикова, Межигіря та Багноватого, що на Турківщині, було заборонено доступ до лісу, який знаходився у власності фірми «Годуля». За порушення цього на селян накладалися великі штрафи або відкривалися судові справи. Проте місцеві бойки заперечували, що зрубати дерево у лісі – це злочин. Вони вірили, що «ліс сіє Бог і тому кожній людині вільно з нього існувати» [445, с. 50].

Водночас економічна депресія кінця 1920 – 1930-х рр. вагомо вплинула на розвиток лісозаготівельного та деревообробного промислів у краї. На 1930 р. у Богородчанському повіті діяло вісім тартаків і компанія Глейзера по вирубці лісу в Порогах. Так, на місцевих тартаках працювало до кризи 153 особи, а в 1930 р. лише п'ять осіб. Натомість у компанії Глейзера працювало 400 робітників, а до цього – 450 [55, арк. 15].

Проте у результаті світової економічної кризи майже усі деревообробні підприємства до 1934 р. були закриті. Проте в середині 1930-х рр. були зроблені спроби урухомити деревообробну галузь. Так, у січні 1935 р. було відновлено паровий тартак в Долині [82, арк. 1].

Водночас була розроблена програма, за якою воєводські фонди праці змушували місцеві тартаки брати на роботу безробітних. Проте це не дало бажаного ефекту. Так, у 1936 р. на лісопильні Перегінська працювало 8 осіб, на жовтень – 3 [84, арк. 7]. Водночас у 1938 р. на тартаку у Креховичах працювало на початку року 19 осіб, а в жовтні того ж року – лише 6 [83, арк. 17]. Безробітними і надалі залишалося на 1937 р. у Долинському повіті – 749 зареєстрованих осіб, Калуському – 102, Стрийському – 547 [59, арк. 1].

У міжвоєнний час на теренах Бойківщини кількість лісопилень значно скоротилася. Так, на 1928 р. у Сколівському повіті працювало п'ять деревообробних підприємств, а в Стрийському повіті – чотири [67, арк. 56, 68].

Розвиток деревообробної галузі та модернізації повсякденного життя бойків сприяв появі у краї галузі по виробництві сірників. У 1913 р. на сірникових фабриках на Бойківщині працювало 800 робітників. Найбільші з них розміщувалися на Сколе і Стрию [328, с. 181]. У роки війни всі фабрики були знищені, а одна, яка вціліла у Стрию, була закрыта в кінці 1920-х рр. через передачу державної монополії у цій галузі концерну Крейгера [328, с. 199].

На відміну від попереднього періоду соляний промисел у кінці XIX – 30-х рр. XX ст. переживав період економічного занепаду. Проте він і надалі відігравав певну роль у структурі господарської зайнятості Бойківщини. Солевидобуток невпинно скорочувався у краї. Це було спричинено відкриттям нових родовищ в Бохні і Велічці. У 1880-х рр. була спроба відновити промислове виробництво солі. Проте вона не була позитивна,

оскільки соляні поклади залягали дуже глибоко, їх запасів було мало, а концентрація ропи недостатньою [347, с. 165-166].

У свою чергу польський економіст і статист Ф. Буяк на початку ХХ ст. відзначав, що загалом на Галичині соляні джерела можна було поділити на шість груп. Відзначимо, що дві з них знаходились на території Бойківщини. Перша концентрувалася біля Старої Солі під Самбором. Там у Лацку існувала єдина штучна луговня, яка займалась виварюванням солі. Друга група солевидобутку знаходилась між Дністром і Стриєм. Головним пунктом був Стебник [452, с. 27].

Загалом поклади солі на Східній Галичині локалізувалися саме на Бойківщині. Здебільшого вони містилися у населених пунктах Ляцьке, Стебник, Болехів, Долина, Калуш [358, с. 21].

Певну спробу відродження солевидобутку на Бойківщині було зроблено польськими властями у 1930-х рр. Проте ця спроба стосувалася здебільшого соляних копалень, які були розташовані в Західній Галичині. Аналіз статистичних даних показує, що на Галичині у порівнянні 1913 р. і 1930 р. видобуток солі зріс з 45028 кг до 141207 кг відповідно. За нашими підрахунками абсолютний приріст росту солевидобутку становив 313,6%. У той час соляні копальні функціонували в Дрогобичі, Болехові, Долині, Стебнику і Калуші. Проте, придивившись уважніше, побачимо, що зазначені копальні у 1913 р. випродукували 6480 кг солі або 14,4% від усього видобутку в Галичині, а у 1930 р. було видобуто 5175 кг або 3,7% відповідно [233, с. 12].

Як зазначає краєзнавець М. Борис, у важкі воєнні і післявоєнні часи долинська сіль рятувала населення від голоду. За неї вимінювали пшеницю, муку, кукурудзу, інші продукти. За сіль міняли все, що було потрібне для господарства [254, с. 41].

Постійна потреба селян в одязі, взутті, посуді, знаряддях праці та реманенті спричинила до розвитку різних побутово-господарських ремесел.

Згідно розрахунків Г. Ковальчака на Галичині у 1902 р. кількість підприємств, які спеціалізувалися на домашніх промислах, становила 47638, на яких було зайнято 56551 особи. Більшість з них, а саме 42581 підприємств були одноосібними [328, с. 166].

До кінця XIX ст. на західноукраїнських землях збереглися у великій кількості сільські домашні промисли. Локальний колорит виробів в умовах патріархальної прив'язаності сільського населення до вікових традицій у побуті оберігав їх від конкуренції з фабричною продукцією, забезпечував постійний попит на вироби сільських ремісників [328, с. 167].

Водночас упродовж 1860 – 1890-х рр. селянські домашні промисли на Закарпатті все більше втратили своє значення і деградували [339, с. 58]. Ще до середини XIX ст. місцеві селяни власне самостійно виробляли із власної сировини більшу частину тих виробів, в яких була потреба. Інші їх потреби задовольняли сільські сусіди, які займалися ремеслом поряд із землеробством і отримували платню більшою частиною у вигляді продуктів або взаємних послуг. Здебільшого сім'я та село загалом виробляли майже все, що було потрібно [339, с. 58].

Так, у гірських селах Закарпаття переважали вісім професій ремісників: кравці, чоботарі, каменщики, столяри, слюсари, пічники і гончарі, чинбарі [339, с. 58].

Варто зауважити, що у кожній адміністративній одиниці, де мешкали бойки, існувала певна своя спеціалізація. Так, долинський староста зауважував, що типовими галузями економіки повіту були лісний і гарбарський промисли [56, арк. 12].

Водночас звіти повітових староств дають можливості встановити реальне становище домашніх промислів. Так, сколівський староста доносив, що «рукодільництво знаходилося на дуже низькому рівні. Воно покривало потреби місцевого селянства» [52, арк. 13]. У Сколівському повіті не існувало спілок рукодільників [52, арк. 13].

Загалом сколівський староста відзначав, що «Сколівський повіт є може єдиним на Підкарпатті, де домашній промисел є дуже слабо розвинутим, а властиво напевне і не існує» [52, арк. 13]. у свою чергу самбірський староста доносив, що «промисел в Самбірському повіті є загалом слабо розвинутий і має риси виключно рільничі, оскільки поза кілька нафтовими вишками в Стрельбичах, кілька більших млинів, тартаків і цегелень немає тут ані значних промислових представництв, ані фабрик» [105, арк. 2-3]. Подібні твердження висував і долиньський староста, який зауважив, що «всі існуючі в повіті галузі рукоділля...працюють єдине на покриття місцевих потреб» [56, арк. 13].

Водночас у звіті за 1900 р. піджупана Угоцької жупи підкреслювались причини, які сприяли падінню ремісництва. Серед них чиновник виділив відсутність капіталів, високі норми проценту позички, низька кваліфікація ремісників, конкуренція фабричних товарів на ринку [339, с. 69].

Польський урядовець інж. Т. Тирович зазначав, що «у другій половині XIX ст. упадок місцевого ремесла був такий певний, що лише дякуючи, якби пробудженню інстинкту самовідтворюючого і неспожитої енергії наших ремісничих діячів, поступово – на протязі кількадесят років, до моменту вибуху світової війни – наступила матеріальна відбудова місцевих варштатів, зростав рівень фахової підготовки і загалом значення в суспільстві». Він підкреслював, що «роки війни і наступні до 1925 р. становлять період нового господарчого і професійного упадку місцевого ремесла. Короткий період до 1929 р. знову дозволив ремеслу на реактивацію у ній можливостей. Після цього наступили роки падіння кон'юктури економічної і світової кризи. На тепер вони знаходяться в упадку. Досвіди війни і світової кризи позбавило місцеве ремесло можливості заробків» [62, арк. 24].

У цій ситуації австро-угорська, чехословацька та польська влади упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. вдалися до вироблення механізмів і способів підтримки домашніх промислів і ремесел як

альтернативи господарської зайнятості та їх включення в економічне життя. Так, завдяки проведенню «верховинської акції» на початку XX ст. в Свалявському окрузі Бережської жупи відбулося розповсюдження спеціалізованих галузей кустарних промислів [339, с. 58].

Чехословацькі власті спочатку вдалися до структуризації господарських занять населення Підкарпатської Русі. З огляду на це 1 грудня 1929 р. ними було виділено існування 68 ремісничих професій у краї. Згідно їх звіту, на території Волівської, Іршавської і Свалявської округ найбільш поширеними були столярі, чоботарі, кравці, деревообробники, кушніри [31, арк. 1-2].

У свою чергу польські власті у червні 1939 р. організували акцію підтримки народного промислу, хатнього і халупного у селах. Її проводила Львівська Ізба Рольніцка. Вона мала три напрями: люстраційна акція, організаційна акція, праці монографічні. Так, у Старому Самборі було організовано прядильно-ткацький курси, які того ж року встигло перед війною закінчити 40 кандидатів [61, арк. 12].

Також керівником Ремісничої Ізби у Львові інженером Т. Тировичом було підготовлено реферат «Стан і інвестиційні потреби ремесла Малопольщі Східної (воєводств: львівського, станіславовського та тарнопольського)», який він виголосив 11 лютого 1939 р. У ньому були окреслені найконечніші потреби в інвестицію ремесла: урядування з метою здешевлення і зраціоналізування ремісничої продукції, організація і справування збуту виробів ремесла, посилення оборотних фондів, фінансова допомога для ремісничих спілок, інвестиції у сферу підготовки і освіти [61, арк. 7].

Важливою галуззю економіки краю було ткацтво. Більшість дослідників твердить, що ткацтво було найдавнішим ремеслом на Бойківщині. У середині XIX ст. тут вироблялися льняні, конопляні, грубі та тонкі полотна [291, с. 124]. З кінця XIX ст. домашнє виробництво полотна почало виділятися в

окремий промисел. Його розвиток у першій третині ХХ ст. проходив у двох формах – домашнє і цехове виробництво.

Дослідники вважають, що ткацький промисел в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. був одним із найбільш розвинутим. Свідченням цього є той факт, що селяни окремих сіл Ужанського комітату виготовляли для продажу за рік до 2 тис. домотканого полотна [317, с. 59].

Важливе місце в структурі економічної зайнятості посідало кушнірство. Саме в цьому промислі існували сотні кустарних дрібних підприємств. Водночас у шкіряному промисловому виробництві у 1870 р. було зареєстровано 15 дрібних шкіряних заводів, половина з яких мала менше, ніж 10 робітників [284, с. 13].

Базовою галуззю шкіряних промислів було чинбарство (гарбарство). Воно як галузь обробки шкірсировини дало початок шевству, кушнірству та лимарству. Виділяли три групи чинбарів: кожум'яки, які вичиняли шкіри на чоботи, ремінні пояси, кожушники, які виробляли овечі шкіри на кожухи і шапки, та лимарі, які чинили сирицю, що йшла на виготовлення упряжі та ременів [284, с. 14].

У 1861 р. на гарбарні Гауптмана у Болехові працювало 53 робітники, а у 1875 р. – вже понад 100 осіб [284, с. 14]. У 1883 р. усі болехівські чинбарні охоплювали працею біля 260 робітників [284, с. 17]. Якщо в 1923 р. у Болехові було 36 ручних і 2 механізовані чинбарні, то у 1939 р. – 19 [284, с. 15-16].

Для початку ХХ ст. для кушнірства були характерні слабе технічне оснащення, зокрема майже відсутність механізації робочих процесів, та примітивна технологія виробництва з перевагою ручної праці. Дуже часто чинбарство перебувало в тісному зв'язку з ремеслом, що включало пошиття шкіряних виробів. У домашньому промислі швець був чинбарем, кушнір – білошкірником, лимар сам викручував шкіру [284, с. 17].

Частковий господарський занепад проглядався й в шкірнообробному ремеслі бойків. Бойківщина, будучи однією із основних баз накопичення шкірсировини, поступово упродовж другої половини XIX – початку XX ст. втратила своє господарсько-економічне значення по її обробці. Причиною цього були зміни економічної інфраструктури краю. Так, лише у 1908 р. в Галичині перероблялося не більше $\frac{1}{4}$ місцевої шкірсировини, водночас решта – вивозилась для чеських, моравських і австрійських фабрик [284, с. 13]. Загалом перед Першою світовою війною виробництво шкіри в Болехові занепадає. Тут лише діяли чотири заводи по 15-20 чоловік [411, с. 63]. Подібні тенденції збереглися й у міжвоєнний період. Так, в кінці 1920-х рр. у Болехові діяло лише 38 малих гарбарень [56, арк. 16].

Значне місце в структурі економічної зайнятості займала будівельна справа та відповідні супутні ремесла. На той час найбільшого значення мало столярське ремесло. Саме тому у народному будівництві бойків використовувалися можливості природного ландшафту [462, с. 147].

У кожного теслі було традиційне теслярсько-столярське знаряддя для майстрування. Як стверджують археологи, всі основні види і форми деревообробних інструментів були створені в IX – X ст. Серед них виділялися сокири, пили, долота, свердла, тесаки, струги. В такому технічному вирішенні вони проіснували до початку XX ст. Крім них, широко застосовувались різноманітні ножі, дерев'яні молотки, циркулі [429, с. 65].

Загалом на початок XX ст. сокира і пила залишалися єдиними знаряддями лісорубів, а селянські підводи – основним засобом транспортування деревини [328, с. 196].

Таким чином, на лісозаготівлях та деревообробці у бойків була відсутня відповідна механізація праці. Водночас виробництво засобів побутово-господарського вжитку продовжувалося залишатися на традиційному рівні. Так, на Бойківщині боднарі продовжували виготовляти дерев'яні бочки, кадовби для квашення капусти і огірків, діжки, коновки і відра. У свою чергу

столярі робили з дерева столи, лавки, стільці, віконні рами і двері, а стельмахи – вози, колісниці, сани, колеса, борони, плуги та інше знаряддя [415, с. 179].

Загалом, оцінюючи специфіку економічної зайнятості населення Бойківщини, погоджуємось, що залізничне будівництво, розвиток індустрії опосередковано сприяли розвитку основних галузей господарства Галичини – лісопиляння та видобування будівельних матеріалів, проте, здешевивши в декілька разів транспортні витрати, зробили цей край легко доступним джерелом сировини і ринком збуту для фабричної промисловості [328, с. 11-12].

Водночас, розглядаючи структуру економічної зайнятості населення Бойківщини в кінці XIX – першій третині XX ст., відзначимо, що на жаль ми не можемо в достовірній точності встановити співвідношення зайнятості в окремих галузях загалом регіону. Причина цього полягає у відсутності відповідного документального забезпечення, а саме звітів місцевих керівників.

Проте віднайдені архівні документи дають змогу простежити окремі тенденції економічної спеціалізації, які панували у кінці XIX – першій третині XX ст. у досліджуваному терені. Наявність величезної кількості лісових масивів природно спричинила розвиток лісозаготівельного промислу на Бойківщині та супутнього будівельного ремесла. Вагоме місце продовжував займати соляний промисел. Сіль забезпечувала не тільки потреби місцевого населення, а й була товаром для обміну й торгівлі. На початку XIX ст. розвинувся металургійний промисел. До кінця 1840-х рр. існували залізодобувні рудні в Перегінську, Людвиківці, Мізуні, Пасічній та Ілемні. На тлі даного промислу значного розвитку набуло ковальство. Певну нішу в господарській спеціалізації населення Бойківщини займало випалювання дерев'яного вугілля, виготовлення попелу та поташу, традиційне ткацтво і нафтовидобування.

Розділ 3. ТРАДИЦІЙНІ ПРОМИСЛИ БОЙКІВ

3.1. Специфіка лісозаготівельного промислу

З давніх часів лісозаготівельний промисел посідав важливе місце в господарській діяльності населення Бойківщини. Під лісозаготівельним промислом ми розуміємо насамперед заготівлю деревини, її транспортування, зберігання та первинну обробку мешканцями краю. Кожен з етапів лісозаготівель мав свої особливості у традиційній життєдіяльності бойків в XIX – в першій третині XX ст. Відзначимо, що в силу природних обставин даний промисел мав своєрідне відображення у побуті, звичаях і обрядах мешканців Бойківського історико-етнографічного району.

На Бойківщині у другій половині XIX – першій третині XX ст. соціально-економічна структура зайнятості перебувала під впливом традиційних форм господарювання. У цей час саме землеробство і скотарство у сукупності з допоміжними заняттями превалювали у господарському житті бойків.

Початки промислового перевороту в краї, а й з ним створення підприємств по видобутку та переробці сировини не вирішили проблем зайнятості місцевого населення. Відсутність можливості заробітку на новостворених промислових об'єктах та низька фахова кваліфікація бойків, відповідним чином умови для господарювання в Карпатському регіоні змушувало переважну частину селян краю працювати на лісорозробках. З огляду на це допоміжним у лісозаготівельному промислі і єдиним за тих умов господарської зайнятості населення Бойківщини було лісорубство [248, с. 3].

Активізація лісорозробок в Габсбурзькій імперії призвела до потреби вироблення правового регулювання даного процесу. У 1842 р. був складений перспективний план вирубки деревини під назвою «Дані про лісові ділянки,

призначені для вирубу». Він мав діяти аж до 1961 р. Відповідно до нього щороку планувалося вирубувати дерева віком 110 – 120 років на приблизно однаковій площі. З метою запобігання стихійної вирубки лісу запроваджувалися штрафні санкції. Зокрема, за одне зрубане дерево діаметром 26 – 30 см і завдовжки 12 м штраф становив 224 золотих римських, а за м³ букових дров – 0,49 золотих ринських [17, арк. 56].

На тлі трансформації економічних відносин у Австрійській державі 3 грудня 1852 р. був прийнятий імперський Закон про ліси. У ньому вперше був здійснений поділ лісів за перебуванням у власності, було запропоновано режим і способи транспортування, вироблено оптимальні механізми об'ємів вирубки деревини [274, с. 156].

Загалом усі ліси в Габсбурзькій імперії було поділено на три категорії: державні, громадські, які перебували у власності міських і сільських громад, та приватні, які були власністю окремих громадян, орденів, монастирів, товариств [385].

У даному законодавчому акті був уміщений окремий розділ «Про транспортування лісової продукції». У ньому окремі параграфи стосувалися безпосередньо лісосплаву в державі, в тому числі в Карпатах. Таким чином, дане законодавство остаточно врегулювало процес сплаву.

Згідно закону ліс дозволялося сплавляти лише на підставі виданих австрійськими властями спеціальних патентів («концесій»). Саме вони чітко визначали права та обов'язки власників лісових масивів і торговців деревиною щодо місця вирубки і складування, будівництва гребель, решіток, сплавних каналів, регулювання русел річок і укріплення берегів, наймання плотогонів і додержання керманичами правил техніки безпеки при транспортуванні плотів, спорудженні мостів, кладок тощо. У патенті також було вказано річну норму лісу, який сплавлявся, а також початок і кінець навігації [385].

Відзначимо, що до 40 – 50-х рр. XX ст. вирубка лісу для природного середовища бойківських Карпат не носила руйнівного характеру. Так, у кінці XIX ст. метою вирубок лісу було відповідне розчищення нових територій для життєдіяльності, зокрема під традиційне скотарство та примітивне орне землеробство.

Зауважимо, що на початку XX ст. основна маса лісів перебувала у власності євреїв. Одночасно частина лісів перебувала у власності й українців краю. Так, у кожного з господарів були особисті ділянки лісу, які використовувалися у приватних цілях.

Досліджуючи лісозаготівельний промисел бойків, потрібно зауважити на характерні елементи, які були невід’ємними частинами існування даного промислу. Мова йде насамперед про систему вирубки лісів, наявність відповідного інструментарію для лісорозробок, шляхів і типів транспортування деревини, існування у бойків відповідних соціальних груп за фаховою приналежністю, які займалися лісозаготівельним промислом.

На думку вітчизняної дослідниці Т. Файник, для бойків, як і для інших мешканців Карпат, був характерний традиційний усталений комплекс «заготівлі на корню» [429, с. 35-36]. Для нього характерний комплекс взаємопов’язаних дій: зрізування деревини, характер вибору, способи лісоповалу, особливості первинної обробки та зберігання.

Саме тому серед українців досліджуваного етнографічного масиву існувала власна вироблена віками система вирубки, яка мала свою усталену традиційну специфіку самовідтворення лісу. Так, вирубуючи ліс на певній ділянці, посередині площі вирубки бойківські лісоруби зазвичай залишали великі смереки (одну на 100 – 170 м²). Саме ці смереки у подальшому й засівали всю площу вирубки молодими смерічками [10, арк. 73]. Такий господарський підхід сприяв у відновленні лісового покриву в краї.

Лісові розробки на Бойківщині характеризувалися сезонністю. Так, угорський урядовець на початку XX ст. писав, що у Волівській окрузі

більшість населення Колочави «у більшій частині працює на сезонних лісових роботах» [48, арк. 5].

Дані польових етнографічних досліджень дають підстави стверджувати, що вони зазвичай тривали від ранньої весни і до пізньої осені [124; 129; 133; 136; 138; 141; 150; 169]. Вони ж вказують, що лише зимою здебільшого заготовляли ліс для власних потреб [124; 129; 133; 136; 138; 141; 150; 169]. Водночас зауважимо, що в домашніх умовах бойки проводили вирубування лісу здебільшого для заготівлі дров або для спорудження хат та господарських будівель [10, арк. 73].

Важливим елементом лісозаготівельного промислу було існування соціальних груп за фаховою приналежністю – бригад лісорубів. У час системної заготівлі деревини зазвичай місцеве бойківське населення невеликими бригадами змушене було йти 10 – 15 км у гори, де й займались вирубкою лісу [124; 129; 136; 138; 169].

У багатьох селах Бойківщини формувалося й по декілька бригад. Всі вони мали визначену спеціалізацію, види і обсяги роботи. Так, одні бригади рубали ліс і стягували його до дороги, другі – звідти зимою транспортували лісоматеріал до станції, треті займалися вивантаженням його у вагони [124; 129; 136; 138; 169]. Сформовані бригади ходили на лісові роботи двічі на рік: рубати ліс, а восени – транспортувати («спускати») його з гір [124; 129; 136; 138; 169].

Окреме місце в лісозаготівельному промислі займали питання найму робітників та їх оплати праці. Слід відмітити, що серед бойківських сплавників, як і в інших регіонах Українських Карпат, не існувало професійних спілок чи товариств, які б відстоювали їх інтереси. Найчастіше переговори з ними вели власники лісу і купці, які обумовлювали обсяг робіт, маршрут і зарплату. Зі сторони плотогонів трудові перемовини вели найдосвідченіші та найавторитетніші працівники [124; 129; 136; 138; 169].

У кожній бригаді існував чіткий розподіл обов'язків, які виконували лісоруби, оскільки від цього залежав їх кінцевий заробіток. Цілком очевидними у цій ситуації були факти соціальної несправедливості, коли мова йшла про ціну їх праці. З цього приводу в своїх спогадах про умови життя і побуту лісорубів виходець із Перегінського на Рожнятівщині поет О.Мошура згадував, що «дехто курить цигарку, другі наставляють окріп на кулешу, інший простягся, мов колода, на чатині, стомлений важкою працею, без руху, без думки. Хтось там біля ватри теше нове топорище, щоб завтра не збавляти собі робочого дня – «шихти»... Полум'я ватри надає зарослим, засмарованим обличчям якогось розбійницького виразу... Здається, що це давні Довбушеві опришки заховалися сюди від людей» [437, с. 3].

Згідно матеріалів проведених польових етнографічних опитувань, бригади лісорубів формувалися зазвичай восени. Їх чисельність складала біля 30 – 40 осіб [124; 129; 133; 136; 138; 141; 150; 169].

Важливим питанням лісозаготівель був заробіток лісорубів Бойківщини. Згідно матеріалів етнографічних досліджень, він залежав від фаховості і спеціалізації лісоруба. Так, респондент П. Савчин із с. Липовиця на Рожнятівщині згадувала, що лісорубів на Бойківщині поділяли на три «класи», для яких була характерна відповідна оплата за день. Відповідно до цього вони отримували 3,5 зл., 2,5 – 3 зл. і менше 2,5 зл. [183, арк. 1]. У свою чергу дещо різнилася заробітна платня у фірмах. Там вона становила всього 2 – 3 крони. Зазначимо, що 2 крони становили один ринський злотий. Так, для визначення їх купівельної спроможності варто порівняти: 10 пачок сірників коштували один ринський, віл – 200 ринських. Робочий день людей, які були зайняті в лісоробстві становив 13 – 14 год. [248, с. 345].

Розвиток лісозаготівель призвів до того, що у другій половині XIX ст. на Бойківщині були створені посередницькі контори. Зібрані етнографічні матеріали засвідчують, що саме їх представники в краї займалися наймом сплавників від імені промисловців [124; 129; 133; 136; 138; 141; 150; 169].

Про це опосередковано йдеться й у листування повітових старост і посередників із магістратами Кракова і Львова [1; 2; 3; 4; 5; 7].

Це дає підстави вважати, що в розвитку лісосплаву такі контори відігравали не останню роль, звільняючи підприємців від зайвих клопотів – вербування керманичів. За право одержати дозвіл на відкриття контори конкуренти вели гостру боротьбу, а отримавши його, власник щорічно сплачував державі податок. Тих, що самовільно наймали сплавників, притягали до відповідальності та штрафу [124; 129; 133; 136; 138; 141; 150; 169].

Відсутність розвиненої промислової структури на Бойківщині та відповідно альтернатив економічної зайнятості бойків спричинили той факт, що місцеве працююче населення окремих населених пунктів досліджуваного терену виключно спеціалізувалося на лісозаготівлях. Так, респондент М. Юрик з с. Крива на Хустщині зазначала, що «в присілку було більше 10 бригад лісорубів» [129, арк. 1].

Доволі частими були випадки, коли у таких бригадах по лісорозробках працювали також жінки і підлітки. Вони здебільшого були зайняті на допоміжних роботах по лісозаготівлях. Так, зазвичай їхніми зусиллями здійснювались відповідні розчистки ділянок, призначених під зруб, очищенні деревини від кори тощо [419, с. 3].

Відзначимо, що упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. усі роботи лісорубів у гірських районах Карпат проводилися вручну. Загалом заготівля лісу для бойків означала «ладити дерева» [429, с. 37]. З цього приводу польський дослідник Я. Фальковський так описав заготівлю дерева: «рубанє», «відтин» - відтинають гілля і верхівки старих дерев, «лупинє» - віддирання кори, «гонінє» - стягання колод до риз, «ризованє» - спуск колод з місць вирубування до «підволок», «терхавси на цугі» - укладання в купу, «миглюєсі» або «круте ліс» - сортування відносно довжини, «ладує си на візки» - транспортування [457, s. 76-77; 429, с. 42-43].

Весь деревообробний і будівельний інструментарій бойків можна згрупувати за принципом послідовності операцій. До групи операцій, які стосуються лісоповалу деревини, відносять знаряддя і пристрої для зрізування і спрямовування деревини на місця її первинної обробки – сокира («дорненька»), пила («поперечка»), ломи («грифи», «цапіни», «гельгови») [430, с. 147]. З огляду на це, етнографічні джерела підтверджують, що основними знаряддями праці лісорубів на Бойківщині були пила, сокира, цапіна, гриф [111, арк. 1; 126; 133; 136; 138; 141; 150; 169; 171; 182].

Зазвичай дерева традиційно зрізали ручними пилами (див. рис. В.1). Так, респондент В. Попович згадувала, що «ішли цілою родиною в ліс і пилами зрізали дерева» [130, арк. 1].

Значна віддаленість лісорозробок від місць постійного проживання змушувала місцевих лісорубів будувати тимчасові житла – колиби (див. рис. В.2) та луб'янки. Вони будували тимчасові житлові будівлі в горах поблизу лісосік і лісоскладів. Власне у них й розміщувалася бригада лісорубів. Так, респондент Ю. Фединяк зауважила, що жили лісоруби в колибах по 40 осіб у кожній [124, арк. 1].

Відзначимо, що зазначені тимчасові житла лісорубів були не пристосовані до холоду. З огляду на це вони лягали спати на гілках смереки біля вогнища у тому ж верхньому одязі, що й у ньому й працювали [124; 136; 140; 166; 170].

Таким чином, побутові та санітарно-гігієнічні умови праці бойківських лісорубів були вкрай незадовільними.

До того ж у бойківських лісорубів був відсутній будь-який соціально-професійний захист. А техніка безпеки також була відсутня або перебувала на примітивному рівні, що в кінцевому варіанті призводила до багатьох нещасних випадків [124; 136; 140; 166; 170].

Особливості повсякденної життєдіяльності бойків-лісорубів простежуються в їхньому харчовому раціоні. Як свідчать польові

етнографічні матеріали, їжу на лісовирубки люди брали на цілий тиждень. Зазвичай до страв їхнього щоденного харчування належали вівсяний ощипок, сало і «молоко в дерев'яному коновдяти» [124; 136; 140; 166; 170]. Також для прожиття на лісорозробках лісоруби брали картоплю, молоко, жир, крупу, муку, а там наймана жінка, яку називали «кальманка», варила їм їсти на спільній кухні. За її обслуговування кожен лісоруб платив гроші [414, с. 45].

На противагу цьому існувала водночас і система примітивного забезпечення харчуванням з боку власників лісів. Так, згідно свідчень респондента О. Ковальчука, лісоруби самостійно готували їжу з продуктів, які постачала фірма. Проте основним і майже єдиним продуктом харчування була кукурудзяна мамалига [181, арк. 1].

Важливим елементом лісозаготівельного промислу було не лише лісорубство, але й транспортування зрубаної/спиленої деревини до місць їх остаточного призначення та відповідного застосування у господарських чи промислових потребах. На Бойківщині існувала традиційна система транспортування лісу, яка складалася з двох етапів: від місця вирубки до жолобах/ризах до найближчої водної артерії – ризування, а далі вниз по її течії до місць призначення – сплав.

Традиційно вирубка лісу відбувалась високо в горах. Попри загальне бездоріжжя для транспортування лісу використовували дно струмків. По їх дну прокладали спеціальні жолоби – ризи. Їх будували з обкорованих нетовстих смерекових стовбурів, по яких текла вода, роблячи їх доволі слизькими [276, с. 156].

Жолоби традиційно використовували у двох напрямках. Саме по цих жолобах спускали вниз дерево, яке мчало з великою швидкістю. Одночасно ризи слугували й транспортною лінією, по яких лісоруби піднімались вгору до лісосік. Оскільки вони були дуже слизькими лісоруби на власне взуття одягали спеціальні підкови.

Зазначені жолоби для спускання лісу називали ліжньовками чи ризами, а спускання лісу вниз – ризуванням. Біля кінця ліжньовки дерева складали в штабелі у формі гірки і чекали весни, коли ріки ставали повноводними. Дорогою возили ліс на полусанках, які були подібні на звичайні сани, але коротші, й зроблені з об'ємніших і міцніших деталей.

Головними артеріями Бойківщини для подальшого транспортування лісоматеріалів і доставки деревини були річки і залізниці. Якщо до кінця XIX ст. першість мали водні шляхи, то зі зміною економічних пріоритетів на початку XX ст. їх інтенсивно почали замінювати залізничні колії.

Саме тому важливе місце в транспортуванні деревини посідав сплав лісу. Він був одним із найважливіших видів транспортування деревини і допоміжних занять населення Українських Карпат (див. рис. В.3). Слід відзначити, що сплав лісоматеріалів мав давні усталені виробничі традиції.

Заняття сплавами було для багатьох бойків єдиним у тих умовах засобом для існування. Так, у 1912 р. громада села Ясеня на Рожнятівщині у скарзі-протесті проти заборони сплавлити ліс по р. Лімниця повідомляла, що близько 1000 мешканців села живе за рахунок вирубки лісу і сплаву дерева, бо інших заробітків немає [6, арк. 4-4 зв.].

Про високий рівень сплаву на Бойківщині також свідчить і наявність топонімів. Прикладом слугує назва села Плав'є, на території якого протікають річки Бринівка і Вадрусівка, а його населення здавна займалось лісорозробками, сплавом лісу [321, с. 719].

Основними водними артеріями транспортування лісоматеріалів на Бойківщині слугували на південних схилах річки Уж, Латориця, Ріка, Тересля, на північних – Бистриця Солотвинська, Лімниця, Свіча, Мізунка, Стрий і Дністер [276, с.157-158].

У другій половині XIX ст. лісосплав був одним із найважливіших і найбільш поширених видів народного транспорту та допоміжних занять населення Українських Карпат, зокрема Бойківщини [438, с. 3]. Цьому

сприяли, з одного боку, прискорений розвиток лісової промисловості та торгівлі лісом, з другого – будівництво на ріках штучних водозбірників і регуляція русел водних артерій. Тоді ж виникла потреба врегулювати правові норми користування ріками як лісотransпортним засобом [276, с. 156].

Таким чином, упродовж другої половини XIX – початку XX ст. сплав був головним способом транспортування деревини на Бойківщині за допомогою сили води.

Аналізуючи польові етнографічні матеріали, можна стверджувати, що у Бойківському етнографічному масиві можна виділити два види сплаву: «мольовий», тобто окремими колодами, і в плотах.

Мольовий сплав практикувався насамперед у верхів'ях великих рік, а також на маловодних річках і потоках, де були великі перепади висоти, значна кривизна русла, пороги і водоспади тощо. Його використовували для того, щоб доправити невелику кількість лісу на близьку відстань, тобто тоді, коли сплав у плотах був нерентабельний. Зазвичай найчастіше мольовим способом сплавляли дрова. Відзначимо, що на деяких річках він був основним видом сплаву [276, с. 158-159].

Так, у 90-х рр. XIX ст. на р. Сукеля транспортували до міста Болехова близько 15 тис. м³ букових дров і 3 – 5 тис. м³ смерекового лісу щорічно. За підрахунками польського інженера С. Кохановського, упродовж 1882 – 1990 рр. цією водною артерією бойки доставили майже 620 тис. м³ деревини. Для порівняння на закарпатській частині Бойківщини найбільше дров сплавляли на річці Лютій [276, с. 158-159].

Мольовим способом також транспортували окремі колоди. Їх направляли насамперед до місцевих деревообробних підприємств – «тартаків». Існували певні маршрути по річках лісоматеріалу від вирубки і до його первинної обробки. Основними напрямками промислового мольового сплаву кругляку в галицькій частині Бойківщини були: на Лімниці – до села

Осмолоди [101, арк. 2], на річках Свічі й Мізунці – до села Вигоди [102, арк. 3], на Бистриці Солотвинській – до села Гути [103, арк. 12].

Проте зауважимо, що економічний потенціал мольового сплаву порівняно з плотовим був менш рентабельний. Причиною цього були втрати під час транспортування. Так, близько 30% деревини майже завжди не доходило до пункту призначення. А для того, щоб загублений і затоплений ліс зібрати, посортувати, поскладати і сплавити під час нової навігації, інколи навіть наступного року, потрібні були великі людські ресурси і кошти. Крім того, транспортування деревини мольовим способом знижувало її якість, тоді як витрати зростали в середньому на 3 – 12 %, а в окремих випадках і до 18% [276, с. 159].

Валову основу сплаву лісу становив плотовий спосіб. Саме тому більшу частину карпатського будівельного лісу і пиломатеріалів сплавляли у плотах. Цей спосіб транспортування мав кілька важливих переваг. Однією із них було те, що він давав змогу доправляти деревину у великій кількості на далеку відстань. З цього приводу респондент В. Іваниш зазначав, що на Міжгірщині перед тим, як сплавляти ліс, його складали в бокори. Для цього вибирали дерево довжиною один метр, яке називали «шайтани». Саме його і спускали з гори. Місце, де збирали дерева в одному місці після сплаву, називалось на гамованці [139, арк. 1].

Формування плоту було однією з найбільш трудомістких і відповідальних операцій, бо від якості цієї роботи залежав потім власне сплав. Певна річ, щоб збити колоди, потрібні знання і виробничий досвід, відповідний інструментарій, які вдосконалювались і доповнювались тривалий час і лише у XIX – на початку XX ст. набули довершеності.

Зазвичай плоти готували на прирічкових складах, які називалися «порташами». У концесії, яка дозволяла сплав лісу, вказувалися конкретні місця складування деревини, її довжину і ширину, площу, а також заходи, яких потрібно було вжити підприємцеві для підтримки на них належного

порядку та додержання правил техніки безпеки. Крім того, власник складу мав обнести його палями, а при вході й виході встановити таблиці з вказівкою назви промислової фірми чи товариства. Наприклад, на берегах Лімниці від села Кузьминця до села Небилова на початку ХХ ст. було вісім таких лісоскладів [276, с. 159].

Усі підготовчі роботи на «порташах» виконували групи підсобних робітників, які складували в штабелі («мигли») колоди. Їх сортування відбувалося за двома параметрами: за породою і розмірами. Вони також клеймували колоди, вибиваючи на обох їх кінцях встановлений концесією знак. Зокрема, ліс фірми братів Гротель позначався латинською буквою «Х» [104, арк. 12].

Плоти збивали сплавники. Їх формували на невеликій воді в самому руслі або на низьких ділянках берегів ріки, щоб при підвищеному рівні води під час сходу снігового покриву, повені чи випуску води з водозбірника вони могли плисти. Для цього поперек русла ріки чи на її березі робітники клали дві колоди-лежухи («пільги»), на які потім скочували («пільжили») кругляки. Передні кінці кругляків підтісували знизу під певним кутом (до третини їх товщини), щоб пліт легше долав перешкоди, якими могли бути пороги або водоспади. Кругляки укладали тоншими кінцями за течією. Грубі колоди розміщували посередині плоту, а тонші – по боках. Притому сплавник добирав ліс таких розмірів, який був потрібний саме для його плоту: досвідченіший – довші й товщі колоди, менш досвідчений – коротші й тонші. Від параметрів лісу і сплаву залежали як саме транспортування деревини, так і оплата праці робітників [276, с. 159-160].

Плотогони на р. Стрий на початку ХХ ст. застосовували два інші варіанти кріплення плоту. Дібравши потрібну для сплаву кількість колод, на ширину плоту давали добре протесаний з нижньої й верхньої сторін поперечний брус («перебійницю», «крижантину»), який примощували на передку за 20 – 30 см від зрізу стовбурів. Закріпивши «перебійницю» через

просвердлені отвори вертикальними дерев'яними кілками («тиблями», «клинами»), її додатково зміцнювали. Зокрема, брус перев'язували з деревиною двома гужвами у вигляді «вісімки» або з обох боків у колодах просвердлювали «пластовцем» косі отвори, в які забивали припасовані до бруса кілки, котрі притримували його з боків та зверху під час сплаву, це відображено в народному означенні – «сторожки» [276, с. 160-161].

Етнографічні матеріали стверджують, що одночасно сплав лісоматеріалів по р. Лімниця здійснювали невеликими плотами (дарабами). Вони збивалися по сім колод із дерева, яке у свою чергу в більшості випадках вирубували в лісах біля Перегінського [181, арк. 1].

Особи, які займалися лісосплавом у різних населених пунктах Бойківщини мали відповідні назви. Так, респондент А. Шегута з Вучкового на Міжгірщині згадувала, що «людей, які займались сплавом, називали дараби, дарабарі» [128, арк.1]. У свою чергу свідчення респондентів вказують, що у Колочаві людей, які сплавляли ліс, називали «бокораші» [139, арк. 1; 141, арк. 1].

Сплав на Бойківщині як лісозаготівля також характеризувався певними часовими рамками. Загалом сплав лісу в краї тривав щороку від квітня до грудня [128; 130; 139; 181]. Найбільші об'єми сплаву припадали на весняну пору, оскільки для цього природно використовувалися весняні паводки. В літню пору для потреб сплаву використовували воду із водозбірників, якщо такі були побудовані.

Для сплаву плотів з лісоматеріалами дарабарі повинні були дотримуватися певних технічних норм. Так, для його ефективності рівень води у річках мав бути не нижче 0,5 – 0,75 м. Одночасно сплави були заборонені й при дуже високому рівні води. Так, у 1912 р. мешканцям с. Перегінського було заборонено сплавляти ліс по річці. Пояснювалося це тим, що відбувалася ерозія ґрунтів і русло річки захаращувалося деревиною. З цього приводу Долинське повітове староство ставило питання про забудову

берегів р. Лімниця відповідними береговими укріпленнями – кашицями [6, арк. 1-13].

Промисловий переворот та збільшення потреб у лісоматеріалах у кінці XIX – на початку XX ст. поставили проблему у збільшенні об'ємів транспортування деревини, не дивлячись на сезонність сплавів. Саме тому для вивозу деревини з Бойківщини виникла необхідність будівництва мережі залізниць – «вузькоколіюк». Однією із них була лінія від Долини до Осмолоди. Витратну частину на будівництво мали покривати купці. Одночасно Галицька митрополія Греко-Католицької церкви змушена була безкоштовно давати матеріали на її спорудження. Будівництво тривало упродовж тридцяти років, оскільки доводилось долати опір місцевих землевласників. Так, землевласниця Шафферфейш протестувала проти прокладання залізничної колії до села Пороги. Під час Першої світової війни будівництво вузькоколійки було зупинено. Проте у 1924 р. роботи по її прокладенню були відновлені. У 1930-х рр. вона стала власністю митрополії. Її довжина становила 106 км [88, арк. 22-23].

У місцевого населення й дотепер існують перекази, що «австріяки» мали прокласти широку залізничну колію широку залізничну колію до Перегінська, де й мали будувати склади. Для цього треба було віддати весь Посіч і Мушкету, але землевласники і громада села не бажали віддати їм ці землі [305, с. 18].

Водночас у 20 – 30-х рр. XX ст. технічно оновилося технологія сплаву лісоматеріалів. У цей час замість гужви і кілків бойки стали використовувати металевий трос («линву») і залізні скоби («клямбри»). До цього їх зобов'язувало тогочасне офіційне законодавство. Зокрема, згідно з розпорядженням польського уряду від 1922 р. сплав лісу без кріплення колод у плоті залізним тросом був заборонений. Задню частину плоту з'єднували еластичним способом. У крайніх і кількох середніх (через одну – дві) колодах керманичі просвердлювали вертикальні отвори, в які пропихали гужву, котру

потім плішили дерев'яними кілками. Розміри плотів не були сталими. Вони залежали, з одного боку, від довжини будівельного лісу, з другого – від повноводності річки. Крім того, багато важили навігаційні знання і практичний досвід керманичів [274, с. 161].

Найрізноманітніші також народні визначення сплавів. Наприклад, у басейні р. Стрий плотоодиниця як самостійний пліт мала назви «одинак» («єдинак», «їденак»), «пласт», «пліт», «сплав», «півка». Всі вони були українського або діалектного походження. Серед закарпатських сплавників були поширені назви латинського походження – «табла», «талба», «таблина». Вони, на думку мовознавців, потрапили до їх мовного середовища через посередництво угорців і словаків [376, с. 128].

У другій половині XIX – на початку XX ст., коли на ріках було проведено регуляційні й будівельні роботи, керманичі набули досвіду і навичок сплаву деревини, розміри плотів істотно збільшилися. Зокрема, на початку XX ст. у верхів'ї р. Бистриці Солотвинської ширина плоту становила в середньому три – чотири метри, на р. Свіча – шість – вісім метрів. Одночасно на р. Лімниця в 1904 – 1905 рр. сплави транспортували від чотирьох до 26 м. При тому до села Перегінського ширина плотів не перевищувала 4 м на передній частині і 6,5 м в задній, нижче Перегінського – в середньому сім метрів. Аналогічних розмірів, тільки вужчі – до 6 м, сплавливали плоти по р. Чечва. На р. Стрий на початку XX ст. переважали плотоодиниці та сплави загальною шириною 8 м і завдовжки 15 – 20 м [274, с. 161-162].

У пониззі керманичі переформовували сплави, збільшуючи кількість ланок як у довжину, так і в ширину. Для цього вони зупинялись у конкретно визначених місцях.

Гальмували пліт і кріпили до берега спеціальним способом. Зокрема, в басейні р. Стрий основним гальмівним засобом керманичам служив «припін». Він своєю формою нагадував примітивний якір. Його робили із

десяти – п'ятнадцятирічної ялини або ялиці, яку викопували разом із корінням. Вершок стовбура старанно запарювали на вогні й вигинали в кільце, в яке вставляли палю до двох метрів. За 20 – 30 см від нижнього кінця кріпили її скобами. Прикореневу частину дерева також обробляли. До неї прив'язували товсту гужву, а заодно і пліт під час гальмування. Сплавник зістрибував із «припоном» на берег ріки, встромлював його в землю під кутом за течією водної артерії. Швидкість плоту «гасилася» доти, доки той не приставав до суші. Потім його прив'язували до забитої на березі палі гужвою, яка одним кінцем була прикріплена до вмонтованого в задній частині плоту спеціального кілка [274, с. 162].

Технологія формування групових лісосплавів була однотипною на всіх ріках Українських Карпат і за способом кріплення окремих плотів між собою належала до еластичної. У кінці XIX – на початку XX ст. плотоодиниці з'єднували дерев'яними гужвами, проте вже у 20 – 30-х рр. XX ст. також і залізними тросами. Останні були звичайно подвійні, тому їх називали – «цвайки». Приблизно за метр від торця в крайніх і кількох середніх колодах у задку ведучого плоту і на передку дальшого просвердлювали отвори. Між отворами зіставлених колод обох плотоодиниць натягали гужву, кінці якої плішили вертикальними дерев'яними клинами. Щоб надати сплавові маневреності під час транспортування, насамперед на поворотах ріки, крайні гужви були довшими за середні. Відстань між двома сусідніми плотами становила в середньому 1 м [274, с. 163].

У кінці XIX – на початку XX ст. ліс становив значний матеріальний достаток його власника. Його продаж приносив значні прибутки. Так, ліс з Бойківщини часто експортували в Росію, Туреччину, Єгипет, Голландію та інші країни. Ріками за допомогою плотів сплавляли і будівельні матеріали: бруси, крокви, дошки, гонти, драниці. Основну частину карпатського лісу і пиломатеріалів сплавляли у плотах, які готували на порташах. Так, на

Рожнятівщині, вздовж берегів Лімниці від Кузьминця до Небилова було вісім лісоскладів [216, с. 3].

У 60–70-х рр. XIX ст. особливо посилилась вирубка лісу і сплаву по р. Лімниця до Галича. Це було зумовлено початком промислового розвитку в Австро-Угорській імперії. У лісові масиви Рожнятівщини на початку 1860-х рр. проникли різні фірми. Серед них виділялися італійська «Зедпероль» та польська фірма «Доліна».

Плотовий сплав пролягав річками і через населені пункти усталеними сімома головними маршрутами. Чотири з них знаходилися на території Галицької Бойківщини, три – на Закарпатській її частині. На Галицькій Бойківщині маршрути йшли через Мохнате – Турку – Стрий – Жидачів по рр. Стрий – Дністер; Тухлю – Верхнє Синьовидне – Стрий – Жидачів по рр. Опір – Стрий – Дністер; Осмолоду – Перегінське – Калуш – Галич по рр. Лімниця – Дністер; Гуту – Солотвин – Станіслав по рр. Бистриця Солотвинська – Бистриця – Дністер. На Закарпатській Бойківщині вони проходили через Синевирську Поляну – Колочаву – Буштино – Хуст по рр. Теребля – Тиса; Жденеве – Сваляву – Мукачеве по рр. Жденівка – Латориця; Волосянку – Великий Березний – Ужгород по р. Уж [274, с. 166].

За даними респондентів на Закарпатті в основному сплавляли яловий і смерековий ліс з Межигір'я на Хуст до Тиси по річці Ріка [128, арк. 1; 129, арк. 1; 133, арк. 1]. Так, респондент І. Мацола з Колочави згадував, що «сплавляли ліс по р. Теребля в інші райони в Хуст» [138, арк. 1].

Плотогонам на цих водних трасах доводилося долати сотні кілометрів, а враховуючи зворотній – піший – ще кілька днів. Так, керманичі з Маткова до Верхнього Синьовидного, що на Сколівщині, через трудність дороги прибували тільки на третій день. Звідси до р. Дністер вони добиралися ще два дні. Також два дні плотарі долали сплавний маршрут по р. Свіча до села Журавне. Нерідко плоти з Бойківщини провадили й до самого Чорного моря [274, с. 166].

Існували сплави дерева як для продажу, так і для власного вжитку. Так, у Колочаві, за свідченнями респондента І. Мацоли, «по ріці Сухар сплавляли дрова для власного вжитку» [138, арк. 1].

Згідно розпоряджень Галицького намісництва у 1896 – 1903 рр. ліс сплавляли в усі місяці року, крім січня і лютого. У березні транспортування деревини ріками Бойківщини обмежували лише кількома десятками плотів, тобто сплав мав спорадичний характер. Відомо, що в березні в Карпатах часто ще лежить сніг, ріки вкриті льодом. Лише в березні 1897 р. було сплавлено по р. Стрий 405 плотів із будівельним лісом, а по р. Бистриця Солотвинська – 169 плотів [90, арк. 77, зв. 78].

Основну масу лісоматеріалів ріками Бойківщини, як і Українських Карпат загалом, сплавляли у квітні – липні. У цей час були запаси заготовленого пізно восени і взимку лісу та природні запаси води, а також інтенсивно використовували штучні водосховища. У серпні – жовтні масштаби сплаву набагато зменшувалися.

За період 1896 – 1903 рр., за нашими підрахунками, більш-менш інтенсивним сплав був тільки в 1898, 1899, 1901 та 1902 рр. Зазначимо, що найбільша кількість відтранспортованих плотів у листопаді за вказані роки становила 241 одиницю [274, с. 165-166].

Однак у результаті руйнування економічної інфраструктури краю у роки Першої світової війни та економічної депресії кінця 1920 – 1930-х рр. до 1939 р. на більшості річок Бойківщини сплав лісоматеріалів був мінімізований або мав доволі невеликі масштаби. Так, 1924 р. по р. Стрий горяни відтранспортували лише 448 м³ деревини, а по р. Лімниця – лише 228 м³. Тобто, по зазначених річках було сплавлено лише 23 і 11 плотів відповідно [276, с. 168].

Альтернативним засобом транспортування в кінці XIX – на початку XX ст. стала залізниця. Саме вона упродовж першої третини XX ст. витіснила традиційні способи доставки деревини водою. Так, на початку XX ст. у

глибинні масиви для вивезення будівельного лісу та пиломатеріалів було прокладено вузькоколійки. У пониззі р. Опір було прокладено вузькоколійку, якою доставляли деревину на місцеві склади, до лісопилень та на залізничну колію в Сколе. Лісопромисловцям перевезення лісу вузькоколійкою обходилося значно дешевше, ніж сплав річками. У зв'язку з цим залізничні колії було прокладено у долинах річок Стрий, Свіча, Бистриця Солотвинська, Лімниця, Чечва [100, с. 15].

З Карпат ліс транспортували до місць переробки залізницею. Відзначимо, що з побудовою залізниць змінився і вектор транспортування лісу. Так, респондент Ю. Дзьобак з Воловця зазначав, що «ліс не сплавляли, відправляли вузькоколійкою» [144, арк. 1].

На Сколівщині з початку XX ст. для транспортування лісу також широко використовувалася залізниця. З цього приводу респондент О. Зінкевич зазначав, що «вузькоколійка ішла з Верхнього Синьовидного, якою возили ліс, а з гір спускали рікою» [149, арк. 1]. Натомість у Верхньому Синьовидному «була вузькоколійка з початку села. Ліс не сплавляли. Ліс возили з Майдану по вузькоколійці» [150, арк. 1].

У свою чергу у Брошневі-Осаді діяли два шляхи вузькоколійки, якою доставляли деревину з гір на деревообробні підприємства: на фірму «Глезінгер» (див. рис. В.4) – з лісів Осмолоди, та на завод Фрімера – з Суходола і його околиць [235, с. 24-25].

Таким чином, на кінець 1930-х рр. транспортування деревини залізницею активно витісняло сплав лісу на території Бойківського етнографічного масиву.

Лісозаготівлі, крім позитивного ефекту урухомлення економічного життя на Бойківщині, мали негативні наслідки в екологічній складовій місцевого довкілля. Загалом врегулювання правових норм в лісозаготівельній галузі мало позитивне значення, оскільки масштабний промисловий ліосплав часто завдавав шкоди населенню прирічкових територій, знищував

ділянки державних і громадських доріг, млини, мости, руйнував берегові укріплення, замулював русла рік, що негативно відбивалося на водних ресурсах краю та нерідко призводило до численних конфліктів з жителями місцевих громад [276, с. 155].

Законодавчі акти 1852 р. забороняли сплав лісу вночі, під час повеней і паводків, а також у неділю та в дні римо-католицьких та греко-католицьких свят. У другій половині XIX – на початку XX ст. були чинні також інші правові норми сплаву лісу ріками Бойківщини. Зокрема, на початок сплаву заздалегідь мали повідомляти прирічкове населення. Для цього в найнебезпечніших місцях, а також на бродах, мостах, кладках тощо виставляли спеціальні знаки. Так, у селах Лихоборі та Тухлі на Сколівщині на видноті ставили тички з настромленим на них пучками соломи («віхи»), які служили сигналом. У селі Люта призначена для цього людина повідомляла про початок сплаву ударами в бубон [276, с. 165].

Задля цього на урядовому і кураєвому рівні були підняті питання берегоукріплень, охорони русел рік і створення штучних водойм для ефективного транспортування лісу. Наприкінці 80 – на початку 90-х р. XIX ст. бойки на р. Молодій, яка була лівою притокою р. Лімниця, побудували потужну греблю «Зелена» («Сильвестра»). Також були зведені два водозбірники на притоках р. Бистриця Солотвинська. На закарпатській частині Бойківщини каскад штучних водосховищ було споруджено у другій половині XIX ст. у басейні р. Теремля. До 1878 р. тут звели шість гребель, які перекрили рр. Студений, Озерянку, Слободу, Розтоки, Песю Ріку і Чорну Ріку. Одна з цих гребель, що знаходиться на Чорній ріці поблизу села Синевирська Поляна Міжгірського району, збереглася до наших днів. Саме тут створено єдиний в Україні та унікальний за профілем «Музей лісу і сплаву» [276, с. 157-158].

Також залишки водосховищ зберігаються і в інших населених пунктах. Так, неподалік села Люта Великоберезнянського району й досі збережені

одна з двох «гатей» між стрімкими горами, майже під самим водороздільним хребтом Карпат. Саме звідти плавники гнали дерево р. Лютою, а далі р. Уж до Перечина й Ужгорода. Подібні греблі в XIX ст. звели селяни Волосянки, Ставного і Кострини на Великоберезнянщині (басейн р. Уж), Жденового (р. Жденівка – права притока р. Латориця), що на Воловеччині.

Винятком у цьому зрізі виступали рр. Дністер, Стрий і Ріка. На них не будували лісосплавних гідроспоруд. Причиною цього були природно-географічні умови і характер русел вказаних річок. У кінці XIX – першій третині XX ст. вони протікали широкими, без глибоких ущелин долинами, у яких спорудження штучних водосховищ та дотримання всіх норм техніки безпеки вимагали великих затрат матеріальних і людських ресурсів. Крім того, басейни згаданих річок із давніх часів були густо заселені, тому до середини XIX ст. місцеві ліси внаслідок тривалої промислової та господарської експлуатації були знищені.

Так, інспектор лісового господарства Турківського повіту, обстеживши 1877 р. стан лісових масивів в околицях села Мохнатого, писав, що «якщо вирубка лісу буде провадитись такими темпами, то в недалекому майбутньому тут залишиться сама тільки пустка» [99, арк. 56]. У такому стані були ліси на всій території північно-західної частини Бойківщини [276, с. 158].

У лютому 1912 р. Міністерство землеробства Австро-Угорської монархії вело переписку з Долинським повітовим староством щодо питання врегулювання русла р. Свіча [6, арк. 1].

У процесі вирубування та розробки лісів на Бойківщині власники неодноразово порушували права місцевого населення. Результатом цього стала боротьба громад чи окремих громадян з власниками лісів. Архівні документи свідчать, що у травні 1909 р. розпочався розгляд справи щодо протесту власників лісових угідь Емільяна і Хаїма Сааманових проти

громади повітового староства в Долині щодо обмеження їх права в користуванні лісом в Сваричеві [3, арк. 9].

У листопаді 1909 р. велась переписка між Краєвим лісовим інспектором і повітовим староством в Долині щодо оскарження І. Понайди про відмову відшкодування збитків, завданих йому в зв'язку з прокладанням на його землі проїжджої дороги для вивозу лісу в Суходолі [1, арк. 1-2]. Подібні справи продовжувались і в наступні роки [2, арк. 20]. Проте позитивні рішення, як правило, виносились на користь власників лісів.

Обмеження стосувались не тільки розробки лісів, але й транспортування деревини до місць призначення. Проте деревину продовжували сплавляти річкою Лімниця через села Рівня, Топільське та ін.

Австрійський уряд закріплював села, які мали право сплавляти ліс річками. Згідно з поділу праці гірські населені пункти на Бойківщині займались заготівлею дерева і транспортуванням його з верхів'їв річок, а низинні, які були розташовані вздовж річок Лімниця і Чечва, займались уже його сплавленням [291, с. 123].

Незважаючи на це, в січні 1912 р. мешканцям села Перегінська заборонялося сплавляти ліс по р. Лімниця [6, арк. 4-5]. Причиною заборони був той факт, що сплав деревини руйнував береги ріки. У цій ситуації Долинське повітове староство також обмежило обсяги сплавів та вимагало будівництва кашиць (дерев'яних захисних огорож) по берегах ріки. З часом сплав по р. Лімниця взагалі було заборонено [354, с. 22].

Проте траплялися випадки, коли ці заборони нехтувалися. У червні 1935 р. греко-католицька митрополія у Львові вимагала від місцевої влади Перегінського «про здержання дикого сплаву дерева п. Зайнфельдом рікою Лімницею». Одночасно генеральний адміністратор митрополії М. Войнаровський заборонив сплав дерева річкою [21, арк. 2, 4].

Подібні випадки траплялися й на Закарпатській Бойківщині. Упродовж 1938 р. на державному рівні розглядався стан сплаву по р. Теремля на теренах

громад Синевирська Поляна, Синевир, Негровець Волівського округу, Драгово Хустського округу, Чомалово, Крічово, Колодно Тячівського округу [49, арк.2-12].

Таким чином, у кінці XIX – першій третині XX ст. лісозаготівельний промисел на Бойківщині продовжував займати одне із головних місць у традиційній господарській зайнятості місцевого населення. Попри окремі технологічні зміни в інструментарії та нововведення в лісозаготівлях з одного боку та значне удосконалення засобів транспортування деревини з іншого, які мали місце в кінці XIX – першій третині XX ст., ручна праця бойків-лісорубів продовжувала займати чільне місце на лісорозробках Бойківщини. Отже, лісозаготівельний промисел на Бойківщині найбільше зберігав традиційні підходи.

3.2. Інновації у деревообробному промислі

Промисловий переворот та відповідні зміни в лісорозробках та заготівлі лісоматеріалів спричинили певні інновації в існуючій до кінця XIX ст. традиційній первинній обробці деревини бойками. Задля підвищення ефективності були запроваджені технічні новинки для промислової обробки деревини. Проте на Бойківщині поряд з технологічними новаціями існував і традиційний усталений спосіб обробки деревини.

Деревообробний промисел на Бойківщині в структурі економічної зайнятості посідав надзвичайно важливе значення. Саме він задовольняв найрізноманітніші запити повсякденного життя місцевого населення краю: забезпечення його житлом і господарськими спорудами, а також сільськогосподарськими знаряддями і транспортом, облаштування власного помешкання і побуту тощо.

Більшість дослідників сходяться у думці, що наприкінці XIX – у XX ст. сільські майстри-ремісники, котрі спеціалізувалися на обробці деревини, користувались зазвичай обмеженим набором інструментарію: сокирою, ножом, пилкою, долотами, свердлами, молотками й іншими знаряддями праці.

Процес обробки дерева можна поділити на кілька стадій: спочатку дерево звалювали за допомогою сокири (з XVIII ст. також за допомогою пили), стовбур якого перерубували (перерізали) на колоди, що потім розколювали на плахи або дошки, а останні вже тесали. Крім плах та дощок, із кругляків виготовляли також так зване кісткове дерево (обтесане з чотирьох сторін), тобто бруси, балки, крокви, з яких зводили хати. Так виникла професія теслів, котрі займалися передовсім спорудженням житлових, господарських і промислових будівель [430, с.146-147].

Найбільш важливою новинкою в деревообробному промислі в другій половині XIX ст. було застосування на заміну ручної праці механічної сили в

обробці деревини. Ще у XVI ст. у лісових регіонах України розпочалося масове зведення лісопилень («тартаків»), що працювали за допомогою води. Однак значну кількість дощок і балок виготовляли вручну [111; 133; 149; 171; 182].

При цьому важливе місце посідав процес вибору деревини, придатної для обробітку. Так, вибираючи деревину, місцеві майстри звертали особливу увагу на діаметр (товщину), висоту стовбура, характер поверхні (гладка, сучковата, нерівна), міцність (твердість), податливість до обробки [429, с.34].

Також не брали до уваги пошкоджені дерева. Так, у Перегінському на Рожнятівщині, за повір'ям, не можна було рубати дерева, які мали близько розташовані п'ять суків, бо в такій хаті всі будуть сваритися, не буде тут щастя [429, с.34]. У с. Ісаїв на Турківщині старались не брати дерева з «крепсом», тобто зі шрамом, також не використовували «палубу» - смереку, роздерту бурею, «підпаляк» - підпалену ялину або смереку [429, с.35]. Не рубали сухостійного дерева, бо воно буде сохнути, а з ним і мешканці хати [429, с.34-35].

Для первинної обробки деревини на будівельні матеріали використовували відповідний інструментарій, а саме: сокири з вузьким лезом і довгим топорищем та сокири з широким «топором», рубанки, пили, різні долота [430, с.147].

На території Бойківщини у зв'язку зі зростаючою потребою у пиломатеріалах з останньої чверті XIX ст. почали відкриватися лісопилки. На території краю вони існували двох типів: парові із механічним приводом та водяні із застосуванням сили води.

Одна із найбільших лісопилень на Бойківщині була побудована у Вигоді. Саме тут у 70-х рр. XIX ст. спорудили першу водяну лісопилку. На ній за рік перероблялося до 800 м³ деревини і виготовлялося 180 м³ дощок. Вона належала австрійському підприємцю барону Попперу, який у 1873 р. за дуже низьку ціну придбав великий масив лісу вздовж р. Свіча. Згодом тут було

побудовано парову лісопилку, а також завод, на якому виготовляли чорнові дерев'яні заготовки для фабрик музичних інструментів. Вже у 1880-х рр. на цих підприємствах працювало близько 70 робітників.

На Закарпатській Бойківщині зміни в транспортній інфраструктурі краю також сприяли збільшення попиту на ліс. Як зазначає В. Ілько, спорудження Мукачівсько-Стрийської залізниці сприяло зростанню статків графа Шенборна, оскільки вона «вдесятеро збільшила вартість його дрімучого лісу» [339, с.54].

У зв'язку з цим на Закарпатській Бойківщині були відкриті деревообробні підприємства. Центром деревообробного промислу став Воловець. Так, на початку ХХ ст. власник лісових масивів навколо Воловця Грінберг відкрив лісопильний завод. Він мав пилораму з паровим двигуном. На ньому було зайнято 25 – 30 чоловік. Робочий день тут тривав 12 – 14 год., а заробітна плата була низькою. Як свідчать польові етнографічні матеріали, питання техніки безпеки праці та страхування робітників були зовсім відсутні [128-130; 136; 138; 140-141]. Так, у 1906 р. одна з будапештських фірм змонтувала у Воловці парову лісопильню, на якій виготовлялись будівельні матеріали [320, с.252].

Водночас у 1907 р. було побудовано велику лісопильню на Свалявщині [320, с. 54]. На початку ХХ ст. на Закарпатській Бойківщині також були побудовані лісопильні в Жденевому, Воловці, Фрідешовому, Грабівниці [339, с. 55].

У час Першої світової війни кількість лісопилок значно зменшилася. У міжвоєнний період вона зросла, але не досягла кількісних показників австро-угорської доби. Так, сколівський староста у своєму звіті відмічав, що у даному повіті діяло три тартаки в Сколе, Синьовидному Верхньому та Сможі [52, арк. 10]. У той же час у Долинському повіті діяло 12 тартаків, з них дев'ять були паровими, а три – водними [58, арк. 13].

Окреме місце в розвитку лісозаготівель та деревообробної галузі на Бойківщині в кінці XIX – на початку XX ст. становили вкладені зарубіжні інвестиції, передусім інвестиції австрійських, німецьких та угорських підприємців. Згодом на початку XX ст. на ринок деревообробного промислу прийшов і англійський, американський і французький капітал [339, с. 54]. Одними із основних центрів переробки лісового матеріалу на Бойківщині були Вигода, Воловець, Брошнів-Осада, Болехів, Сколе, Свалява та Синьовидне Верхнє.

Так, на початку XX ст. у підприємства лісової промисловості Бойківщини були вкладені й кошти англійського капіталу. У Вигоді ним було засновано фірму «Карпатське лісове товариство», яка входила до англійського концерну «British European Timber Trust Company». Вона дістала право експлуатувати державні ліси вздовж р. Мізунки. З цією метою у цій місцевості було побудовано лісопилку.

Зокрема, у Брошнєві-Осаді діяли найбільші підприємства, пов'язані із заготівлею і переробкою деревини. У 80-х рр. XIX ст. підприємці з Австрії і Німеччини поблизу нього заснували деревообробний завод Шраєра та Іштера. Спеціалістами на заводі були здебільшого німці, угорці, поляки, яких звали осадниками. Початок новому поселенню поклали будинки для адміністрації та бараки для робітників, окремі з яких були збережені донедавна [235, с. 24].

На початку XX ст. граф Потоцький скупив землі брошнівських людей і почав роботи по будівництву нового заводу. Власником його згодом став інший австрійський магнат – Глезінгер. Деревообробні підприємства фірми «Глезінгер», що існували в навколишніх селах з 80-х рр. XIX ст., об'єдналися в лісокомбінат. У 1911 – 1912 рр. фірма «Глезінгер» почала виготовляти високоякісну продукцію, переважно лісопилні матеріали [20, арк. 4-5].

В експлуатації фірми знаходилась досить велика кількість території лісових масивів, що поділялись на три округи. Так, наприклад у 1933 р.

вируб першого округу становив 85,2 га, другого – 169,59 га, третього – 95,85 га. Разом це становило 350,64 га [21, арк. 4].

Під час Першої світової війни лісозаготівельну та деревообробну галузі на Бойківщині було майже знищено. Так, у цей період був зруйнований Брошнівський деревообробний завод [302, с. 489]. Такому стану речей сприяв і той факт, що під час війни ліси зазнали нечуваної шкоди: населення ринуло на ліси і вирубувало варварським способом [249, с. 56].

На території Бойківщини на початку ХХ ст. були засновані промислові об'єкти, які спеціалізовано займалися обробкою деревини. Так, на Галицькій Бойківщині у 1897 р. у Вигоді було споруджено хімічний завод сухої дистиляції деревини. Зауважимо, що продукцію, яку виробляло підприємство, вивозили до Німеччини. На ньому працювало 120 чоловік, при цьому керівні посади обіймали німці та поляки. На початку ХХ ст. розвиток обробки деревини у Вигоді набув значних розмірів. Так, у 1913 р. на одній лише паровій лісопилці налічувалося 500 робітників [320, с. 216].

Водночас на Закарпатській Бойківщині в 1910 – 1911 рр. в Сваляві було побудовано лісохімзавод для сухої перегонки дерева, який щороку переробляв 100 тис. складометрів букової деревини [317, с.54].

У міжвоєнний період ситуація в деревообробній галузі не змінилася. Там і надалі переважав іноземний капітал. Так, у 1929 р. на лісопилні Вигоди було зайнято 260 постійних і 180 сезонних робітників. Підприємства Поппера (вищезгаданий австрійський підприємець) стали власністю англійського акціонерного товариства «Сільвінія» [321, с. 217]. Заробітна плата працівників даних лісообробних підприємств була невеликою. Проте в листопаді 1937 р. їх власники знизили заробітну плату ще на 2% [59, арк. 4].

У 1921 р. розпочалось будівництво в Брошневі-Осаді нового деревообробного заводу фірми «Долина», яке було завершено 1923 р. Через кілька років на цьому підприємстві уже працювало 546 робітників [59,

арк. 56]. Однак переробляв завод небагато деревини, виходячи із наявних можливостей.

Певною інновацією деревообробного промислу стало гуртування працівників за фаховою ознакою. На початку ХХ ст. на Бойківщині започаткувався суспільно-громадських рух щодо відстоювання власних соціально-економічних інтересів лісорубів і лісозаготівельників своєї професійної зайнятості. Здебільшого він відбувався у формі страйків. Так, у 1911 р. страйкували деревообробники селища Брошнів-Осади. Вони вимагали не тільки підвищення заробітної плати, скорочення робочого дня, поліпшення санітарного стану робочих місць, а й запровадження загального виборчого права і таємного голосування. Керівництво заводу обіцяло задовольнити окремі їх вимоги, робітники повірили і поновили роботу. В 1912 р. робітники домоглися підвищення заробітної платні на 10% [320, с. 489].

У 20-х рр. ХХ ст. зросли страйкові настрої серед лісорубів у Воловому та в Міжгірському старостві. У с. Вучкове в березні 1927 р. відбувся страйк робітників, що сплавляли ліс. Страйкарі домоглися підвищення заробітної плати [320, с. 342, 372].

Ситуація з соціальним захистом робітників на Бойківщині не змінилася й у 1920 – 1930-х рр. Працівники лісозаготівельної галузі й далі не отримували жодних компенсацій. Також не існувало соціального страхування.

Робочий день працівників деревообробної галузі тривав 10 – 11 годин. Жоден українець не обіймав посади інженера чи техника, хоч деякі мали спеціальну освіту. Навіть машиністами на вузькоколійних паровозах, електромонтерами, локомотивістами були поляки – осадники, вихідці з глибинних районів Польщі [320, с. 489]. Так, робочий день на деревообробному заводі Шраєра та Іштера і лісокомбінаті фірми «Глезінгер» тривав 12 – 13 год., а зарплата не перевищувала дві крони [320, с. 489].

17 січня 1921 р. почався страйк робітників лісокомбінату фірми «Глезінгер» та деревообробного заводу Шраєра та Іштера. Страйкуючі домоглися підвищення зарплати на 75% та оплачувану річну відпустку на 14 – 21 день [235, с. 27].

У 20-х рр. XX ст. у Брошневі – Осаді страйкова боротьба набрала великого розмаху. У виступах брало участь до 1000 чоловік. Завдяки організованості та масовості виступів робітники неодноразово добивалися задоволення своїх вимог. В 1923 р. двічі страйкували робітники фірми «Глезінгер» і добилися підвищення заробітної плати на 30 – 40% [320, с. 490].

Соціальне безправ'я, яке панувало на лісопильнях, породило створення відповідних фахових організацій щодо відстоювання власної професійної зайнятості. Так, у 1920 р. в Болехові на лісопильному заводі фірми «Гріфель» було створено профспілкову організацію [320, с. 208]. У серпні 1928 р. така ж інституція була створена у Перегінському.

У липні 1928 р. почастишали виступи робітників на лісообробних підприємствах. Зокрема, у Болехові з 9017 мешканців близько 2300 були робітниками, а 1300 з них працювали в лісопильній та деревообробній промисловості [320, с. 209-210]. У листопаді 1923 р. страйкарі лісопильного заводу Гределя у Сколему домоглися підвищення зарплати на 18 % [321, с. 695-696].

Таким чином, розвиток деревообробного промислу на Бойківщині спонукав розгортання й професійного руху осіб, які були зайняті в даній галузі. Його важливими елементами були страйковий рух, вимоги поліпшення умов праці та домагання підвищення зарплатні.

Розвиток лісозаготівельного та деревообробного промислів в Українських Карпатах, і зокрема на Бойківщині, призвів до появи відповідних зразків усної народної творчості. Саме тому у 20 – 30-х рр. XIX ст. серед бойків з'явилися пісні й перекази про важкі умови життя і побут

лісорубів. Їх аналіз дає можливість комплексно проаналізувати складні соціально-побутові умови праці лісорубів.

Також на Бойківщині паралельно продовжували побутувати й певні зразки архаїчних вірувань щодо осіб, які займалися лісозаготівлею, сплавом деревини або її первинної обробки. Як свідчать матеріали польових етнографічних досліджень, на Закарпатській Бойківщині, а саме на Міжгірщині, у 1920 – 1930-х рр. існував звичай гощення дарабарів. Для цього місцеві жінки пекли вівсяники, які вони давали їх тим, хто сплавляв [128, арк.1].

Проте основними інноваціями стало побутування в усній народній творчості пісенних зразків про життя і побут лісорубів. Основними мотивами пісень стали проблеми скарг на низький заробіток лісозаготівельників, байдужість до їх потреб, тривалі розлуки з сім'єю [417, с. 15]. Також змістову частину пісень про лісорубів становили їх скарги на важку працю, фізичну втому та біль [417, с. 16].

Так, в одній із коломийок, записаних в с. Небилові на Рожнятівщині, описана повсякденна життєдіяльність лісорубів:

... Та не тиждень збираємося смереки рубати,
Страва пісна, праця тяжка, ночуємо без хати.
Ой у лісі горі зрубом колибка маленька,
На двох сохах пару жердок, верх лубом накрита.
Та в колибці четиною й моріжок стелений,
Під головою торба з муков, боклаг дерев'яний ... [181, арк. 2-3].

Також у даній співанці лісоруби нарікали і скаржилися на важку працю, низьку зарплату, якої не вистачає на сплату численних податків і для утримання сім'ї [181, арк. 2-3].

Пісні такого змісту були поширені на території всього Бойківського етнографічного масиву. Так, у с. Перегінське на Рожнятівщині творилися й передавалися з вуст в уста співанки про нужденне життя лісорубів.

Відзначимо, що складання лісорубами пісень про свою працю було одним із проявів світосприйняття місцевих жителів:

... На чітинах, братті, спимо,
В колибах жиємо,
А кулешу пісню їмо,
Лиш водичку п'ємо...
І голодні, і обмерзлі,
І не досипляймо,
А постоли як ніч, так день
Із ніг не скидаймо... [181, арк.3].

Ми відзначали, що плата керманичам за важку і небезпечну працю була мізерною. Це могло спричинити й до того, що нерідко сім'я втрачала свого годувальника. В одній із коломийок, записаних на Міжгірщині, співається:

–Та де ідеш, бокорашу, ци ни долі водов?
Пішло мені два годики, вандруючи з тобов.
–Гей, де йдеш, бокорашу, ци ни бокор вести!?
Що заробив, тото пропив, ніщо домів нести.
–Та де женеш бокорика? – До Хуста, до Хуста.
Осталася молодиця, як сирітка пуста [258, с.169].

Найгрізнішими перешкодами для сплавників були водоспади, пороги, опори мостів, греблі млинів, шлюзи водозбірників тощо. Це відображено і в коломийках:

Поможи ми, цімборику, звести бокорика,
Порятуй ня у флудері, де біда велика.
У флудері несе бокор вода каламутна.
Не одному легінику доля була смутна [276, с. 168].

Таким чином, у деревообробному промислі на Бойківщині в кінці XIX – першій третині XX ст. відбулися значні зміни. Вони були пов'язані

насамперед з інноваційними змінами в способах технічної обробки деревини, використанні парових лісопилень, інструментальних засобів деревообробки .

Загалом лісопромислова тематика була досить поширеною й популярною у народній творчості населення Бойківщини. Майже в кожному її зразку подано докладний опис виробничих операцій лісорубів при лісозаготівлях, лісорозробках, транспортуванні лісу та первинній обробці деревини.

Таким чином, деревообробний промисел на Бойківщині упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. еволюціонував у бік впровадження нових технологічних нововведень. Відбулася часткова механізація праці. Свідченням цього стало побудова та експлуатація на Бойківщині парових механічних та електричних спочатку машин, а згодом й заводів. Також у цей час відбулося формування й профспілкового руху, а у культурному просторі – фольклорних зразків про становище бойківських лісорубів.

3.3. Еволюція нафтовидобувного промислу в краї

Початки видобутку нафти в Карпатському регіоні сягають XIV – на початку XVII ст. На Бойківщині нафту, як і в інших етнографічних масивах Карпат, традиційно називали «ропа». Зазвичай вона просочувалась жирною плівкою на городніх ділянках селян. Здебільшого такі ділянки знаходились на неродючих землях населених пунктів Галицької Бойківщини. В основному вони локалізувались на Долинщині, на території сучасних сіл Ріпне, Лоп'янка та інших населених пунктів краю. Свідченням наявності нафти у даному районі були калюжі, оскільки вкриті масною рудою плівкою вони стояли на берегах багатьох водойм, розташованих на цій території.

Нафта була важливою сировиною для бойків. Як ми вже зазначали, сфера її використання була багатоманітною. Крім використання у господарській і медичній нішах, вона стала важливим елементом освітлення. З архівних джерел відомо, що вже в XVI ст. Дрогобич отримав привілей на освітлення вулиць «скельним олієм». Відносно «промисловий» видобуток, а краще вичерпування нафти, розпочався на початку XVII ст. в районі Дрогобича й Борислава [310, с. 23]. На початку XIX ст. нафтові поклади було відкрито в смузі від Добромиля через Дрогобич до Кут і далі до Румунії.

Початок промислового видобутку прикарпатської нафти поклали два технічні відкриття 1850-х рр., а саме: відкриття способів дистиляції нафти та використання нафтопродуктів для освітлення [294, с. 278]. Так, до середини XIX ст. освітлювали свої домівки скіпками з березових полін, потім каганцями і гасовими лампами [414, с. 43].

Першим промисловим осередком видобутку нафти було Бориславське нафтогазове родовище, яке розпочали розробляти в 1854 р. [311, с. 12]. У 1859 р. в Дрогобичі було збудовано першу нафтопереробну установку, продукцію якої стала використовувати північна залізниця в Австрії для освітлення потягів.

У 1855 – 1865 рр. вартість щорічного видобутку нафти та озокериту в Галичині оцінювалася в 15 млн. золотих ринських. У 1865 р. за межі Галичини вивезено 150 тонн нафти. У 1870 р. видобуток нафти у Бориславі досяг 10,6 тис. тонн. Тут діяло близько 800 дрібних підприємств, на яких працювало майже 10 тис. робітників [311, с. 14–15].

У 1870 р. у Дрогобичі в урочищі «Ріпне», що знаходилося поблизу річки Тисмениці, діяло понад 100 копанок, кожна з яких за добу видобувала 130 – 140 кг нафти. Саме тоді там виявлено джерело цілющої води «Нафтусі», що струменить і понині.

Для підвищення ефективності транспортування нафти у 1872 р. було введено в експлуатацію залізничну колію, яка з'єднала Борислав із Дрогобичем та й зі столицею монархії Віднем. Перед цим нафту возили возами ємністю 15 віденських цистерн (840 кг) до Дрогобича та Перемишля. Це дало поштовх до нового нафтового буму. Вже у 1875 р. тут діяло 75 великих і 779 малих нафтовидобувних підприємств.

У процесі видобутку нафти відбувалася й еволюція бурової справи. Першими примітивними гірничими спорудами з нафтовидобування на Галицькій Бойківщині в другій половині XIX ст. були так звані «ями» (дучки), «копанки» або колодязі, студні чи більш технологічною мовою – шахти, шахточки [124; 127].

Наявні матеріали етнографічних опитувань стверджують, що перші гірничі виробки в окремих селах на Бойківщині були глибиною від кількох метрів до майже 200 м [383, с. 89]. Від середини XIX ст. була поширена практика копання колодязів, які сягали все глибше і давали змогу підвищити видобуток цих корисних копалин.

Цілком природно, що для спорудження таких колодязів потрібні були працівники. Більшість з них становили селяни з Дрогобицького, Самбірського, Стрийського і Турківського повітів [294, с. 281].

Працівники, зайняті в нафтовидобутку, зазвичай мали інструменти для виймання породи із верхніх шарів землі, а також механізми для транспортування людей та інструментів до колодязя, підйому гірської маси. Потрібні були також пристрої для гарантування безпеки гірників від отруйної дії газів. Глибина колодязів щораз збільшувалася, тому їх викопування ставало все труднішим і несло загрозу для життя гірників.

Важливе місце у роботі посідало долото. Поглиблення отворів за його допомогою стали називати «верченням» (бурінням), а новий розділ гірничої справи – вертничою (буровою) справою. У свою чергу гірничі споруди називали свердловинами. Разом з тим не відмовлялися від традиційного досвіду, отриманого за довгий період копання колодязів. Як зазначав працівник Міністерства сільського господарства Австрії у Відні Е. Віданкевич, що «досить довго тривав період, коли перед бурінням копали колодязь ... просвітом 4 стопи, а глибиною 30 сажнів». Можна вважати, що це був місток між «ерою колодязів» і часом використання долота, тобто застосування свердловин для видобутку рідких, а згодом і газоподібних вуглеводнів [383, с. 134].

Невелика глибина залягання місцевих покладів відкривала можливість швидкого збагачення: напавши на багату воскову жилу («матку») чи багате нафтове родовище, можна було казково розбагатіти за одинь день чи за одну ніч [294, с. 280].

У цій ситуації місцеві підприємці не квапилися запроваджувати технічні новації. Місцевий інженер у 1865 р. так описував спосіб видобутку нафти: «двоє робітників, яких супроводжує наглядач, несуть усе гірниче устаткування, яке складається з горизонтального вала, ручного ворота та канату і в якому немає навіть атома заліза. Наступної хвилі вони встановлюють його над колодязем і добувають нафту» [294, с. 280].

У 1860-х рр. на нафтових територіях Галицької Бойківщини розпочалися спроби буріння за допомогою ударів долота (бура) об породу. В основі цього

методу лежало використання кінетичної енергії інструменту, що падає з певної висоти, та зміна цієї енергії на роботу руйнування скельних порід.

В остаточному варіанті це дало змогу при різних технологіях, спочатку ручного, а потім механічного ударного способу буріння, ефективно заглиблюватися в земні надра від 300 до 1500 м без використання людської праці на вибої [311, с. 12]. Необхідно зазначити, що перші свердловини в етнографічному масиві були пробурені в 1861 р. у Бориславі (див. рис. Г.1). Їх глибина становила до 250 м.

Аналізуючи способи буріння в другій половині XIX – першій третині XX ст., які застосовувалися в етнографічному районі, можна виділити п'ять основних способів буріння: ручне ударне; механічне ударне; за канадською системою; ударно-канатне; за пенсільванською системою.

Ця систематизація є досить умовною. Про це свідчить також факт існування так званих перехідних періодів, тобто таких, коли одночасно ще застосовувався старий, досить розповсюджений технологічний процес, а новий, ефективніший процес лише знаходився на стадії широкого впровадження.

Конструкція установки для ударного буріння з ручним приводом складалася із дерев'яної балки – «вахача», що кріпилася на стояку. На кінці цієї балки встановлювали систему елементів – «верстат». Він складався з обкутих з обох кінців дерев'яних штанг, вантажу над долотом і долота різних форм. На другому кінці «вахача» знаходилися рукоятки (держак), які полегшували працю робітників. Для зменшення віддачі удару під час зворотного руху служив так званий відбійник – балка, що вдаряла у задню частину «вахача» наприкінці коливального руху. З часом, коли досвід гірників збагатився, цей «верстат» обладнали ножицями Фабіана, які оберігали штанги від дії ударів, а також нескладним приладдям, що надавало штангам обертовий рух. Було запроваджено і так званий кондуктор, що служив для утримання напрямку долота [383, с. 139].

Над свердловиною встановлювали дерев'яну вежу, або як її називали «триногу». Через блок на вершині вежі протягували трос із так званою ложкою, за допомогою якої зі дна отвору свердловини коловоротом виймали породу [428, с. 87].

Ударне буріння з механічним приводом складалося з бурильного верстата, в якому для приводу «вахача» використовувався локомотив. Технічне рішення із застосуванням локомотива впроваджували досить довгий період. Воно давало добрі результати, але несло небезпеку надмірно близьким розміщенням топки локомотива від свердловини.

Згідно з даними звітів того періоду, така бурова машина могла робити 20 – 25 ударів на хвилину і проходила 3 – 5 м за добу. Вдалося істотно полегшити інші супутні для буріння операції, такі як «ложкування», опускання та підняття бурових жердин, а також спуск обсадних труб у свердловину [383, с. 89].

Розвиток виробництва парових котлів дав можливість розміщувати їх на деякій безпечній відстані від свердловини. Водяна пара, яку продукували ці котли, приводила у рух машину, а та – весь привід бурового верстата: «вахач» та канатні барабани. Таку систему застосовували довгий час на нафтових площах Бойківщини з подальшою модернізацією конструкції.

Найглибшою в Європі гірничою спорудою ударного механічного буріння була свердловина «Піонер Орів» з глибиною 2274 м. Інженерні розрахунки показували, що на таких глибинах втрачається ефективність ударного буріння через великі механічні втрати в системі долото – бурильний інструмент – поверхнева споруда. Крім цього, із збільшенням глибини свердловин різко змінювалися пластові умови, передусім пластові тиски водоносних горизонтів, що унеможливлювали ударне буріння. Тому почав набирати широкого розвитку роторний (обертний) спосіб буріння з використанням промивальних рідин [383, с. 147].

Важливе значення мали ударне буріння канадською і польсько-канадською системами. Зокрема, В.Г. Мак-Гарвей, який приїхав до Прикарпаття із Канади у 1884 р., працював над впровадженням способу механічного буріння штангами, який названо канадським бурінням. Цей спосіб привернув увагу та отримав підтримку прихильників технічного прогресу.

У 1886 р. уперше в одному з районів Борислава, на Потоці, розпочато буріння механічним ударним способом свердловини «Карпатський Раточин – 1» . Тут працював фахівець цього методу буріння Щепановські, який довів свердловину до нижніх горизонтів і одержав продукцію [383, с. 124].

Нафтові копальні приносили величезні прибутки її власникам. Проте вони аж ніяк не дбали про техніку безпеки на копальнях. Саме тому на них доволі часто виникали пожежі, траплялися нещасні випадки, каліцтва та смерті. З огляду на це у кінці XIX ст. Борислав називали «містом калік». З цього приводу І. Франко згадував, що «коли я ще був малий, то батько, бувало, приїхавши в понеділок з торгу з Дрогобича, розповідав: от, цього тижня – знов яма привалила п'ять хлопа, цього знов десять хлопа... то яма завалилася, то линва урвалася, то заморока (супутні гази) задушила на смерть» [435].

Для видобутку нафти на копальнях Бойківщини створювались спілки співвласників. Вони були модерним явищем та своєрідним поєднанням колективної праці, фінансової сваволі та капіталістичної наживи власників. Один із австрійських урядовців відзначав, що на початку XX ст. «нафтових спілок на бориславському терені є десятки. Кожна з них має річний оборот 100 тис. – 1 млн. корон». Він описав членів таких спілок, виокремивши два їх типи: «гриндери, які ознайомлені з бориславськими практиками, та наївні люди, які швидко хочуть заробити мільйони». Гриндери – «це власники ділянок. Вони продають спілці свою ділянку зі значною вигодою, обкладають копальні бруто на свою власну користь чи свої дружин чи кузинів, є

членами правління спілки, віддає собі без конкуренції роботи по бурінню на сотні тисяч за довільну ціну, наглядаючи сам за собою при його виконанні, приймає від себе самих виконані роботи, асигнує сам собі узгоджені і неузгоджені оплати за роботи чи виплачує собі премію, оплачує з бюджету спілки свої приватні рахунки, продають копальні з виплатою провізії, мають більшість на зборах спілки, ухвалюючи собі абсолюторію за працю». Загалом він дійшов висновку, що «у гриндерів бажання зиску є хтивістю, а в інших, які хочуть заробити мільйони, - наївністю» [110, арк. 2-22].

Проте така їх «діяльність» поодинокі розслідувалась місцевими властями. Так, на копальні в Тустановичах в 1912 – 1913 рр. діяла ревізійна комісія, яка була не в змозі встановити рахунки копальні. Причиною цього було неналежне ведення господарських книг. Так, член спілки др. В.Вессенберг взяв безправно з копальні 350 тис. кг ропи на своє використання [110, арк. 4]. Врешті-решт у 1913 р. у судовому порядку спілка була ліквідована [110, арк. 33].

Видобували нафту переважно великі компанії зі статусним іноземним капіталом. Сфери впливу над нафтовим басейном поділили між собою німецький концерн «Дойче Ердойлактіонгезельшафт», англійські «Прем'єр» та «Роял Датч Шелл», американський «Стандарт ойл оф Нью-Джерсі» [311, с. 26].

Одночасно вихідців із Бойківщини серед підприємців, які володіли акціями нафтових акціонерних товариств, було надзвичайно мало. Лише декому вдавалося контракувати свої поля під копальні, маючи на цьому відсоток від видобутку нафти, так називаний бруто, який становив 5 – 10 тис. золотих римських [311, с. 26]. Для прикладу за 3 – 4 золотих римських можна було купити гарного вола.

Промисловий переворот та розвиток товарно-грошових відносин інтенсифікували впровадження інновацій у видобувній справі на Бойківщині. У 1886 р. у Бориславі було розпочато буріння свердловин механічним

ударним способом. У результаті цього пробурили 9 свердловин з добовим видобутком 4 тонни. У 1893 р. вперше розпочали буріння свердловин канатним способом. Вже у наступному році перші свердловини дали до 150 тонн нафти на добу [311, с. 27].

У кінці XIX – на початку XX ст. свердловинний спосіб видобутку, який все частіше використовувався у копальнях, повністю витіснив традиційний колодязний. При цьому глибина свердловин досягала 800 м. Проте слід відмітити, що ще наприкінці 1890-х рр. тяжка фізична праця робітників обходилася набагато дешевше, аніж експлуатація машин [294, с. 280].

Такі зміни в технології видобутку нафти спричинили до різкого збільшення її об'ємів. Свідченням цього стало те, що деякі свердловини на початку XX ст. давали до 3 тис. тонн нафти на добу з глибини понад 1 тис. м [311, с. 27].

Проте на початку XX ст. продовжилося впровадження певних технологічних новинок в нафтовидобувній справі. Так, у 1908 р. фірма «Холендерський нафтовий синдикат» побудувала унікальну свердловину «Ойл-Сіті». 13 червня вона дала нафту з глибини 1016 м. Дебіт свердловини зростав до 3000 тонн нафти на добу, що було максимальним видобутком на одну свердловину [311, с. 27].

Викиди нафти на території підгірської частини Галицької Бойківщини були неймовірно потужними. Польський геолог К. Толвінський описав вибух унікальної нафтової свердловини «Ойл Сіті», яка спершу давала щодоби близько 3 тис. тонн нафти і 900 тис. м³ газу. Він згадував, що «викиди нафти зростали прямо на очах, щоразу з'являвся стовп нафти, яка потім розливалася навколо свердловини у вигляді дедалі більшого нафтового озера. Вісім насосів одночасно вдень і вночі качали нафту у нафтозбирачі, проте були неспроможні впоратися з її приливом. Нафта лилася ярами у річку Тисменицю, яка широким руслом виносила сотні тонн в Дністер і далі. Безліч робітників насипали плотини та загороджувальні вали, щоб не допустити ще

більшого розливу нафти на поля. Борислав і весь район промислу були як на вулкані» [311, с. 28].

Паралельно на початку 70-х рр. XIX ст. розпочався промисловий видобуток нафти й на Покутті. Зокрема, в 1871 р. у Слободі Рунгурській, що біля Печеніжина, було закладено шахту, що давала нафту.

На Долинщині промисловий нафтовидобуток було започатковано в селі Ріпному (до 1880 р. – Ропне). Тут здавна селяни використовували маслянисту чорну рідину для змащування возів та для інших господарських потреб (див. рис. Г.2). Назва села походить від назви потічка, який бере початок в урочищі Росище. Цей струмок привернув увагу тим, що на поверхні води заявлялися маслянисті плями. Це спонукало людей шукати витoki незвичайної рідини, копати колодязі для її збору [374, с. 140].

Швидкий розвиток нафтоносної галузі на Бойківщині став предметом зацікавлення з боку іноземних комерсантів, які охоче вкладали сюди кошти. Мова йде насамперед про французький, англійський і німецький капітал. Так, для прикладу більшість свердловин, які знаходились у Ріпному, належала французькій фірмі «Альфа».

Наприкінці XIX ст. колодязний спосіб видобутку нафти почав витісняти буріння глибших свердловин механічним, ударним методом. Перші бурові роботи в Ріпному розпочалися в 1887 р., а вже в 1892 р. тут діяло 11 свердловин. У 1896 р. з 28 свердловин було видобуто 2360 тонн нафти.

У часи Першої світової війни видобуток нафти на Бойківщині був мінімізований. Причиною цього були активні військові дії воюючих сторін і в результаті цього економічна розруха, яка запанувала в галузі.

Її відновлення розпочалося у міжвоєнний час за польського панування. Видобуток нафти з Ріпному стрімко збільшився й після відкриття в 1919 р. нових покладів. Уже в 1920 р. на новій площі «Гомотівка» знаходилось 24 свердловини, які дали за рік 7970 тонн нафти [383, с. 145].

У 1924 р. у Ріпному було введено в експлуатацію дві нові ділянки – «Підлясса» та «Сергіїв», завдяки чому ріпнянський промисел в 1934 р. досяг видобутку 22528 тонн нафти і 13420 тис. м³ газу [374, с. 141].

У цей час був відкритий новий спосіб буріння. Саме він дозволив збільшити заглиблення в земні надра на 800 м і більше. Принцип буріння свердловини полягав у тому, що підвішене на линві металеве долото під своєю вагою при падінні розрушувало породу, яку спеціальним пристроєм (жолонкою) підбирали і витягали наверх [383, с. 146].

Перші таким чином пробурені свердловини були побудовані на двох ділянках у Ріпному Ганібалі та Польонії. Усі роботи, які вимагали певної кваліфікації, виконували поляки. Місцеві жителі переважно працювали на важких земляних роботах, здебільшого на підготовці майданчиків під бурові [374, с. 141].

Для початку будівництва свердловини потрібно було спочатку вирубати і викорчувати ліс, а згодом вирівняти майданчик на схилі гори, де переважно й будувалися свердловини. За підрахунками інженерів, цю роботу вручну певний час мали виконувати 45 робітників. Перевагу надавали сильнішим і здоровішим. Інколи між бажаними заробити якийсь гріш починалася сварка. Тоді управляючий вдавався до жеребкування: давав тягнути 150 жеребів («льосів»), з яких 45 були дійсними [374, с. 141].

Виборюючи свої права, нафтовики Ріпного неодноразово вдавалися до акцій протесту. Так, в 1920 р. тут відбувся страйк. У 1926 р. страйкували двічі в рік – навесні і восени [181, арк.2].

З огляду на це підприємці та управителі змушені були йти на деякі поступки працюючим. У результаті цього був запроваджений 8-годинний робочий день, збільшено платню і поліпшувалися побутові умови. У соціальному плані для місцевого населення Ріпного були збудовані лазня та великий стадіон. Як стверджують матеріали польових опитувань, цей стадіон був другим за своїм значенням у Польщі. На той час у селі були три

футбольні дружини: головна – нафтовиків, а також команди пожежників і молодіжна [181, арк.2-3].

Нафтові промисли у Ріпному обслуговували електростанція, дві механічні майстерні, водокачка, яка розташовувалася в селі Слобода Дубенська (нині Підлясся), а також працював газоліновий завод.

Дільниці нафтового промислу знаходилися також у селі Небилові і Перегінську. Так, у Перегінську в урочищі Башти кілька свердловин мав поляк Ліндерський. Звідси нафту возили в бочках у Креховичі. Туди ж самотьком по трубопроводу поступала нафта з Ріпного [374, с. 142].

З розвитком буріння на Бойківщині з'являються фірми, які здійснювали виробництво та ремонт бурового устаткування. Тут діяв цілий комплекс, до якого входили фабрика «Perkins, Macintosh and Perkins» у Стрию з майстернями у Бориславі і Тустановичах; фабрика «Роман Гершинський» і Спілка в Тустановичах; підприємство W. Wolski і K. Odrzywolski у Східниці; механічна майстерня «Dudziak-Mermon»; майстерня J. Dawidowicz-J.Meszaros у Бориславі; механічна майстерня TARAN у Тустановичах [428, с. 99].

З бурінням перших свердловин канадською буровою машиною здобувався досвід, але одночасно виявилось, що її оригінальна конструкція не відповідає геологічним умовам прикарпатських родовищ. Зростала необхідність проходки більш глибоких свердловин, що зумовило проведення робіт з удосконалення як самого верстата, так й інструментів, які застосовували в процесі буріння.

У результаті було створено бурову машину – так звану польсько-канадську, яку довго використовували на нафтових площах Прикарпаття [181, арк.3].

На початку ХХ ст. розвиток бурової справи на Прикарпатті визначався підвищенням зацікавленості щодо пошуків і відкриття родовищ нафти. Було застосоване ударне буріння, буріння штангами, вдосконалено конструкції машин, устаткування та обладнання, скорочено час буріння свердловин,

причому свердловини ставали все більш глибокими. Зазначимо, що у 1910 р. для глибини 1000 – 1800 м термін буріння свердловин становив 3 – 5 роки.

На той час уже були бурові машини різних типів, були впорядковані різні операції, що мали будівельний або монтажний характер, тобто спорудження веж, гірничих і машинних навісів, котельних і т.п., створені ударні бурові машини, які можна було перевозити. Цю машину було виготовлено у 1912 р. у Глініку (Польща). На Прикарпатті досить довго будували дерев'яні вишки, вони були характерним елементом ландшафту. Згодом появилися сталеві вишки, що відрізнялися формою й розмірами. Разом з новими буровими станками і вишками були створені конструкції нових інструментів, що сприяло підвищенню швидкості буріння.

У 1907 р. на окремих родовищах було запроваджено механізований видобуток нафти способом тлокування (поршнювання, свабування), що обумовило дуже велике збільшення продукції.

Знаменною подією в історії нафтової промисловості Прикарпаття стало буріння свердловини «Ойл Сіті» в Тустановичах в районі Бориславі. 13 червня 1908 р. із глибини 1016 м несподівано отримали потужний фонтан нафти з великою кількістю розчиненого газу (3000 т нафти, 900 тис. м³ газу) [428, с. 102].

Особливістю ударно-канатного буріння є використання тросів замість штанг. У 1870 р. канати замість штанг вже застосовували в Бориславі. Проте внаслідок відсутності устаткування, а також досвіду, цей метод не був розповсюджений.

Таким чином, впровадження інноваційної технології видобутку нафти дозволило експлуатувати глибинні і особливо багаті поклади нафти. На тлі цього Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн став третім найбільшим центром нафтовидобутку у світі [294, с. 283].

Після Першої світової війни почали застосовувати машини та обладнання, що збереглися з передвоєнної пори, тобто бурові верстати, що

працювали з використанням штанг. Протягом 1920-х рр. відбувся перелом на користь канатної системи буріння.

Цьому посприяли різні фактори. Так, на Галицькій Бойківщині з'явилися фахівці нової генерації – випускники Гірничо-металургійної академії з Кракова і нафтового факультету Львівського політехнічного інституту. Тут зацікавлені особи отримували результати дослідних і теоретичних робіт з проблем буріння, в т.ч. – збільшення діапазону підняття долота, заміру відхилення стовбура свердловини від вертикалі, оптимальної конструкції інструментів, контролю якості обсадних труб тощо.

Важливу роль у підвищенні рівня бурової діяльності відігравали школи гірничо-бурового спрямування. Так, була заснована Гірничо-бурова школа з Борислава [428, с. 112].

За відносно короткий період, перед Другою світовою війною, відбувалася ґрунтовна модернізація бурової справи, вдалося нормалізувати операції у процесі буріння, опрацювати численні робочі інструкції, механізувати деякі важкі та небезпечні операції, значно вдосконалити техніку та ефективність ізоляції припливу глибинних вод, удосконалити технологію спуску обсадних труб у свердловину по одній та в колонах, а також вимірювання відхилення осі свердловини від вертикального напрямку, розпочалися дослідження навантаження вишки під час операцій з обсадними трубами, удалося впровадити серед бригад буровиків правила праці з використання бокової свердловини під час виконання операції зміни інструментів [374, с.144].

У міжвоєнний період до нафтових джерел, які знаходились на Бойківщині, виявили інтерес великі акціонерні товариства, здебільшого з іноземним капіталом. З-поміж них слід виділити Вакуум Ойл Компані, Галицьке нафтове карпатське товариство «Бергейм і Мак-Гарвей»; «Aktiengesellschaft fuer Mineralien («Fanto»); Галицьке акціонерне товариство «Галіція»; товариство «Прем'єр»; підприємства «Брати Нобель», «Royal

Dutch Shell» та ін.. У 1927 р. з дозволу державної адміністрації було створено фірму «Польмін», у 1928 р. – на базі кількох фірм, а передусім французьких, – нафтовий концерн «Малопольща».

Більшість великих та малих фірм проводили бурові роботи, але перехід від штангового методу буріння на канатний швидше та легше відбувався у великих фірмах. Невеликі фірми з дешевшим устаткуванням для «канадського» способу та дешевою робочою силою чинили опір застосуванню цього способу [374, с.145].

У 30-ті рр. ХХ ст. максимальна глибина свердловини у Бориславі становила 2274 м, – це була свердловина «Піонер-1» на Орові, пробурена ударним способом. Вона була на той час найглибшою в Польщі і, можливо, в Європі. Загалом 1938 р. у Бориславі пробурили 13207 метрів свердловин, проти 34096 метрів у 1929 р. [316, с. 22]. Втрати на буріння свердловини до 1400 метрів в середньому в Бориславі складали 390 злотих за один метр і 475 злотих за один метр до глибини 1600 метрів. У Биткові – один метр до глибини до 1100 коштував 290 злотих, а в Ріпному – 250 злотих за метр до глибини 550 метрів. У Ванькові ж один метр до глибини 500 м коштував тільки 200 злотих [316, с. 26].

Таким чином, технологія видобутку нафти пройшла у своєму розвитку складний процес від примітивної ручної праці до використання науково-технічних досягнень, що значно збільшило видобуток нафти в Східній Галичині, яка вийшла на третє місце у світі, значну частку видобутку якої давали розроблені нафтові родовища Бойківщини.

Отже, видобування нафти на Галицькій Бойківщині посідало одне з чільних місць у розвитку промислів в етнографічному масиві. Нафтовидобуток в основному був зосереджений у двох районах: в с. Ріпному на Долинщині та в районі Борислава – Дрогобича. У кінці ХІХ – першій третині ХХ ст. видобуток нафти пройшов технологічну еволюцію. Традиційні способи видобутку упродовж кінця ХІХ ст. були замінені

механічними. У даній галузі у цей період спостерігалось найбільше інновацій. Проте вони негативно відображались на традиційній життєдіяльності бойків, їх зайнятості, оскільки частина їх пауперизувалась та урбанізувалась, втративши свої самобутні етнокультурні риси і характеристики.

РОЗДІЛ 4. НАРОДНІ РЕМЕСЛА В ПОВСЯКДЕННІЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ БОЙКІВСЬКОЇ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ГРУПИ

4.1. Характеристика традиційного ткацтва і кравецтва бойків

Одними із найдавніших і найважливіших традиційних ремесел на Бойківщині були ткацтво, кравецтво і кушнірство. У практичній площині дані ремесла обслуговували повсякденну життєдіяльність місцевого населення. Матеріалами для виготовлення речей побутово-господарського призначення служили льон, коноплі, вовна та шкіри.

Важливою допоміжною виробничою сферою бойків було ткацтво. Саме використання відповідної придатної для цього сировини слугувало для безпосереднього виготовлення полотна, з якого, у свою чергу, виробляли одяг та предмети щоденного вжитку. Безперечно, сам процес мав відповідні етапи та технології, які ґрунтувались на традиційних вміннях місцевого населення краю.

У кінці XIX – першій третині XX ст. полотно здебільшого виготовлялося для власного вжитку, з нього шили речі господарсько-побутового призначення, а також частково і на продаж.

Так, у Сенечолі на Долинщині сировина для народного вбрання «походила з власного господарства і перероблялася своїми руками на полотно чи сукно» [312, с. 20].

У той же час ремісники з Ценявої виготовляли вироби переважно із власної сировини, але інколи із сировини замовника. Зазвичай більшість ремісників були самоуками. Лише деякі з ремісників – шевці, столяри закінчували фахові доповнюючі школи. Навчання у них було безкоштовним. Після нього кожен учень складав челядничий іспит, відбував челядничу практику і ставав кваліфікованим ремісником-майстром [272, с. 31].

Процеси, пов'язані із прядінням, ткацтвом та виготовленням одягу знайшли своє широке відображення в усній народній творчості, зокрема коломийках, прислів'ях та піснях.

Ткацькою справою на Бойківщині традиційно займалися жінки. Так, респондент В. Цар з с. Запереділля Міжгірського району зазначала, що «мама і баба ткали і пряли. Вишивали лише собі узори, квіти» [135, арк.1]. У Воловці «мама і баба ткали. Коноплі вирощували. Вишивали для себе, не продавали» [144, арк.1].

З цього приводу польський етнограф А.Ф. Оссендовський описав безпосередні господарські і хатні обов'язки бойківської жінки. Він зазначав, що бойківська жінка, яка займалася ткацьким ремеслом, цілий день поралася по хаті і господарстві. І лише після цього сідала до праці. Ткала довгі пасма для полотна і грубі саморобні вовняні для сіраків і куртяків [462, s. 153].

Вирощування льону, конопель та переробка їх на волокно, нитки, полотно відігравали значну роль у розвитку матеріальної і духовної культури бойків. Так, у Верхніх Воротах на Воловеччині сіяли «льон, коноплі, пряли. Вишивали собі і на продаж» [146, арк. 1]. В Оряві на Сколівщині для потреб ткацтва вирощували льон [148, арк. 1].

Свідченням цього є наявність великої кількості зразків народного фольклору, в яких доволі часто фігурували льон, коноплі, кужіль – куделя, прясти – прая, нитка, починок, мотати – мотовило, вечорниці – вечірка. Вони виступають не тільки як зразки виробничої лексики, а переважно становлять стрижень або канву того чи того твору. Яскравим прикладом слугує наступний зразок бойківського пісенного фольклору:

Ой під гаєм зелененьким

Брала вдова льон дрібненький....

Рано – вранці я вставала, мичку микала і праяла

Думка серденько мутила, чом та ниточка не праялась...[245, с. 37]

Основою цих пісень була життєва правда, просякла потом, слізьми і кров'ю трудового народу. Співали про коноплі, прядіння волокна та ткацтво й на Бойківщині:

Ой дівчина кумина конопельки терла,
 Як узділа каваліра, на терлиці вмерла.
 Ой надію на кудівку тоненьке повісмо,
 Такого си полюбила, що ми самій смішно.
 Ой надію на кудівку ільну тоненького,
 Щоби чудо не любило мого миленького [245, с. 37-38].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. домашнє ткацтво українців являло собою усталений комплекс технічних прийомів та знарядь праці, які склалися протягом століть. Промисловий розвиток на початку XX ст. спричинив до того, що бойки розпочали застосовувати й нетрадиційні види сировини: бавовняну та паперову пряжу, а в західних регіонах – металеву сріблясту нитку – сухозлітку [122, арк. 1]. Зважаючи на розвиток фабричної промисловості у міжвоєнний час, ткацтво в домашніх умовах почало занепадати, оскільки поступалося якістю і швидкістю виготовлення полотна.

Вирощування льону та конопель потребувало не лише відповідних знань, але й праці. Згідно спогадів у Лугах Рожнятівського району, льон та коноплі зазвичай сіяли від Благовіщення (7 квітня) до середини червня. Як веліла традиція, сіяти їх було бажано «на повний місяць, після теплого рясного дощу. Коли вони підростуть, вимикували бур'ян» [183, арк.1].

З цього приводу в одній із бойківських народних пісень говориться:

«Бодай би тебе, мій миленький,
 Кольочка вколола,
 На тебе м ся задивила,
 Льонок не полола» [183, арк.. 1].

Згідно зібраних етнографічних матеріалів, після цього наприкінці серпня «вимикували руками льон та чоловічі стебла конопель (плоскінь), в'язучи у

невеликі снопи. А жіночі стебла конопель (матірку) залишали ще дозрівати на сім'я, яке наступного року висаджували. Достиглі рослини у сопах висушували на сонці до почорніння коробок, потім обмолочували коробки пранником або ціпом. Після обмолоту стебла знову розстеляли на облозі, де вони під дощем і сонцем висушувалися до Покрови (14 жовтня). Пізніше їх збирали й складували в кіпи [120, арк. 1; 148, арк.1].

Від Покрови до Михайла (21 листопада) тривав процес обробки стебел і отримання волокна. Стебла м'яли й тіпали, аби позбавити волокно від терміття. Цей процес на Бойківщині виконували на бетельні, терлиці, трапачці. Доволі часто використовували й рубель, тіпали їх об стовп або будь-що [120, арк. 1; 148, арк. 1].

Так, у селі Сливки спочатку пранниками вибивали насіння з них. Стебла льону розстеляли на два – три тижні на стерні, щоб вони ламалися, потім сушили, терли на терлицях, розчісували на дергівках, пряли, ткали на ручних верстатах, білили на сонці, а тоді вже шили з нього одяг. Коноплі молотили, мочили майже тиждень у річці, добре промивали, сушили, терли на терлицях, пряли, ткали на ручних ткацьких верстатах, білили і шили з нього щоденний одяг, простині та верети із «згрібного» полотна [414, с. 44].

Наступним етапом обробітку битих стебел було розчісування кожної прядки волокна. У бойків він мав назву микання мичок. Для цього призначалися дерев'яний гребінь, який встромлявся в спеціальний отвір в ослоні чи припічку, або кругла залізна щітка з набитими цвяхами (дергальня), котру прив'язували до лави.

Остаточне очищення волокна робили за допомогою чесальної (начісної) щітки зі свинячої щетини, кінського волосіння або тонких цвяхів. Одночасно проводили сортування волокна за якістю. У бойків, за твердженнями вітчизняного етнографа М. Банаха, існували наступні сорти волокна: для ткання високоякісного полотна призначалося найтонше й найдовше волокно – кукла; для снування основи, ткання буденних тканин – миканка, тобто

залишки, які вибирали з чесальної щітки; останок на дергальній щітці – «кlochье» сортували на «згрібне», з якого виготовляли полотно для «згрібних» (грубих) верет, а з решта «кlochья» виготовляли полотно для мішків та інших виробів суто господарського призначення [242, с. 99].

На Бойківщині коноплі вирощували двох сортів: так звані «поскольні», з яких виробляли полотно, і «коловані» – дуже грубі, з насіння яких били олію, а зі стебел дерли лико та вробляли шнурки і носійки (сітки для носіння сіна, соломи, трави) [120, арк.1; 148, арк.1; 174, арк.1; 183, арк. 1]. Готове до прядіння повісмо із льону чи конопель накладали на спеціально виготовлений із смерічки чи ялини стовбур, на якому залишали рештки від гілок 9 лап) довжиною до 10 см. Саме на них і утримувалося повісмо, яке в комплексі зі стовбуром називалося куделя. Для прядіння повсюдно вживалося веретено, яке виготовлялося із ліщини, оскільки вона при висиханні не деформується і є легкою.

Товсті нитки пряли довшим веретеном, а тонкі – коротшим. Веретено з напряденою ниткою називали починком. Із веретеном було пов'язано чимало повір'їв: ним проводили по хворому місцю, випікали бородавки; вода, яку лили на веретено, вважалася помічною. Пряли зимовими вечорами, як правило, не лише заміжні жінки, а й дівчата. В одній із пісень говориться:

Ой я пряла куделицю
Тай пропряла палець.
Миленькому на сорочку,
Свекрусі на «балець» (дарунок) [183, арк. 1].

Спосіб прядіння куделі був досить тривалий. Її застромлювали у дірку, що була просвердлена в довгій лаві, яка стояла в кожній хаті. Три пушки пальців правої руки витягали довгу нитку і вправно сукали її в тоненький шнурок, який лівою рукою вправно накручували на веретено. Нитки мотали також механічною куделею.

Для перемотування ниток, які були отримані під час прядіння, використовували мотовило. Це був стрижень 1,5 м завдовжки з ріжками на одному кінці та перпендикулярно встановленим брусом на другому. Одне пасмо (моток) мало 10 чисниць, у ньому у свою чергу нараховувалось 30 ниток. Так, одна нитка дорівнювала довжині нитки при обведені її кругом мотовила [122; 125; 134; 137].

У процесі прядіння у бойків існувало кілька традиційних правил і заборон. Так, бойківські господині намагалися не мотати вночі, бо вважалося, що біля хати буде мотатися нечистий. Тому закінчити роботу вони прагнули до заходу сонця.

Намотані на мотовило нитки знімали з мотовила і відбілювали методом зоління. Для цього у дерев'яну бочку – полоскальницю – кидали зав'язану у полотняний шматок жменю вербового попелу, заливали окропом і кидали туди нитки з мотовила, залишаючи їх настоюватись добу. За необхідності частину ниток фарбували рослинними, тваринними чи мінеральними барвниками. Настояне пасмо полокали у чистій колодязній воді й висушували. Після висихання, частину пряжі перемотували у клубки. Пасмо накладали на самотічку (дерев'яний пристрій, що складався з підставки – «конька» та перехрестя з «лопатками» на кінцях) і мотали нитку в клубки, з яких намотували (сукали) «цівки», намотуючи нитки за допомогою спеціального пристрою на спеціальні трубочки довжиною до 10 см, виготовлені із бузини. На цьому процес від вирощування льону чи конопель і перетворення їх у матеріал для ткання (нитки) завершувався [120, арк. 1].

Із пасма ниток, що залишилися, формували закладки, які закладали на спеціальний вал ткацького верстата – кросну і намотували на нього пасмо з ниток. Щоб нитки не кошлатились і були гладкими, їх іноді змащували шліхтою (рідким чиром, звареним із кукурудзяної муки) [120, с. 1].

Бойки вважали, що пасма із ниток не можна залишати невитканими після Благовіщення або Паски, оскільки це могло викликати посуху. Тому

процес ткання полотна розпочинався, як правило, в лютому-березні. Проте сучасні етнографи твердять, що ця обставина не стільки була пов'язана із забобонами, як із природними причинами. Оскільки уже в травні-червні розпочинався процес вибілювання витканого полотна за допомогою намочування у воді та висушування на сонці.

Традиційно полотно бойки виготовляли на ткацькому верстаті (див. рис. Д. 1). Для цього використовували горизонтальний верстат із застосування техніки переплетення ниток, шляхом поперемінного натискування на дві підніжки верстату, вдаряючи швидко і сильно ничницею та пропускаючи між шаром нижніх і верхніх ниток, які поступали із валу, човник із цівкою [245, с. 37].

Зазвичай починали ткати спочатку у легкі – «чоловічі дні» – вівторок або четвер. Причиною цього був той факт, що ткачем, який займався виробництвом полотна на продаж, як правило, був чоловік. Жінки у свою чергу займалися виготовленням полотна здебільшого для власних повсякденних потреб. Також на Бойківщині ніколи не починали ткати в суботу і, звичайно, в неділю, а також не ткали після заходу сонця [146-147; 151-154; 177].

Залежно від сорту ниток, полотно виготовляли до 20 видів: «кужівне» (тонке) йшло для пошиття сорочок, хусток, запасок. А з «крушастого» полотна виготовляли обруси, верети, пошевки для подушок тощо. Із «рубастого» полотна виготовляли чоловічі «портки» (штани), жіночі спідниці, грубші верети, якими застелювали ліжко чи бамбетлі, наповнені соломою чи сіном, які служили своєрідними «матрацами» [272, с.41].

Відзначимо, що якість виготовленого полотна залежала від кількості пасм, що намотувалися на кросно верстата. Так, грубшої нитки (дванадцятки) йшло дванадцять пасм на ширину, а найтонше полотно ткалося із нитки, яка називалася «двадцятка». Це полотно використовувалося і для вишивки,

оскільки було тонким, гладким і добре на ньому виходили «хрестики», якими вишивали [120, арк. 1].

Залежно від практичного застосування, полотно було просте і чиновате. Так, просте полотно виготовляли звичайним переплетенням, а в доріжки – «ильчисте» на верстаті з двома підніжками. На чотирьох підніжках виготовляли «чиновате» полотно. Здебільшого воно йшло на обруси, сорочки чи накривала на постелі, які завжди вишивали [177, арк.1].

Полотно на Бойківщині мало різні види орнаментів: «на вічка», «на клинці», «на пасочки», «на партиці»[263, с.41].

Також перекидували різними нитками – зеленими, жовтими, червоними, інколи чорними. Так виготовляли обруси. Ще були «на косу» і «на доріжку» – це із рядами пересічних ліній. Та найбільшого поширення дістали білі обруси. Ними застеляли столи на весіллях. Бувало, що зичили в родини чи сусідів, якщо не вистачало своїх.

Ой то мушу обрусами
Столи застелити,
Тай не буду від гостоньків
Я себе ганьбити[179, арк. 3].

У XIX – на початку XX ст. майже в кожній хаті на Бойківщині стояв ткацький верстат і кожний ґазда (рідше ґаздиня) ткали для своїх потреб, а декотрі – на замовлення. Вправні майстри хвалилися, скільки «стін» вони наснували. Одна «стіна» полотна дорівнювала приблизно 8–9 метрів [178, арк. 1]. Проте ситуація змінилася в першій третині XX ст., коли на зміну полотнам, виготовленим на традиційних верстатах, прийшли фабричні тканини.

Частковий занепад ткацького ремесла спричинив створення відповідних фахових курсів, якими опікувалися як польські власті, так і місцеві осередки українських господарсько-культурних товариств. Так, місцеві ткачі у Дідушицях Великих виробляли на своїх верстатах кілька родів полотна

залежно від ниток. В середині 1930-х рр. В. Кравчик і В. Вінтонів, закінчивши ткацькі курси в Стрию, придбали ткацькі верстати вертикального типу та ткали обруси, рушники й полотна у різні узори. Їх повторювання у відповідному порядку відбувалося завдяки пристосованому до верстату механізму за допомогою картонових шаблонів, що контролювали рухами відповідних ниток основи. Для деяких узорів майстри також вживали фабричні нитки білого і червоного кольорів [415, с. 179].

Традиційно на Бойківщині ткали верети. Вони здебільшого були чорно-білого кольору з поперечно-смугастою орнаментикою. Верети виготовлялися із самих здрібних ниток або ж в комбінації з вовною. Особливо виділялись так звані «заснівчисті» верети, основу яких складали різноманітні лляні кольорові смуги. Правда, в більшості переважали білі й червоні або білі й чорні. Ткали також із самої вовняної пряжі, орнамент складався з чорних і білих квадратів. З вовняної пряжі ткали ще коци і дивани (килими). Використовували різні кольори та візерунки, побудовані на чергуванні й поєднанні геометричних елементів: ромби, квадрати, круги, лінії й ін. З цього приводу побутувала коломийка:

Ой прошу ті, куме-ткачу,
Йване-заведію,
Віроби мені диван
На світу неділю [179, арк. 2].

Майже у кожному селі на Бойківщині були свої ткачі, які обслуговували потреби місцевого населення. Саме вони вчили ткати і дівчат, які мали самі готувати своє «віно» (посаг) [179, арк. 1].

Після того, як полотно було виткане, його починали вибілювати (див. рис. Д. 2). У сонячний день полотно розстеляли веретами (5–10 м довжиною) на березі річки чи водойми, намочували у воді (або поливали водою) і чекали поки висохне, а потім знову змочували водою і так цілий день. В основному полотно вибілювали діти, що було для них марудною справою, оскільки

часто забували поливати і полотно «спалювалося» (пересихало), або на ньому наслідили гуси чи качки. З цього приводу навіть у пісні співалося:

«Ой за річкою, за бистрою
Полотно м білила,
Тай «спалила» аж три стіни –
Тай мні мама била» [179, арк. 2].

Перед вечором полотно збирали рівними складками і несли додому. А білили до тих пір, поки сіре не стане білішим, вибілється. Ще полотно «золили». Клади його довкола стінок низької поливальниці (дерев'яний цебер). Окремо варили луг з букової золи, звідси і назва «золити». Посередині посудини кидали розпечений камінь, або кілька каменів, і заливали лугом, який закипав. Так само виварювали готовий полотняний одяг [435, с. 141].

На Бойківщині вибілені полотна розгладжували тачівкою з мандлівником. У бойків тачівкою був дерев'яний циліндр, на який намотували полотно, а зверху притискали мандлівником – прямокутний брусок з ручкою, який з однієї сторони мав по всій довжині вирізані на ширину маглівниці зубці (карби), якими і «крутили» від себе намотане на тачівку полотно [7, арк. 3].

Зазвичай полотно ткали для власних потреб, в меншій мірі – на продаж. Так, респондент В. Машталер із Любинців на Стрийщині вказувала, що «ткали, пряли, возили волокно в Стрий на ярмарок» [151, арк. 1]. У с. Гірне Стрийського району відомим ткачем був М. Трух. Він мав свій станок ткацький, а полотно продавав [152, арк. 1].

Поступово на базі домашнього виробництва ішов процес виділення ткацтва в окремий промисел. Його розвитку сприяла торгівля. Бойківські полотна були не тільки предметом торгівлі на прикарпатських ярмарках, але його вивозили також до Угорщини, Туреччини, Польщі.

Так, у Колочаві на Міжгірщині носили – «домоткані полотняні надраги (штани), вуйош, петек (кожушок), шапка з козячої чи ягнячої шкіри – елементи чоловічого одягу. Жінки мали полотняну свиту, петечок (кожушок) і хустина на голові. На ногах постולי – примітивне взуття зі шкіри домашнього виробництва» [239, с. 26].

Важливою сировиною для ткацтва була вовна. Якість сировини залежала від породи тварин та їх догляду. Стригли овець найчастіше влітку. Зістрижену вовну сортували за якістю та розмірами. Відтак парили окропом у дерев'яному цебрі, промивали протічною водою і просушували на жердках чи драбинах. Як висохло – «скубли», сортували коротке й довге волокно. Пізніше «чухрали» (розчісували на щітці), яка складалася із двох дощок, на які були насаджені дротяні гачки на відстані одного сантиметра від одного. Розчесану вовну намотували на звичайні дерев'яні куделі (див. рис. Д. 3) і пряли, користуючись веретеном. Хоча наприкінці XIX ст. вже набували поширення й «німецькі» куделі (див. рис. Д. 4), які приводилися в рух колесом за допомогою ноги, а нитка намотувалася на шпульку, що була замість веретена. Однак вони були дорогі, а тому у більшості селянських господарств продовжували користуватися прадідівським способом прядіння [245, с. 49].

У Ясені на Рожнятівщині з осені до весни жінки пряли вовну, клоччя і повісмо, а потім уже з пряжі ткали полотно. Його розрізали на куски довжиною 6-8 м. Літом полотно вибілювали. Його розстеляли на березі ріки і поливали водою, давали висохнути і знову поливали. Вибілюванням полотна займалися діти [354, с.25-26].

При стриженні овець у кінці XIX – на початку XX ст. бойки використовують ножиці. Процес стриження вовни на Бойківщині називали «брати руно», «стричи вовну». Як стверджують матеріали етнографічних досліджень, її спочатку замочували у теплій воді, потім прали і сушили. Висушену вовну скубли руками, «чіхрають» металевими щітками, або

дерев'яними гребенями. Очищену вовну, навивши на куделю, пряли веретеном або прядкою. Процес прядіння вовни був подібний до виготовлення ниток з льону або конопель. Щоправда, вовна прялася лише «насухо», без зволоження. Вовняну нитку називали волічкою. Її мотали на мотовильця або звивали у клубки [246, с. 60].

У Підвучковому на Міжгірщині зазвичай пряли і ткали для себе. Етнографічні дані свідчать, що місцеве населення «ходили в постолах. Займались вівчарством. Вовну використовували для себе для одягу» [128, арк. 1]. У Кривому також «ткали на продаж і собі. Коври робили з вовни» [129, арк. 1]. У селі Сливки із збитої вовни виготовляли коци (покривала) та ткали килими [414, с. 44].

Окремим напрямом традиційного ремісництва стало виготовлення сукна. Відзначимо, що виробничий процес сукнарства був близький до ткацького. Виготовляли вовняні тканини та інші вироби на горизонтальних ткацьких верстатах – «кроснах». Така тканина («сукно») є по суті напівфабрикатом – сирівцем і цілком природно вимагала додаткової обробки – биття, ступання, ваювання.

Кінцева її обробка відбувається у спеціальних приміщеннях, які називаються ступами (фолюшами). Будували ступи недалеко від потічка або річки, від яких спеціальним коритом – лотоками – відводили воду і направляли її на «кірці» водяного колеса. Падаючи, вона приводила в рух колесо, насаджене на вал, який мав своєрідну систему передач (у вал вдовбувалися два бруски – «пальці», розміщені навхрест, що при обертах піднімали перемінно-ременна, де кріпились колоди або наголовачі, що спадали в дерев'яне корито «валів»). Таким чином, спадаючі наголовачі били сукно, яке лежало в кориті, одночасно обертаючи його спеціальними карбами – зубами.

До валова вкладали 10 – 20 сажнів сирого сукна. Цей процес додаткової обробки тривав майже добу. Крім ступи є й інший пристрій – «валило». У

ньому, як і в ступах, використовується вода, яку вже не підігрівають. Будова валила досить проста. Це своєрідна бочка (кадовб, кіш), діаметром близько метра і глибиною до півтора метра з вирізаними клепками, покриті лотками. Вода, що спадає до кадовба, б'є і крутить тканину, від чого вона робиться м'якою й кошлатою. Цей процес додаткової обробки ліжників та інших вовняних тканин триває також близько доби [246, с 60].

Спрядену вовну ткали. Відтак тканину віддавали до «сукновалень» – (водяних ступ у млині), щоби її «уступовувати» (ущільнити). І виходило валяне, а ще казали – «збите» сукно. Тривалість валяння сукна залежала від його призначення. Такі ступи були в Перегінському, Грабові, Липовиці та в інших селах Рожнятівщини. Сукно найвищого ґатунку – тонке, однотонне йшло на виготовлення святкового одягу. Також сукно мало завжди природні кольори: чорний і білий. Щоб чорний колір не рудів, не вигорав, його «чорнили» (задублювали у відварі кори з чорної вільхи та лушпиння горіхів) [162, арк. 2].

Важливу роль у розвитку традиційних ремесел на Бойківщині в кінці XIX – на початку XX ст. з огляду на наявність різних видів сировини і напівфабрикатів посідало кравецтво. Воно забезпечувало потреби місцевого населення у різному роді одягу та супутніх побутових товарів щоденного вжитку. Більше того, народний одяг бойків пристосований до природно-географічного середовища, виду занять і умов праці [292; 407, с.167].

Проте виробництво одягу на Бойківщині у міжвоєнний час занепадало. Сколівський староста відзначав, що на початку 1920-х рр. «даний промисел занепадає». Причиною цього, на думку польського урядовця, був той факт, що «молодше покоління хлопів відкидає давній одяг і перейшло на фабричні вироби» [52, арк. 13].

Вагоме місце посідало виготовлення одягу із сукна. До одного із таких зразків належить чемерка. Дослідники вказують, що вона походить ще з періоду козаччини, хоча дехто вважає, що її привезли чумаки, які їздили в

Крим по сіль. І назва виникла від слова «чумак». Зазвичай чемерки шили з тоншого сукна з довгими рукавами і нижче колін, з підрізаною спинкою в талії, де збиралися складки або дрібні збори. Застібалися у два ряди гудзиків, деякі на «гаплики» (залізні гачки). Комір у чемерці стоячий. Дехто прикрашав китицями [246, с. 61].

Також із битого сукна також шили верхній чоловічий одяг – сіряки. Так, у селах Рожнятівщини побутували сіряки «з вусами», «зі зборами». «Вусами» називали клинці, що вставляли з обох боків сіряка. Їх могло бути по одному чи по два. За рахунок «вусів» одяг стає об'ємнішим. Сіряк подібний до чемерки, має призбирані боки і шиється приталеним. Застібається на шкіряні гудзики чи на «гаплики». А були і на вербниках, їх виготовляли з деревини, мали циліндричну форму. Комір у сіряка був стоячий, але зустрічався відкладний. Оздоблювали товстими вовняними нитками зеленого, темного кольорів. Такого кольору були і китиці. Шили сіряки з коричневого та сірого сукна [132, арк. 1]. На Сколівщині носили холошні з сукна [134, арк. 1]. Одяг на Турківщині і Сколівщині виготовлявся з лляного полотна та доморобного сукна [134; 148; 151-152].

На Бойківщині доволі поширеним було кушнірство. Так, зібрані польові етнографічні матеріали дають підстави стверджувати, що у Сколому «шили кожухи, були кушніри» [149, арк. 1]. Одночасно на Стрийщині «робили одяг з вовни, з шкіри, кожухи шили» [152, арк. 1].

Загалом місцеві кушнірі із шкіри виготовляли взуття (див. рис. Д. 5), пояси, кінську зброю, з рогів – сільнички, порохівниці, кушки для каменю до коси [374, с. 117]. Гарбарі і кушніри вичиняли шкіри, виготовляли з них теплий одяг, шапки, рукавиці. У свою чергу лимарі займалися пошиттям кінської зброї. Шевці шили чоботи [347, с.169]. Так, на Закарпатті традиційною формою взуття були шкіряні постолі, виготовлені домашнім способом [339, с. 123]. У той же час овеча шкіра йшла на верхнє вбрання, а шкіра інших тварин – на взуття [152, арк. 1].

Зазвичай кожен господар на Бойківщині вмів виправляти шкіри. Однак у більшості випадків її обробляли кушнірі, які жили в різних містечках і селах Бойківщини. Були також мандрівні кушнірі, які щосені обходили села й на замовлення виправляли в господарстві шкіри. Вони також виконували з неї різноманітне вбрання. Окрім цього вони виконували деякі речі на продаж [260, с. 293]. Так, для дублення шкір використовувалась смерекова чи дубова кора [411, с. 63].

Кушнірі в 1920 – 1930-х рр. здебільшого жили в містечках на Галицькій Бойківщині, а на Закарпатській її частині мешкали в селах. Так, прикладом слугував кушнір із Нижніх Студенів Воловського округу, «який працює обмежено, має менше господарство» [48, арк. 3].

У свою чергу В. Кобільник зауважив, що у Жукотин на Турківщині здебільшого приходили кушнірі зі Старого Самбору або Хирова. При цьому їм давалися не виправлені шкіри. Проте підготовляли все самі газди. Зазвичай кушнірі приходили в село восени, брали у газдів замовлення і мочили у них одразу шкіру на одну добу у «цебрі». Після цього розтягали її на столі, роблячи при цьому розчин тіста з житньої або вівсяної муки на квасі з капустою. Цим тістом вони її намазували. Після цього складали шкіру кінцями всередину, а вовною назовні. Далі зволожені шкіри складали до «цебра або гелетки» та заливали квасом з капусти. Через тиждень їх виймали і висушували [215, с. 236].

Лише після таких процедур кушнір брався за свою роботу. Висушені шкіри він зволожував водою. Особливо зволожував лико, на яке було накладене тісто. Опісля цього він ключував шкіру, в результаті чого здійснює вичинку її шляхом вичищення від лика. Внаслідок чого шкіра ставала м'якою і білою. Подекуди після цього її, за бажанням газди, могли пофарбувати в ясно-жовті кольори. За свою роботу кушнірі зазвичай правили 6-8 злотих, а за фарбовані – і до 20 злотих [215, с. 237].

До верхнього чоловічого одягу бойків відносився вуяш. Його шили з одного або двох перегнутих на плечах довгих полотнищ із валяного сукна сірого кольору. Застібок вуяш не мав, а підперізувався поясом. Цей одяг носили бідніші. Правда, його одягали взимку, у негоду в дорогу. Кажали: «Як підперезавсі, то вже і цілком зібравсі» [153, арк. 1].

Доволі поширеним був чоловічий плащоподібний одяг однотипного крою – футро. Він шився з одного або двох перегнутих на плечах полотнищ із фабричного сукна чорного або сірого кольорів. Найбільш поширеними були прямого крою з великим виложистим хутровим коміром. Інколи кишені у футрі обшивали хутром, як і підкладку. Гудзики у футрі йшли в два ряди. З кожного боку поміж швів вставлено по кишені [325, с. 50]. Серед бойків побутувала думка, що наявність футра свідчило, що людина заможна: «Маєш футро – зима не страшна, аби й сто морозів» [154, арк. 1].

У свою чергу верхній жіночий одяг називався «футерко», який нагадував чемерку. Він зазвичай шився із фабричного матеріалу. На початку ХХ ст. його шили без коміра, з вузькими довгими рукавами, а ззаду футерко мало «вуса», найбільше до п'яти. Оздоблювали футерка темним оксамитом, здебільшого комір та кишені. На відміну від чоловічого верхнього одягу жіночий застібався на гаплички [178, арк. 1].

У Жукотині на Турківщині місцевий сільський кравець шив лейбики трьох видів: розтинані, довгі, курті. Кожухи шили кушнірі. А самостійно селяни виготовляли крисані для кожухів та ходаки [215, с. 240].

Також кравці на Бойківщині займались виготовленням головних уборів. Так, зимою голову прикривали шапкою з чорного смушка (шкірок із молодих ягнят) і синього сукна. Дно шапки складалося з п'яти сукняних частин, зшитих волічкою і викінчених на вершку китицею. Смушкові обклади можна було спускати на вуха і потилицю. Улітку носили чорні «крисані» з твердої повсті, опоясані квітчастою атласовою стрічкою і затикані блискучими шпильками, павиними перами і «трясучками» [178, арк. 1].

Проте основна увага у кравецькому ремеслі бойків належала виготовленню натільного одягу. Як стверджують респонденти, у кожному селі була своя кравчиня [119; 125; 132; 134; 137; 144; 146-147; 151; 153]. Загалом майже до кінця ХІХ ст. кожна господиня сама шила для членів своєї родини одяг. Лише пізніше виділяються сільські умільці, які шили одяг, – кравці [406, с. 26].

Також існував розподіл зайнятості кравецьким ремеслом. Так, респондент О. Зінкевич зі Сколе згадував, що у той час «по селах ткали, в місті ні» [149, арк. 1]. У Жукотині на Турківщині газдині шили сорочки, штани, запаски, каптани, кацабайки [215, с. 228].

Як стверджував В. Кобільник, місцеві майстри шили зазвичай «іглами» та нитками. Для цього використовувалося 11 значень цього слова, а саме: шити, вишивати, обкидати, прошивати, рубити, подвійно рубити, мережити, підвити, зшивати, приставляти, збирати. Кожна така дія мала свою специфіку. Так, під шиттям розуміли накладання звичайного шва, під вишиванням – використання техніки хрестика, під обкиданням – обшивання ниткою край матеріалу, під прошиванням – з'єднання двох окремих частин, під рубленням – обшивання матеріалу, під подвійним рубленням – накладання ще одного шва попри рубець, під підшиттям – підгин і обшивка матеріалу, під приставлянням – зшиття рукава до одягу, під збиранням – використання технік творення рукавів і фалд [215, с. 228-229].

До чоловічого стегового одягу належать штани, які називали «портки». Їх шили з грубого домотканого полотна – «дев'ятки» чи «десятки». Штани були білого кольору, які сягали до кісточок, а в талії стягувалися очкуром. Портки носили влітку, інколи восени чи навесні, якщо було тепло. Якщо взували чоботи, то портки засовували в холяви, при ходаках – заправляли в онучі, або ж носили поверх онуч [178, арк.1].

Народне прислів'я говорить: «Портки білі – до мене всі дівки милі», або: «Прилип до дівок, як до порток».

А в коломийці говорилося:

Ой то певно у м'ясниці

Я вже сі оженю.

Ший ми, мамо, нові портки

З тонкого кужелю [179, арк. 3].

Ще були суконні «биті» штани, які називали «холошні» з вузькими штанинами (холошнями), що по боках з'єднувалися декоративним швом. Основний крій – ромбоподібний, прямокутний. Утримувались холошні на талії за допомогою ремня («паска»), найчастіше чорного кольору. Їх носили парубки та старші люди. Як співалося в коломийці:

То вбуюсі в ходачьита,

Вберу холошеньки.

Помандрую до дівчини

Попід беріженьки.

Співалися з цього приводу й жартівливі (сороміцькі) коломийки:

Причисавсі, прилизавсі

В білі портки вбравсі.

А як прийшов до дівчини,

На порозі... [179, арк. 2].

Здебільшого холошні одягали взимку, а зверху – кожух [125, арк. 2].

На Закарпатській Бойківщині місцеві господині самі кроїли і шили сорочки та іншу білизну для себе й домашньої «челяді». Жіночі сорочки «про цирьков» шили з біленого домотканого полотна, а для щоденного вжитку, «засвідні», – з небіленого. Крій і пошиття жіночих сорочок – «оплічат» обходилося без креслень і новітніх мір довжини. Виткану полосу полотна загинали навпіл по довжині, один кінець прикладали до шиї і простирали до зап'ястя – так вимірювали на рукави сорочки. Вирізавши потрібну смужку на «зарукавники» (манжети), вишивали рукави й зарукавники. Для самої сорочки відрізали по довжині полотна три «поли»: дві – для передньої

частини, а одну – для задньої. Зшивши дві передні поли, вирізували на рукавах «на латиницю» (чотирикутник) і пришивали рукави до передньої поли, після чого вшивали задню полу, і сорочка готова. Навколо шиї сорочку збирали у дрібнесенькі «рями», на них пришивали із «прямого полотна» «обшивку» і робили проріз для голови. Місце прошивання «обшивки» прикривали «ланцками». На передніх полах «рями» продовжували на 15 см донизу, де потім робили візерунки. У «рями» збирали і нижню частину рукавів (на дві нитки), потім пришивали вишиті «зарукавники» і прикривали «ланцками». Сорочка – «опліччя» готова [323, с. 19-20].

Пізніше білі прядені нитки почали фарбувати в чорний колір: розмішували у воді чад (сажу), клали нитки, прокип'ячували, а потім сушили. Чорними нитками вишивали «кривульки» не тільки на фартухах, гатіях і сорочках, але й на «кацабайках» (безрукавий жіночий светер із домашнього полотна) – вертикальними смугами на передніх полах.

У повсякденному вжитку у бойків було дев'ять видів кривульок, що мали такі назви: кривульки прості, стебличані, криті, на стовпчики, на двозернята, на трой зернята, на зубчики, споєні, заснуркові. Коли у продажу з'явилися сині й червоні «памутові» (бавовняні) нитки (жінки називали їх гарастом), на жіночих сорочках почали переважати візерунки синьо-червоної кольорової гами [323, с. 20-21].

Необхідно відзначити, що швидкі темпи розвитку ринкових відносин наприкінці XIX – початку XX ст. зумовив значні зміни у народному костюмі. У село дедалі активніше почали надходити фабричні тканини вітчизняного виробництва: ситець, сатин, коленкор, кашемир, поплін, дешеві гатунки парчі, штофу, плису, а також готові вироби – пояси, стрічки, хустки. Фабричні тканини селяни називали крамом, оскільки їх продавали у сільських магазинах – крамницях [327, с. 42].

Проникнення нових віянь у кравецькому ремеслі відбувалося в різних районах з різною інтенсивністю, але незаперечним був той факт, що

наприкінці XIX ст. встановлюється певна рівновага у використанні саморобних і фабричних тканин для одягу. Домашнє ткацтво в тому вигляді, в якому воно склалося історично, продовжувало існувати на Бойківщині майже до середини 1970-х рр. [355, с. 56].

З цього приводу С. Вальницька зазначала, що «народня ноша модернізується; кустарний промисел підпадає під не пожадані впливи» і «давня народня ноша, поволи уступає місце міщанському одягу» [196, с. 4-5].

У цих умовах місцеві жінки на Закарпатті одяг носили з дешевого фабричного матеріалу. Мова йде насамперед про блузки, спідниці, свити, плати, шерстяні та ситцеві хустки [339, с. 123]. Як правило, літні люди на Бойківщині носили одяг переважно з домотканих, а молодь з фабричних тканин [339, с. 124].

Таким чином, традиційне домашнє кравецтво бойків із примітивною технікою в кінці XIX – першій третині XX ст. природно не могло встояти перед інноваціями промислового фабричного виробництва. Воно поступово почало занепадати, а традиційний народний стрій почав витіснятися модерними впливами тогочасного урбанізованого одягу.

Окрему ланку бойківського декоративно-ужиткового мистецтва становили в'язані вироби та мереживо. Відзначимо, що розвиток в'язання та коронкарства кінця XIX – XX ст. умовно можна поділити на два основні періоди: перший – кінець XIX – перша третина XX ст. (до 1939 р.); другий після 1939 р. і до часів незалежності. Перший період характеризується дрібно кустарним виробництвом, яке поступово набуває ознак мануфактури, домінантою імпорту порівняно з обсягами місцевої продукції, характерними етномистецькими ознаками, відмінністю типології і художніх особливостей традиційних та «модних» виробів.

Аналізуючи кольорову гаму, яку використовували бойківські майстри, А.Ф. Оссендовський зауважив, що у кожній частині Бойківщини є інші візерунки, а передусім різні барви, які, напевно, відповідають колоритові

краєвиду. На сході переважають більше лілові тони, бо і більш високі там гори мають властивий той відтінок. У селах в районі Бескидів переважають червоні, рожеві, сині, жовті квіти з мистецьким і дискретним додаванням чорної як символу мороку лісної глибини і гранатової барви – кольору глибоких річних буркал і краю неба, де сонце засинає вже за верхами [462, s. 154].

На зламі XIX – XX ст. відбувається взаємовплив тенденцій: елементи моди позначаються на традиційному строї, і навпаки, – зразки домашнього промислу використовують у виготовленні та оздобленні модного одягу. В цей період в'язані вироби та оздоблення починають трактувати як мистецьке явище: плетиво експонувало на промислових, сільськогосподарських, етнографічних виставках, а також на виставках жіночого рукоділля [250, с. 441-442].

В'язані вироби виготовлялися двома способами – ручним та машинним. Ручне в'язання не потребувало спеціального обладнання, приміщення, тому ним мала змогу займатись будь-яка верства населення. Переважно такий вид в'язання існував як рукоділля, домашній промисел. Машинне в'язання (трикотаж) використовували власники робітень і фабрик (мануфактур) для масового виробництва.

Спеціальне обладнання вимагало кваліфікованої робочої сили, що відповідно залежало від рівня фахової освіти. Осередки виробництва в'язаних виробів та мережива на Бойківщині знаходилися у Болехові, Сколе, Дрогобичі, Самборі, Стрию [250, с. 442]. Так, у Підвучковому на Міжгірщині зазвичай вишивали лише для себе [129, арк. 1].

Поширеним на Бойківщині було і вишивання жіночого плаття та чоловічих сорочок. Так, на Закарпатті щороку виготовлялося 3 – 9 тис. різних вишиваних виробів [339, с. 59].

До 1930-х рр. у бойківських вишивках переважали структури геометричного орнаменту, вишиті вручну пряденими нитками сірого,

червоного, чорного, синього кольорів. Вишивки першої половини ХХ ст. за кольорово-тональними вирішеннями поділялися на одноколірні та двоколірні (див. рис. Д. 6). Традиційна кольорово-тональна гама у вишивках гірських сіл стійкіше збереглася набагато довше, ніж геометричний орнамент. Найпоширенішою технікою вишивання була «низинка», яка поєднувалась зі «стебнівкою», «подвійним хрестиком», «вирізуванням». Доволі поширеними були вишивки «єностебленням», «ламаницею», зернятем», «різьованням», «точенням», «гладинкою», «снованням» [406, с. 792].

Окремою галуззю було виплетення солом'яних капелюхів (див. рис. Д. 7). Воно було поширене на Галицькій Бойківщині. Так, у с. Біличі на Старосамбірщині місцеве населення спеціалізувалося на виплетенні капелюхів із соломи. Їх тут називали «крисаннями». Виготовляли з житньої соломи, яку називали «крайкою» або «зубчаркою». Застосовували техніку переплетення чотирьох стебел. Для виготовлення одного капелюха витрачали біля одного – півтора тижня, при умові щоденної праці 6 год. [218, с. 154-155].

На Закарпатті також були поширені солом'яні (кресані) капелюхи. Вважалося, щоб останні довго носились, їх «засмолювали» - тобто опускали капелюх у гарячу смолу [339, с. 123].

Приблизно у цей же період у Старій Солі на Старосамбірщині виготовляли чепці, які селянки носили по всій околиці, хоча в самому осередку виробництва такі чепці вийшли з ужитку значно раніше. Головні убори в'язали з зелених льняних ниток у вигляді сітки, яка була денцем чіпця (див. рис. Д. 8). Очевидно, що виготовляли ці вироби технікою сітчастого плетіння (брання) на рамах, яка була характерна для бойківського регіону наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. В'язанням чіпків займалися молоді та старші незаміжні жінки [341, с. 443].

Таким чином, ткацтво, кравецтво і кушнірство на Бойківщині посідали одне з важливих місць з-поміж ремесел побутового вжитку. Їх розвиток в

кінці XIX – першій третині XX ст. характеризувався швидким переходом від традиційних способів обробки сировини та вироблення напівфабрикатів до інноваційних змін, які торкнулися методів виготовлення полотна, одягу, взуття, їх оздоблення та застосування.

Водночас за цей час відбувалася часткова зміна засобів виробництва полотна, його використання у побуті, а у міжвоєнний період – послідовна заміна ручної праці механічною. Також у цей час були введені до вжитку бойків окремі елементи одягу і взуття.

4.2. Ремесла побутово-господарського характеру

Окреме місце серед ремесел бойків посідали ті, які пов'язані були безпосередньо з їх господарською направленістю. Мова йде насамперед про побутування на Бойківщині деревообробного ремесла, яке у кінці XIX ст. трансформувалося у столярство, теслярство, бондарство та виготовлення посуду.

Серед різних видів ремесел, якими споконвіків займалися бойки, важливе значення посідали деревообробні ремесла. Саме вони задовольняли найрізноманітніші запити їхнього повсякденного життя, а саме: забезпечення житлом і господарськими спорудами, сільськогосподарськими знаряддями і транспортом, облаштування власного помешкання і побуту тощо.

Саме тому у побутово-господарському вжитку на Бойківщині існував цілий ряд відповідних деревообробних ремесел. Цьому сприяв той факт, що для потреб майже у кожному населеному пункті існував свій господарсько-виробничий комплекс, до якого входили лісопильня, рідше млин, кузня. Так, у Підвучковому на Міжгірщині в кінці XIX ст. діяла пилорама і кузня [128, арк.1;129, арк 1]. У Колочаві кузня і млин [138, арк. 1].

Проте деревообробні ремесла посідали першочергове місце. Цілком природно для цього використовувалася деревина різних порід. Серед них найбільше у повсякденному житті застосовувалися вироби із ялини, сосни, ялиці, бука, граба, ясена, дуба, липи та верби.

Інтенсивний розвиток ремесел побутово-господарського плану у населених пунктах Бойківського історико-етнографічного масиву був зумовлений низкою причин. Серед них можна виділити три основні: наявність сировини, давні традиції, потреба місцевого населення у даних виробах.

З тієї причини, що сільське господарство в гірських населених пунктах не могло забезпечити селян продуктами харчування, заняття ремеслами та промислами давало додатковий прибуток сім'ї. У досліджуваний період в

карпатських селах розвивалися різні деревообробні промисли, а саме: теслярство, столярство, стельмаство, видовбування, ложкарство, бондарство, ситарство та решетарство [281, с. 39-44].

Саме тому, користуючись значним лісовим багатством, бойківські майстри здавна будували з дерева хати і господарські будівлі, виробляли з нього майже всі сільськогосподарські знаряддя (вила, граблі, ціпи, віялки, частини плугів, борін, кіс і серпів), засоби транспорту (вози, сани), хатне обладнання (столи, стільці, ліжка, ослони, полиці, мисники, лави і скрині), різноманітний посуд (бочки, діжки, миски, корита, ложки), веретена та ін. [248, с. 187].

З цього приводу чеська дослідниця В. Козмінова писала, що на Верховині кожний господар добре вміє обробляти дерево: може збудувати хату, зробити дерев'яний віз чи сани, знає зробити кросна, ярмо для запрягу волів, цоркотало для відлякування диких звірів... Крім того, він сам виготовляє ціп, граблі, вила, лопати, дерев'яні миски для їжі, великі корита, довбані корита... Окремі з господарів роблять ще й посуд для молока та з дощечок складають «гелети» для збереження молока, дійниці [460, с. 158].

Кожен населений пункт спеціалізувався на виготовленні певної продукції з дерева. Так, селяни сіл Ряпідь і Буковинки Березького комітату виробляли за рік 2 тис. дубових шпал, 2 тис. шпиць, 400 грабель, 3 тис. держаків, а селяни Великого Раківця – 1 тис. держаків, 600 тачок, а селяни села Керецьки – 10 тис. дерев'яних лопат для розсіювання зерна та випічки хліба [339, с. 58].

Важливим аспектом деревообробного ремесла було будівницька галузь, а разом з тим широкого розповсюдження отримали теслярство і столярство.

Основним будівельним матеріалом на Бойківщині було дерево. Паралельно, хоч і меншою мірою, на Галицькій Бойківщині використовували глину і камінь [287, с. 783], а на Закарпатській – лише глину [339, с. 122]. Будували бойки з природного матеріалу – ялиці і смереки, добре знаючи їх

технічні та естетичні властивості. Ялицю використовували на зруб, на дошки йшла смерека. Останню вибирали в рідкому лісі, де дерево росло повільніше і мало щільнішу структуру, а отже могло зберігатись роками. Заготовляли ліс взимку або восени, коли дерево мало низьку вологість [296, с. 24].

На вибір будівельного матеріалу впливали різні фактори. Вітчизняна дослідниця Т.Файник зауважує, що мешканці Карпат «прагнули у будівництві розумно взаємодіяти з навколишнім середовищем», серед інших факторів дослідниця вказує на соціальний фактор, технологічні можливості, гігієнічні та естетичні особливості самого матеріалу, світоглядні позиції горян [429, с. 33].

Варто зазначити, що дерево для будови майстри вибирали та обробляли самі. Так, на Бойківщині не зрубували дерева з «бонгом», наростом на його поверхні. Вважалося, що пошкоджене дерево для будівництва непридатне. Не брали для будівництва і дерева з «вовком», тобто тих ялин, де гілки ростуть вниз або збилися до купи, та дерево, яке мало грубий наріст – «воргу» [429, с. 34].

Для бойків найпридатнішими вважалися дерева, що росли на піщаних горах, галявинах, на кам'янистому ґрунті, «як росте в буковому лісі – воно твердше» [287, с. 784]. Вважалося, що добра для будівництва смерека мала мати 40-50 років. Не придатними для будівництва деревами вважали березу, вільху, вербу, тополь. Неоднозначна оцінка давалась стосовно придатності осики [287, с. 785].

Зазвичай існував і технічний розподіл деревини, яка використовувалася при будівництві. Так, колоди з дуба, бука, ялини, подекуди з ясена йшли на підвалини. Основну несучу конструкцію стелі – сволки – робили з дуба або бука. Із смереки виготовляли матеріал для даху: дранку, гонти, шинелі [429, с. 35-36].

Одночасно окремий дерев'яний будівельний матеріал називали у деяких селах Сколівщини «дерев'ята» або «деревня», а весь дерев'яний на хату

називали «запін на хату» [429, с. 37]. Зазвичай зготоване дерево для будівництва бойки звозили на подвір'я, де його складали для просушки [287, с. 786].

Зазвичай дерево для будівництва бойківські майстри обробляли самі. Так, висушене весною дерево вони корували, кололи на дві частини, тесали та кантували [287, с. 786]. Місцеві теслярі обтісували його сокирами й топорами кльоци. На лісопильнях їх різали на бруси й дошки. Для цього використовували спеціальну довгу пилу, яка деколи могла бути й подвійною [415, с. 183].

Теслярі на Бойківщині, як і місцеві лісоруби, також володіли власним інструментарієм, який вони використовували у своїй роботі. Українська дослідниця Т. Файник виокремила сокиру, пили, дуговидні леза. Широкого поширення для спеціальної обробки деревини набули долото – металевий чотиригранний стержень на одному боці і обух на іншому, ложковидні та спіральні свердла, рубанки (лавки), ножі, дерев'яні молотки [429, с. 67-70].

Сокира (топір) була універсальним знаряддям для рубання і тесання. Існувало кілька її видів. Кожна сокира мала своє функціональне призначення і вирізнялася формою і напрямом леза, розміром та величиною держака [429, с. 65-66]. Для видовбування в дереві використовували й теслицю. Вона за розмірами наближалася до сокири.

Поширеним у майстрів будівельної справи на Бойківщині були пили. Вони зазвичай були одно- та дворучними. Перші здебільшого використовувались для майстрування, другі – для заготівлі дерева і розрізування його поздовж [429, с. 67-68].

Для первинної обробки дерева використовували скобелі – дуговидні леза. Їх використовували для здирання кори. Струги як прямолінійні леза, у свою чергу, слугували для вигладжування великих поверхонь. Використовували також і надструги для фальцування деревини [429, с. 68-69].

Загалом на Бойківщині при самому будівництві місцеві майстри широко використовували сокири з широким вістрям, молотки, свердла, різці, гйблі [430, с. 147].

У бойків існувала й певна традиційна система роботи з лісоматеріалом для його перетворення у придатний для будівництва матеріал. Так, вони обтісували сокирами й топорами кльоци. Трачі, звичайно у двійку, різали їх на бруси й дошки спеціальною довгою пилою, деколи подвійною. Укладали кльоц на два великі козли, прикріплювали скобами – клямбрами. Під кльоцом тягнув пилу вниз один трач, а другий, що стояв зверху, тягнув пилу вгору і такими ритмічними рухами пили відбувалося різання [111, арк. 1].

Інструменти і пристрої, якими користувалися бойки на зламі ХІХ і ХХ ст. позначені з одного боку традиційністю, а з іншого – модифікацією, збільшенням їх асортименту у зв'язку з розвитком промисловості [430, с. 146-147].

При потребі бойки возили будівельне дерево до тартаку в Бурсані до Турії Великої або до Лисович (Львівщина). Теслярі («теслі») виготовляли з дерева різні сільськогосподарські вироби, а більш досвідчені будували хати, школи, церкви, каплиці, промислові будинки [321, с. 123].

Зазвичай бойки зводили зруби з кругляків, плениць та брусів. Найдавніші помешкання будували з кругляків. Так, у Міжгірському і Воловецькому районах на Закарпатті господарські споруди – стайні зводились з кругляків (рідше брусів) смереки [300, с. 21].

Кругляки на кутах зв'язували примітивними замками (півдугами). Пізніше колоди розколювали на дві частини. Це робили за допомогою сокири і свердла. Наприкінці ХІХ ст. колоди розрізали ткацькою пилою на тартаках [300, с. 24-25]. Будували бойки з плениць, які кололи з смерекових колод [300, с. 31].

Цікавими формами та художньою обробкою відзначаються столярні вироби. Столярі виготовляли двері та вікна для будинків, меблі – столи, лави,

стілці, полиці, мисники, скрині, колиски тощо. Працювали вони на столярному станку («верстаті»), а основними знаряддями, якими користувались, були сокири, пилки, долота, рубанки, свердла, вісний ніж. Так, у с. Пилипець на Міжгірщині обв'язки віконного прорізу робили з товстих брусів. Надвіконну та підвіконну плениці оздоблювали уступчатоподібними вирізами [300, с. 27].

Серед цих виробів особливої уваги заслуговують так звані горбаті скрині (див. рис. Е. 1), які були поширені переважно у східній частині Бойківщини, в сучасному Долинському та Рожнятівському районах. Вони мають оригінальну форму у вигляді мініатюрного будиночка з двосхилим дахом і цікавий декор. Головним осередком їх виготовлення було с. Перегінське Рожнятівського району, в якому працювали спадкові майстри-столяри Семен, Лев, Ілько та Федір Максимці і Лев та Ілько Країло [259, с. 7-19].

Дещо відрізнялися скрині з міста Сколе (Львівщина). Вони мали широкі та низькі частини ніжок і тому виглядали масивно, справляли враження важких. Всі вони були прикрашені геометричним орнаментом плоского різьблення. У підгірських районах Бойківщини в кінці XIX ст. побутували дерев'яні, розмальовані скрині з плоским віком. Вони мали форму невеликого паралелепіпеда, довжину 100 – 110 см, ширину 50 – 55 см, висоту 40 – 45 см. Орнаментальні мотиви на бойківських скринях оконтурювались різьбою, яка відкривала природний колір дерева [248, с. 24].

Загалом горбаті скрині, які були характерні для Східної Бойківщини, вирізнялися оригінальним декоруванням геометричних узорів з лініями у комбінуванні з квадратами, прямокутниками та колами [259, с. 8].

В другій половині XIX ст. з грубої верби або ялиці видовбували на Бойківщині колиски для дітей. Вони мали вигляд невеликого човника, з одним звуженим і другим розширеними боками. У верхніх бокових частинах видовбувались округлі отвори, через які проходили шнури для підвішування колиски до жердки. Така колиска звалась «завісистою», або «на завісах». В кінці

XIX ст. почали збивати колиски з дощок і вішати їх на спеціальні стояки, що мали вигляд стовпців з перекладиною внизу, тому їх називали «колиски на кілю» [283, с. 39-44].

У переважній більшості місцеві майстри також виготовляли з дерева й музичні інструменти. З-поміж них основне місце займали скрипка, цимбали, бас, пищавка. Проте також застосовувались метали при виготовленні дзвонів і дримб [450, с. 12-14].

Відзначимо, що поширення столярської справи на Бойківщині було обумовлено специфікою господарювання місцевого населення. Проте заняття столярським ремеслом приносило значні прибутки для бойків. Так, за свідченнями респондента М. Темника з Верхнього Синьовидного, на Сколівщині «за два тижні роботи можна було корову купити» [150, арк. 1].

Не менш важливою в господарських потребах бойків була праця стельмахів. Задля цього на обійстях (садибах) вони садили дерева, які рідше зустрічалися у лісі, а вкрай потрібні були у господарстві. Біля кожної садиби росло по два-три ясени, які використовувались як матеріал для виготовлення возів. З березового стовбура виготовляли сани і отримували сік. Росли і липи, з яких виготовляли бочки, хатній посуд, збирали цвіт [300, с. 21].

Найскладнішою роботою для них було виготовлення коліс для воза. Кожне колесо мало точену з твердого дерева головку («маточину»), в яку вставляли спиці з ободами, а на початку XX ст. на них накладали п'ять «багрів», на які натягали залізний обруч («рафу»), що з'єднував їх. Ободи виготовляли з ясена або бука, що мав посередині вирізане на 10 см заглиблення, з круглою колодою дерева у центі, довкола якого ободи гнули. З букового або яворового дерева виготовляли сани, причому на полози підбирали такий матеріал, щоб передній кінець був природно загнутий. На початку XX ст. багатші селяни почали прибивати на полози залізне окуття. Для святкових виїздів заможні господарі мали також «виїзний» віз [271, с. 372-373].

Широкого поширення набуло виробництво дерев'яних виробів для господарських потреб. Оскільки сільське господарство превалювало у повсякденній життєдіяльності бойків, тому у ньому широко використовувалися знаряддя праці, виготовлені для потреб господарювання. Зважаючи на наявність дерева як сировини, у господарському провадженні превалювали дерев'яні знаряддя праці. Лише на початку ХХ ст. використовувалися металеві знаряддя. Так, для збирання врожаю використовували металеві серп і косу. Найдавніші серпи були гладенькі, а пізніше ковалі стали на них робити односторонню насічку [374, с. 116].

У сінозаготівлях використовувалось виключно знаряддя, яке було виготовлене з дерева. Зазвичай для збирання сіна бойки використовували граблі. Їх виробляли з легкого і міцного дерева. Для цього брали ясеневі та яворові породи. Одночасно зубці для граблів виготовляли з твердого дуба або глоду. Держак робили з рівної молоді ліщини [374, с. 116]. Для обмолочування використовували ціп. Його держак виготовляли з ліщини, а бич – з граба або бука [374, с. 116].

Доволі розповсюдженим було кустарне виробництво дерев'яних виробів для щоденного побутового вжитку. Багатство природними ресурсами, а саме лісовим матеріалом, спонукало місцевих майстрів більшість видів посуду та начиння виготовляти з дерева. Їх робили на замовлення, рідше купували на ярмарках. За технікою виготовлення дерев'яний посуд був довбаний, бондарний та точений [281, с. 34].

Здебільшого з дерева виготовляли посуд та інші предмети побуту. Причиною цього було те, що металевий посуд «баняки» почав з'являтися на початку ХХ ст. Проте він не набув широкого розповсюдження через дорожнечу та низьку купівельну спроможність селян [281, с. 34].

За функціональним призначенням посуд та начиння, які виготовлялися на Бойківщині, за класифікацією вітчизняної дослідниці Т. Гонтар можна поділити на такі п'ять груп: посуд для приготування і споживання страв, для

випікання хліба; посуд для напоїв; посуд для транспортування їжі; посуд для заготівлі овочів на зиму та зберігання харчових продуктів; посуд та начиння для збирання грибів та ягід [281, с. 34-35].

У зв'язку з цим доволі поширеним способом їх виготовлення було видовбування звичайним долотом – простим і жолобчастим. Так, на Бойківщині поширеним був довбаний або клепковий посуд. Так, у с. Тур'є на Старосамбірщині його називали «бамбороки» або «бамборчата», у с. Жукотин – святильнички [259, с. 9]. У с. Бітля на Турківщині його виготовляли з липи [259, с. 9].

На Бойківщині побутовали переважно дерев'яні миски. Вони були довбані, точені, зроблені з м'якого дерева (верби, ялиці), круглої чи чотиригранної форми з розхиленими стінками [281, с. 36].

Дно посудини виготовляли із сухого дерева, вставляли його у видовбану посудину, найчастіше з сирої породи дерева, бо тоді легко видовбується. При пізнішому висиханні бокові частини зменшують свій об'єм, сильно затискають дно, яке не зменшувало свого сухого об'єму, бо було виконане з сухого дерева. Технікою видовбування виготовляли кадовби (великі діжки для зберігання зерна), жлукто (посуд для зоління білизни), ступи, мірки, черпаки, ночви, корита (див. рис. Е. 2), човни, пасківники, окремі з яких збереглися в музеях Бойківщини. Найкращим деревом для видовбування вважалася верба, береза, липа, груша. Для виготовлення кадовбів середину порошокнявої колоди спочатку випалювали, а потім – видовбували за допомогою ножів та різців [249, с. 303].

Техніка видовбування була основною в ложкарстві – деревообробному промислі, пов'язаному із виготовленням ложок, полонників, черпаків. У кожній сім'ї селяни виготовляли ложки для власного вжитку. Ложки виготовляли з ялівцю, липи, явора, бука, осики. Деревину для ложок заготовляли взимку, сушили та розрізали на відповідні бруски. Інструментом для виготовлення ложок, полонників, черпаків була сокира, ніж та

спеціальний різець. За допомогою різця виробу надавали потрібної форми. Ложки були овальної чи яйцевидної форми. Для приготування та насипання страв існували великі ложки – варехи, варішки. Ложкарі виготовляли також великі ложки з отворами, якими витягували вареники. Крім цього, ложкарі видовбували полонники для пастухів на полонинах. Полонинський полонник – це велика довбана ложка з довгою вертикальною ручкою, яка використовувалась при виготовленні овечого сиру, бринзи. Полонник був і мірою місткості (близько 1 л) [214, с. 33]. Так, дерев'яний посуд виготовляли у Колочаві на Міжгірщині на місцевих полонинах Сигла, Барвінок, Прислопці, Яворовець, Плай, Стримба, Красна, Ружа, Товсти, Деревайка, Осовня [153, арк. 1].

Для пиття на Бойківщині виготовляли «коновки», «путню». Дерев'яний посуд для рідин виготовлявся довбаним, точеним, бондарним способом і мав два дна. Для спиртних напоїв виготовляли баклаги, барильця, баклажки [281, с. 44-45].

Чималі запаси смереки, лози, ліщини сприяли розвитку лозо- і коренеплетіння. Різноманітність плетених виробів на Бойківщині невелика, це переважно різноманітні кошики, дитячі іграшки, намордники для худоби – «каганці». Кошики найчастіше плели із смерекового коріння, з лози і ліщини, рідко з лика. Лозо- та коренеплетіння – заняття літніх людей і хлопчиків-пастухів. Плетені вироби виготовляли перш за все для власного вжитку, рідше – на продаж [281, с. 39-44].

Широкого розповсюдження в другій половині XIX ст. набув бондарський промисел (див.рис. Е. 3). Хоч він належав до значно молодших народних ремесел, проте передбачав виготовлення різноманітних місткостей із клепок-дуг: бочок, діжок, коновок, цебриків, барилець, який був досить поширений на Бойківщині [236, с. 34]. Так, в селі Шаланки Угочанського комітату п'ять бондарів виробляли 110 діжок 100 л об'єму [320, с. 58].

Деревину для виробів бондарі заготовляли взимку. Вони висушували її протягом року чи півроку. Зазвичай для цього використовували дуб як деревину для виготовлення бочок. Так, у Сколому робили бочки з дуба [149, арк. 1].

Із висушених полін за допомогою сокири кололи клепки-дуги, обстругували їх рубанком та ножом. Складали певну місткість за допомогою широкого обруча-складача: в нього вкладали першу клепку, підтримуючи її спеціальним пристроєм, що звався тримач [236, с. 35].

Бондарський промисел вимагав вправності і досвіду майстра (див. рис. Е. 4). Коли були складені усі клепки, їх скріплювали круглими чи плоскими обручами. Залежно від величини місткості, бондарний виріб мав два чи три обручі [242, с. 98-100]. На початку ХХ ст. дерев'яні обручі були замінені металевими обручами. Після цього майстер вставляв днище чи два днища (у дводонному посуді). Для вставлення днища підбивали нижній обруч вгору, а вставивши дно, зсували обруч на попереднє місце [116, арк. 1].

У селах Західної Бойківщини побутували діжки для тіста (див. рис. Е. 5), які були ширшими вгорі. Мали вони дерев'яну накривку, клепки трималися обручами [281, с. 38]. Діжка слугувала символом заможності і достатку, саме тому її неохоче позичали. Також з дерева виготовляли качалки і друшляки.

Тісто для хліба розчиняли у бондарному посуді, що звався загальнослов'янським терміном діжа, діжка. Хлібна діжа мала форму зрізаного конуса. Клепки скріплювали два обручі. Накривали діжу кришкою. З хлібною діжею було пов'язано багато повір'їв та обрядів. Діжа була уособленням багатства сім'ї. Її рідко позичали один одному, вважаючи, що достаток покине (з діжею) дім [116, арк. 1; 117, арк. 1].

Багато видів бондарного посуду були призначені для молока та молочних продуктів. Їх виготовляли для потреб щоденної переробки та зберігання молочних продуктів. Для доїння корів та овець у карпатських селах виготовляли дерев'яні дійниці скіпці, зроблені зі смерекових чи букових

клепок. Скіпці були круглої конічної форми, ширші вгорі. Одна з виступаючих клепок служила ручкою. Передня частина скіпця була вищою, щоб молоко не виливалося під час перенесення. Клепки скріплювали двома обручами. Місткість скіпців коливалась від 7 до 12 літрів [214, с. 67]. Так, у селах Турківщини дійниці виготовляли круглої або еліпсоподібної форми [281, с. 40-41].

У селах Рожнятівщини бондарі виготовляли для доїння овець дійницю у вигляді круглої чи еліпсоподібної діжки, ширшої вгорі. Така дійниця мала два вуха з вирізами для пальців. Для зберігання овечого молока в бойківських селах побутовала доїльниця еліпсоподібної форми з наглухо закріпленою кришкою, в якій був отвір. Доїльниця була ширшою внизу, вужчою вгорі, клепки трималися двома обручами. Своєрідністю форми відзначалися коновки. Це був бондарний посуд заввишки від 20 до 40 см у формі зрізаного конуса. Клепки тримали два плоскі обручі. Одна з клепок утворювала ручку. Коновки накривали дерев'яною накривкою [141, арк. 1].

Для збивання масла виготовляли маснички (маслянки, боденки, збушки). Масничка, зроблена з липи, сливи, ялини або верби, мала форму зрізаного конуса (див. рис. Е. 6). Вона складалася з трьох частин: дерев'яної бочечки, куди наливали сметану, верхньої частини (навершника, збушка) та довгої палиці з дерев'яним кружком, яким збивали сметану [214, с. 37]. Так, у Колочаві на Міжгірщині сім'я П. Банга спеціалізувалась на виробництві дерев'яних бочок [143, арк. 1].

Виготовлявся посуд і для алкогольних напоїв. На Бойківщині горілку тримали у берівці (барівка, боденка). Це був різної величини бондарний посуд у формі зрізаного конуса (ширший внизу) з наглухо закріпленою кришкою, в якій був отвір для наливання напою, носик для виливання та ручка-дуга. У жартівливій бойківській пісні згадується барівка:

Миколаю, я вмираю.

Біжи по горівку,

Та не бери малу фльишку,
Візьми си берівку [291, с. 121].

Окрему групу становив бондарський посуд для транспортування їжі, а саме: двійнята, трійнята, пасківник, бокла. Для перенесення їжі в поле під час польових робіт, сіножаті були двійнята (близнята, дзвінята). Двійнята – це дві бондарної роботи коновочки, з'єднані в одне ціле: з одного шматка дерева робили дві клепки, які зверху закінчувалися ручкою. Їх накривали покришками, які мали вирізи для ручки [бочки]. Для транспортування та зберігання солоної води-ропи, якою були багаті гори, бондарі виготовляли спеціальні бочки – «запіканки». В Долинській солеварні 10 бондарів на рік виготовляли 6500 бочок [324, с. 125].

Єдиним селом на Рожнятівщині і одним з небагатьох на Україні, де на сьогодні існує ремесло по виготовленню сит та решіт, є Липовиця. Так, респондент Сенів Ю. М. згадував, що решетарство було здавна поширене в Липовиці. З переказів відомо, що нижче села була споруджена фабрика для переробки деревини і виготовлення «лубу». Крім того, «луб» здавали на фабрику селяни, які мали з того певний заробіток. Решета не тільки продавали, але й у важкі часи жителі села «ходили за Дністер» і міняли їх на продукти харчування [114, арк. 1; 115, арк. 2].

Зазвичай решета на Бойківщині робили діаметром 42 – 50 см. Для «лубу» (ободу) брали рівну, без єдиного сучка колоду із смереки чи ялиці «сигліс», довжиною 1,5 – 2 м, яка повинна була бути рівною, щоб добре кололася. Дно решета «зашивали» ликом із ліщини або явора, не використовуючи при цьому жодного цв'яха. Цей промисел передавався із покоління в покоління і зберігся до сьогоднішнього часу [114, арк. 1; 115, арк. 1].

Про решетарство є багато співанок та коломийок:

Наші батьки лісоруби

Решета майструють.

Тепер по всій Україні

Їх люди купують.
 Ой матусю ріднесенька
 Де с ми діла дольку?
 Виміняла м за решета,
 Зелену фасольку.
 Ой піду я до майстра,
 Майстре – заведію,
 Зроби мені густе сито,
 Най муки просію [181, арк. 2].

Трохи пізніше почали виготовляти сита, для яких використовували рідку та густу сітку [172, арк. 1]. Звичайно, що виробництво сит було менш трудомістким, і на їх виготовлення йшло значно менше часу (див. рис. Е. 7).

У Карпатах важливе значення мала художня обробка дерева. Її започаткували пастухи, які на дозвіллі з підручних матеріалів виготовляли собі пищавки (сопілки), посуд для води, молока і сиру. Бойки з давніх-давен користувалися деревом як найдоступнішим і поширеним матеріалом. Колись різьба виконувала практичну й символічну функції, але з плином часу поступово набула лише декоративного значення [460].

Художньою різьбою прикрашали верхні частини одвірків, портали галерей. Оздоблювали різьбою також завершення кронштейнів, стовпів, зрідка сволки [300, с. 32].

Різьбою також прикрашали інтер'єр хати (сволки, одвірки), церковні будови, а також елементи повсякденної культури, насамперед скрині, домашнє начиння. Більшість давнього начиння бойків не мала декоративної різьби. Але навіть звичайні ступки, корита, ковші, бочки, коновки, гелетки відзначалися досконалістю своїх форм. Якщо ж їх й оздоблювали різьбою, то її пов'язували з формою посуду.

Матеріалом для народної бойківської скульптури служило попередньо просушене упродовж кількох років дерево м'яких порід: липи, осики. Рідше використовувалася сосна чи ялиця [413].

Таким чином, на території Бойківщини у кінці XIX – першій третині XX ст. були розвинуті деревообробні промисли. Вони займали важливе місце в господарському житті краю. Вироби з дерева виготовляли не тільки для власних потреб, але й на продаж, тому вони були одним із джерел утримання сімей. Загалом ремесла побутово-господарського характеру продовжували зберігати традиційність. Водночас інноваційні зміни у них впроваджувалися повільно і стосувалися виготовлення продукції з дерева.

ВИСНОВКИ

На основі комплексного аналізу виявлених архівних матеріалів, аналітичного опрацювання наукової літератури та провівши відповідні польові дослідження розвитку традиційних ремесел і промислів у бойків кінця XIX ст. – 1939 р., авторка дисертаційної роботи прийшла до наступних висновків. Матеріали проведених польових досліджень дають підстави стверджувати, що у Бойківському історико-етнографічному районі сформувався специфічний спосіб господарювання, збереглась унікальна система господарської життєдіяльності, в якій чільне місце займали допоміжні господарські заняття – традиційні промисли і ремесла. У зв'язку з цим зазначена проблематика актуальна і заслуговує на самостійне наукове дослідження.

Аналіз джерельної бази та стану наукового вивчення проблеми засвідчив, що етнографічно Бойківщина, хоч і була об'єктом наукового дослідження, проте комплексно у ній розвиток допоміжних господарських занять не зайняв належного наукового опрацювання. У цьому контексті важливе значення має репрезентативна джерельна база, яка повною мірою розкриває специфіку досліджуваної теми. У ній вагоме місце посідають залучені автором польові етнографічні матеріали. У них основна увага зосереджена на характерних рисах господарської зайнятості українського населення Бойківського етнографічного масиву. Неопубліковані та опубліковані матеріали та публікації мають значний інформативний потенціал, оскільки вони доповнюють і розширюють знання про господарський уклад населення Бойківщини, його господарські заняття, соціально-економічне функціонування викопних та видобувних промислів, роль і значення традиційних ремесел у житті бойків, побутування у них відповідних звичаїв і традицій. Загалом, документальне забезпечення досліджуваної проблематики є достатнім.

Стан наукового вивчення проблеми розвитку традиційних промислів і ремесел населення Бойківського історико- етнографічного району в кінці XIX – 30-х рр. XX ст. засвідчує, що у більшості праць українських та зарубіжних учених характеристика основних тенденцій господарювання, особливостей народної архітектури та будівництва, народної ноші та зміни у традиційному харчуванні населення краю подана в основному частково та епізодично в загальноукраїнському контексті. Зважаючи на цю обставину, зазначена тематика у кінці XIX – 80-х рр. XX ст. була недостатньо висвітлена в науковій літературі. Лише в кінці XX – на початку XXI ст. деякі вітчизняні дослідники зробили спроби виявити локальну господарську та етнокультурну специфіку місцевого населення.

Даючи характеристику господарського укладу на Бойківщині, зазначимо, що землеробство в краї займало основну господарську нішу. Воно було головним господарським заняттям, якому підпорядковувались інші види господарської діяльності в етнографічному районі.

У другій половині XIX ст. на Бойківщині, як і на всій території Габсбурзької імперії, були закладені основи капіталістичних відносин. Це спричинило трансформацію традиційних товарно-економічних відносин у бойків: на заміну натуральному способу ведення торгівлі або сплати податків прийшла грошова форма. Саме у цей час відбувся глобальний переділ місцевого земельного фонду, в результаті чого була остаточно порушена, а подекуди й видозмінена або зруйнована архаїчна система господарської життєдіяльності досліджуваної етнографічної групи. Аналіз матеріалів неопублікованих та опублікованих джерел дає підстави стверджувати, що в кінці XIX ст. капіталізація змінила соціально-економічну структуру традиційного господарювання і господарської зайнятості бойків.

Упродовж XIV – XIX ст. на Бойківщині склалася своя власна специфічна структура економічної зайнятості. Так, на досліджуваній території у цей час

практикувалася виключно традиційна для українців система господарювання. Землеробство як головна господарська сфера разом із тваринництвом як вторинним заняттям та допоміжними ремеслами і промислами створили специфічний господарський уклад у Бойківському історико-етнографічному масиві.

У господарюванні бойків вагому нішу займали їхні промисли і ремесла. Відзначимо, що їхня роль у господарському житті залежала насамперед від вектору господарської зайнятості населення, а саме можливості користатись умовами землеробського та тваринницького господарювання, адекватно використовувати для життєдіяльності й умови навколишнього природного середовища.

Різка зміна структури економічної зайнятості у бойків відбулася у кінці XIX – на початку XX ст. і була пов'язана з проникненням капіталізації у господарські відносини в краї. Це істотно відбилося на розвитку окремих промислів і ремесел: одні з них, в силу економічної недоцільності, занепали, інші – навпаки отримали потужний імпульс економічного процвітання.

На Бойківщині, як і в інших етнографічних масивах відбувся перехід від домашнього ремесла до ремесла на замовлення і ремесла на ринок. Так, у другій половині XIX – початку XX ст. у даному етнографічному масиві відбувся перехід від домашнього до кустарного ремесла. У продовж першої третини XX ст. кустарне ремесло почало занепадати під впливом науково-технічної революції та відповідних практикувань у побуті технічних інновацій.

Саме у цей час відбулось руйнування архаїчного господарського світогляду бойків та традиційних економічних зв'язків, притаманних їм. Важливе місце у цьому процесі відіграли зміна соціально-економічної кон'юктури Бойківщини, а саме освоєння і потреба у переробці наявної сировини, що спричинили до швидкого переходу до капіталізації товаровиробництва, системної трансформації попередньої економічної

моделі взаємовідносин. Неабияку роль у цьому процесі відіграло й створення відповідної транспортної інфраструктури.

Саме під їх тиском вказаних зовнішніх обставин змінилися основні вектори господарської діяльності населення Бойківщини та відповідна структура його економічної зайнятості.

На Бойківщині в кінці XIX ст. – 1939 р. були доволі поширеними заняття допоміжними промислами та ремеслами. Перші з них були тісно пов'язані з викопуванням та видобуванням природних мінералів, якими був багатий край, другі – з комплексною обробкою рослинної і тваринної сировини, яку бойки отримували в результаті власної господарської діяльності.

Важливе місце в господарській структурі бойків посідали промисли. Їх умовно можна поділити на два види: викопні та видобувні. Перший вид промислів, до якого належали соляний, нафтово-озокеритний, болотно-рудний, лісозаготівельний, переважав в господарюванні бойків до середини XIX ст. і задовольняв здебільшого власні і подекуди регіональні господарські потреби споживання. В технічному зрізі дані промисли характеризувалися наявністю примітивних знарядь праці, які використовувалися під час їхнього добування з земних надр, а також примітивних технологій.

До іншого виду промислів належить видобувні, а саме: нафтово-газовий. З останньої чверті XIX ст. в силу економічної доцільності він став основним промислом на Бойківщині. Упродовж кінця XIX – 30-х рр. XX ст. у даному промислі були введенні значні техніко-інженерні інновації, які значно збільшили обсяги видобування спочатку нафти, а згодом і газу.

Проте негативною стороною капіталізації промислів у бойків у зазначений час була втрата їх традиційного призначення. Аналіз доступних джерел дає підстави стверджувати, що у кінці XIX – першій третині XX ст. змінилося співвідношення між викопними і видобувними промислами. Капіталізація соціально-економічних відносин спричинила до швидкого перелаштування нафтового промислу з традиційного ручного способу до

введення новітніх на той час способів буріння з використанням парових й електричних машин. Водночас капіталізація негативно позначилася на солевидобутку, який, у зв'язку з відкриттям соляних копалин в Західній Галичині та їх значній продуктивності й самоокупності, почав швидким темпом занепадати.

Важливе місце в структурі господарювання бойків займали й традиційні ремесла. Серед них можна виділити три види: господарські, побутово-господарські і побутово-вжиткові.

Традиційні ремесла бойків були різноманітними. Цілком природно вони поділялися за функціональними призначеннями. Серед зазначених ремесел значне місце займали обробка дерева, виробництво тканин, обробка шкіри, столярство, шевство та кравецтво. Найбільш розвинутим було виробництво тканин із льону і конопель. Для цього застосовували ручні (куделя, веретено, пізніше горизонтальний і вертикальний верстати) знаряддя. Поряд із цим використовувалися традиційні технологічні прийоми, пов'язані з фарбуванням та переробкою продукції. У них зберігалися стійкі традиції у її виготовленні та використанні.

Інновації в традиційних промислах і ремеслах в основному були започатковані в кінці XIX – на початку XX ст. Це стосується насамперед викопних і в більшій мірі видобувних промислів. У той же час побутово-вжиткові ремесла і надалі зберігали своє традиційне тло. Так, матеріали проведених етнографічних польових досліджень доводять, що ткацьке, шевське, кравецьке та інші ремесла в досліджуваний період залишаються практично незмінними. Для прикладу, у традиційному кравецтві бойків змінилися лише покрій, фасон та частково орнаментика одягу, для якого були характерні у вказаний період наявність етнокультурних нашарувань сусідніх етнографічних районів.

У той же час у кравецькій справі в кінці XIX ст. – 30-х рр. XX ст. спостерігаються лише певні інноваційні та технологічні зміни. Це стосується

насамперед виготовлення одягу. Проте ця обставина радикально не плинула на зміни в конструктивних типах одягу бойків. Одночасно найменшого інноваційного впливу зазнала кушнірська і чинбарська справа.

Отже, основу господарської життєдіяльності українського населення в Бойківському історико-етнографічному масиві у силу природного середовища складали землеробство і тваринництво. Доповнювальними або допоміжними заняттями господарювання були промисли і ремесла. У бойків до кінця XIX ст. побутували відповідні примітивні технологічні прийоми видобутку сировини, її обробки і переробки та застосування у практичній сфері.

Таким чином, проаналізовані особливості господарського укладу Бойківщини дають підстави стверджувати про наявність у досліджуваному етнографічному масиві у кінці XIX ст. – 30-х рр. XX ст. як спільних загальноукраїнських, так і специфічних локальних рис ведення традиційного господарства, в т.ч. і допоміжних занять, якими виступали промисли і ремесла. Одночасно стверджуємо, що характер традиційної господарської діяльності бойків був тісно і безпосередньо пов'язаний із соціально-економічною складовою їх буття.

Список використаних джерел

І. Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України у м. Львові

Фонд 146. Галицьке намісництво, м. Львів. 1448 – 1934 рр.

1. Ф.146, оп.60, спр.567. Листування з Краєвим лісним інспектором і Староством в Долині про розгляд протесту Понайди Івана щодо відмови слуг у поверненні збитків нанесених у зв'язку з прокладкою проїзної дороги для вивезення лісу в Суходолі, 7 арк.
2. Ф.146, оп.60, спр.574. Листування з Міністерством землеволодіння і староством в Долині про розгляд протесту громади Липовиця проти рішення Долинського староства щодо обмеження права користування лісом, 25 арк.
3. Ф.146, оп.60, спр.575. Справа про розгляд протесту власника лісних угідь Емільяна і Хаїма Сааманов проти населення староства в Долині щодо обмеження їх права користуватися лісом в Сваричеві, 15 арк.
4. Ф.146, оп.60, спр.670. Листування зі староством в Долині про результати ревізії гмінного лісу в Перегінську і прийнятих мірах по недопущенню подальшої протизаконної вирубки лісу, 14 арк.
5. Ф.146, оп.60, спр.916. Листування з Калуським староством громадським управлінням в Галичі про заборону мешканцями с. Перегінська сплавляти ліс по річці Лімниця, 7 арк.
6. Ф.146, оп.60, спр.917. Листування з Міністерством землеробства Долинським староством про заборону управління по врегулюванню русла річки Свіча та громаді с. Мізунь Старий сплавляти ліс по цій річці, 13 арк.
7. Ф.146, оп.60, спр.834. Справа о розгляд протесту землевласника Кравцова Гната і ін. проти рішення староства в Долині відмови їм у видачі дозволу на викорчування лісних ділянок в Сваричові, 36 арк.

Фонд 219. Спілка польських нафтопромисловців. Кооператив з обмеженою відповідальністю, м. Львів. 1901 – 1939 рр.

8. Ф.219, оп.1, спр.368. Листування з нафтовою фірмою «Болехів» в м. Болехів та іншими про взаєморозрахунки, 304 арк.

Фонд 224. «Gazziemny». Товариство з обмеженою відповідальністю,
м. Львів. 1887 – 1930 рр.

9. Ф.224, оп.1, спр.159. Обіжники, положення, протоколи засідань, листування з «Крайовим нафтовим товариством у м. Львові» про організацію внутрішньої і зовнішньої торгівлі нафтою та вуглем, 72 арк.

Фонд 225. Концерн французьких нафтових промислових і торговельних товариств «Malopolska», м. Львів. 1885 – 1940 рр.

10. Ф.225, оп.3, спр.29. Справа про умови експлуатації нафтових свердловин у м. Борислав. 1928 – 1937 рр., 74 арк.

11. Ф.225, оп.3, спр.33. Справа про результати геологічних розвідок нафти в с. Рахиня. 1926 – 1932 рр., 160 арк.

12. Ф.225, оп.3, спр.850. Контракт акціонерного товариства «Премер» про продаж нафтових ділянок в Лоп'янці нафтовому товариству «Геа» і переписка з адвокатами дирекції товариства «Геа» і іншими юридичними особами по цьому питанні, 182 арк.

13. Ф.225, оп.3, спр.1721. Спільні плани нафтових ділянок в Небилові, контракт оренди цих ділянок товариством «Альфа» і листування з адвокатом з цього питання. 20 грудня 1938 – 21 березня 1939 р., 115 арк.

14. Ф.225, оп.4, спр.101. Обіжники та розпорядження про раціональне використання нафтопродуктів; звіти про проведення бурильних робіт на нафтоносній ділянці в с. Ріпному, 17 арк.

Фонд 242. Галицько-Карпатське нафтове акціонерне товариство,
м. Львів. 1883 – 1938 рр.

15. Ф.242, оп.1, спр.30. Договір з власником земельних ділянок громади Суходіл про пред'явлення прав на експлуатацію нафтових ділянок, 23 арк.

16. Ф.242, оп.1, спр.139. Справа про укладення договорів із землевласниками і громадськими управліннями на прокладення нафтопроводу Борислав – Тустановичі, 68 арк.

17. Ф.242, оп.1, спр.155. Переписка дирекції товариства з дирекцією концерну «Домброва» з дирекцією «Нафтоперегінного» заводу «Польмин», гірської палати в Дрогобичі і інших контроль зі сторони товариства «Польмин» про видобуток нафти з нафтових земель товариства, 14 арк.

18. Ф.242, оп.1, спр.241. Контракти про оренду нафтоносних ділянок із землевласниками в с. Суходіл, 47 арк.

Фонд 309. Наукове товариство імені Шевченка, м.Львів, 1873–1939,
1941–1944 рр.

19. Ф.309, оп.1, спр.1685. Замітки Є.Олесницького в справі закону про врегулювання річкових русел, 16 арк.

20. Ф.409, оп.1, спр.1407.

21. Ф.409, оп.1, спр.1416. Листування з управлінням маєтками с. Перегінсько про заборону сплаву дерева рікою Лімницею підприємцю Зайнфельду, 5 арк.

22. Ф. 409, оп. 1, спр. 1594. Справа про здачу в оренду земельних ділянок в с. Перегінське для експлуатації нафти в Галицькому нафтовому товариству «Галіція», 36 арк.

23. Ф. 409, оп. 1, спр. 1598. Договір складений з нафтовою фірмою «Галіція» про орендування земельних ділянок в маєтках с. Перегінське для експлуатації нафти, 3 арк.

24. Ф.409, оп.1, спр.1600. Справа про експлуатацію нафтових земель с. Перегінсько, 195 арк.

Фонд Р-15. Мацюк Орест Ярославович, доктор історичних наук, професор, директор ЦДІА України у Львові, історик паперу і оборонного будівництва, 1932 – 1999 рр.

25. Ф.Р-15, оп.1, спр.130. Стаття Мацюка О. і матеріали, зібрані автором до теми «Бойківщина», 29 арк.

Державний архів Закарпатської області

Фонд 2. Президія Крайового управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1928 – 1938 рр.

26. Ф.2, оп.2, спр.11. Листування з Міністерством внутрішніх справ в Празі про господарський, економічний і культурний стан Закарпаття і 1928 р. 20 – 30 липня 1928 р., 44 арк.

Фонд 21. Крайове управління Підкарпатської Русі, 1928 – 1938 рр.

27. Ф.21, оп.11, спр.11. Листування з Міністерством внутрішніх справ в Празі про господарський, економічний і культурний стан Закарпаття і 1928 р. 15 грудня 1928 р., 3 арк.

28. Ф.21, оп.11, спр.104. Розпорядження міністерства торгівлі Чехословаччини і земського уряду Підкарпатської Русі про подачу звітності про стан жіночого домашнього промислу і листування з цього питання. 1928 – 1934 рр., 180 арк.

29. Ф.21, оп.11, спр.116. Листування з окружними урядами по питанню господарсько-економічного положення. 13 березня 1929 – 27 квітня 1930 рр., 63 арк.

30. Ф.21, оп.11, спр.419. Листування з Міністерством внутрішніх справ і окружними урядами про економічне положення на Підкарпатській Русі. 16 березня 1932 – 15 листопада 1935 рр., 38 арк.

31. Ф.21, оп.11, спр.630. Статистика підприємств на Підкарпатській Русі. 1931 – 1933 рр., 16 арк.

32. Ф.21, оп.17, спр.6. Листування з чехословацьким синдикатом

текстильної промисловості в Празі по питанню домашнього кустарного промислу на Підкарпатті в 1920 р. 17 грудня 1919 – 13 лютого 1920 р., 12 арк.

33. Ф.21, оп.17, спр.17. Листування з жупанськими урядами і жандармською поліцією по питанню незадоволення і виступів робітників проти державних лісових урядів в 1920 р. 1 липня – 18 серпня 1920 р., 19 арк.

34. Ф.21, оп.17, спр.58. Листування з президією Ради Міністрів і жупанськими урядами про економічне становище на Підкарпатській Русі. 17 листопада 1920 – 31 березня 1922 рр., 104 арк.

35. Ф.21, оп.17, спр.59. Листування з дирекцією державних лісів і жандармською станцією по питанню економічного положення на Підкарпатській Русі. 3 лютого 1920 – 29 червня 1921 рр., 55 арк.

36. Ф.21, оп.17, спр.672. Листування з Міністерством промисловості і торгівлі про організацію і діяльність виготовлення вовняних килимів на Підкарпатській Русі. 26 лютого 1926 – 21 травня 1928 рр., 123 арк.

Фонд 24. Реферат промисловості, торгівлі та ремесла Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1919 – 1928 рр.

37. Ф.24, оп.2, спр.3. Звіт Реферату промисловості, торгівлі і ремесла за жовтень і листопад 1922 р. 6 грудня 1922 р., 15 арк.

38. Ф.24, оп.2, спр.5. Звіт про роботу Реферату торгівлі і промисловості за перший рік його існування, огляд стану промисловості на Закарпатті. 25 квітня 1923 р., 17 арк.

Фонд 29. Президія Цивільного Управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919 – 1928 рр.

39. Ф.28, оп.17, спр.117. Листування з окружними урядами про організацію комісії по догляду за вогняним промислом. 1938 р., 17 арк.

Фонд 63. Цивільне Управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919 – 1928 рр.

40. Ф.63, оп.2, спр.8. Листування з чехословацьким синдикатом

текстильної промисловості в Празі по питанню народного одягу русинів і домашнього кустарного промислу на Підкарпатті в 1920 р. 17 грудня 1919 – 13 лютого 1920 рр., 11 арк.

41. Ф.63, оп.2, спр.58. Листування з президією ради міністрів і жупанськими урядами про економічне становище на Підкарпатській Русі. 17 листопада 1920 – 30 березня 1922 рр., 104 арк.

42. Ф.63, оп.2, спр.59. Листування з дирекцією державних лісів і жандармською станцією по питанню економічного положення на Підкарпатській Русі. 3 лютого 1920 – 29 червня 1921 рр., 55 арк.

43. Ф.63, оп.2, спр.674. Листування з Міністерством торгівлі і окружними урядами про стан промисловості на Підкарпатській Русі. 19 квітня 1926 – 14 листопада 1927 рр., 53 арк.

Фонд 88. Волівське окружне управління, с. Волове (Міжгір'я).
1920 – 1939 рр.

44. Ф.88, оп.1, спр.4. Листування з цивільною управою і жандармськими станціями про дозвіл на випуск газет «Карпаторуський вісник», «Карпатська Русь», і заборону розповсюдження брошур, листівок «Цілаземля», «Жаткович». 18 лютого – 30 грудня 1920 р., 20 арк.

45. Ф.88, оп.1, спр.34. Листування з нотарським урядом про надання громадянам права на ведення торгівлі. 3 березня 1922 – 19 січня 1923 р., 86 арк.

46. Ф.88, оп.1, спр.325. Листування з нотарськими урядами про надання громадянам права на ведення торгівлі. 15 січня 1934 – 31 березня 1935 р., 57 арк.

47. Ф.88, оп.1, спр.368. Скарга населення с. Колочава до президента Чехословацької республіки про важке матеріальне становище і листування по цьому питанню. 1 березня – 28 березня 1934 р., 11 арк.

48. Ф.88, оп.1, спр.446. Листування з земським урядом і жандармськими станціями про голод на Верховині. 11 січня – 27 березня 1936 р., 19 арк.

49. Ф.88, оп.1, спр.529. Протокол про стан сплаву дерева та скарги населення у зв'язку з шкодами, спричиненими сплавом дерева по р. Терембля. 17 червня – 19 грудня 1938 р., 17 арк.

50. Ф.88, оп.2, спр.4. Листування з Мукачівським жупанським урядом про політичне і економічне становище в окрузі. 2 червня – 24 грудня 1920 р., 19 арк.

51. Ф.88, оп.2, спр.41. Листування з Мукачівським жупанським урядом про політичне становище на Підкарпатській Русі. 1926 р., арк.

Державний архів Івано-Франківської області

Фонд 2. Станіславське воєводське управління

52. Ф.2, оп.1, спр. 583. Політико-економічний огляд Сколівського повіту Станіславського воєводства. 13 травня 1928 р., 22 арк.

53. Ф.2, оп.1, спр.751. Донесення повітових староств про збори робітників деревообробної промисловості з вимогою покращення їх матеріального становища. 13 березня – 6 грудня 1930 р., 12 арк.

54. Ф.2, оп.1, спр.792. Докладні записки повітових староств про економічне становище повітів. 2 січня 1931 р., 29 арк.

55. Ф.2, оп.1, спр.866. Інформації повітових староств про наявність діючих в повітах лісопильних заводів, про кількість робітників, зайнятих в них і списки іноземців, які працюють на заводах. 10 лютого – 20 вересня 1932 р., 43 арк.

56. Ф.2, оп.1, спр.1053. Політична і економічна монографія Долинського повіту Станіславського воєводства. 1934 р., 60 арк.

57. Ф.2, оп.1, спр.1054. Політична і економічна монографія Калуського повіту Станіславського воєводства. 1934 р., 92 арк.

58. Ф.2, оп.1, спр.1819. Короткі монографії повітів Станіславського воєводства. 8 – 23 січня 1935 р., 74 арк.

59. Ф.2, оп.1, спр.2129. Дані воєводського бюро фонду праці про кількість безробітних за 1936 р. і листування з повітовими староствами про страйки робітників промислових підприємств в повітах Станіславського

воєводства. 12 грудня 1932 – 9 грудня 1937 р., 116 арк.

60. Ф.2, оп.2, спр.443. Звіти про діяльність комісії по вивченню економіки Станіславського, Львівського і Тарнопольського воєводств за 1935-1936 і 1936-1937 рр., карта населених пунктів Станіславського воєводства з вказівкою національностей, які проживають на території воєводства. 23 травня 1936 р. – 21 червня 1937 р., 33 арк.

61. Ф.2, оп.2, спр.757. Звіти Львівської Земельної палати про хід розвитку кустарної промисловості на території Західної України. 24 січня – 7 вересня 1939 р., 17 арк.

62. Ф.2, оп.2, спр.758. Звіт Львівської економічної ради про стан кустарної промисловості на території Західної України. 5 лютого 1939 р., 112 арк.

63. Ф.2, оп.2, спр.759. Виписка із протоколу засідання Станіславської воєводської ради про розвиток промисловості на території Станіславського воєводства. 20 червня 1939 р., 17 арк.

64. Ф.2, оп.2, спр.770. Економічна монографія Станіславського воєводства, 25 арк.

65. Ф.2, оп.1, спр.792. Докладні записки повітових староств про економічне становище повітів. 2 січня 1931 р. – 2 січня 1932 р., 29 арк.

66. Ф.2, оп.1, спр.794. Статистичні дані про наявність кустарних підприємств по повітам Станіславського воєводства. 10 червня 1935 р. – 30 липня 1936 р., 44 арк.

67. Ф.2, оп.2, спр.834. Списки промислових підприємств по повітам Станіславського воєводства, 73 арк.

68. Ф.2, оп.6, спр.108. Устави ремісничих корпорацій Богородчанського повіту Станіславського воєводства. 4 вересня 1924 – 10 вересня 1926 р., 83 арк.

69. Ф.2, оп.6, спр.173. Списки промислових підприємств і майстерень на території Станіславського воєводства. 25 червня 1925 – 19 березня 1929 р., 181 арк.

70. Ф.2, оп.6, спр.318. Статистичні звіти повітових староств про

кількість ремісничих корпорацій союзів в повітах Станіславського воєводства. 18 травня 1928 – 6 липня 1929 р., 90 арк.

71. Ф.2, оп.6, спр.485. Квартальні звіти повітових староств про стан промисловості в повітах Станіславського воєводства. 4 січня 1928 – 15 січня 1931 р. Т.1, 280 арк.

72. Ф.2, оп.6, спр.485. Квартальні звіти повітових староств про стан промисловості в повітах Станіславського воєводства. 4 січня 1928 – 15 січня 1931 р. Т.2, 282 арк.

73. Ф.2, оп.7, спр.303. Листування з Міністерством внутрішніх справ про виділення зі Стрийського повіту міста Сколе і створення Сколівського повіту 20 червня 1928 – 11 серпня 1930 р., 112 арк.

74. Ф.2, оп.7, спр.410. Звіт промислово-торгової секції Долинського комітету по розробці корисних копалин в Долинському повіті Станіславського воєводства. 7 грудня 1929 р., 9 арк.

75. Ф.2, оп.7, спр.657. Устав кооперативно-господарського об'єднання повітових відділів самоуправління, листування з товариством «патронат ремесла і дрібної промисловості» про прийняття членів товариства, устав цього товариства. 20 грудня 1929 – 28 квітня 1932 р., 169 арк.

76. Ф.2, оп.7, спр.819. Звіт Львівської торгово-промислової палати про її діяльність за 1937 р. 19 травня 1937 р., 62 арк.

77. Ф.2, оп.7, спр.870. Карта і коротка економічна монографія Станіславського воєводства., 11 арк.

78. Ф.2, оп.9, спр.2227. Листування з повітовим староством в Турці про вирубку лісу у Вовчому. 7 серпня 1926 – 30 січня 1930 р., 160 арк.

79. Ф.2, оп.9, спр.2228. Листування з повітовим староством у Турці про експлуатацію лісу в Турці. 8 травня 1927 – 6 липня 1930 р., 36 арк.

Фонд 26. Богородчанське повітове староство, м. Богородчани.

1918 – 1932 рр.

80. Ф.26, оп.2, спр.15. Листування з Малопольським продовольчим

управлінням про організацію торгівлі сіллю. 11 листопада 1919 – 20 травня 1920 рр., 27 арк.

81. Ф.26, оп.2, спр.176. Дані постерунків державної поліції про наявність нафторезервуарів на нафтопромислах повіту. 1 квітня 1925 – 29 квітня 1926 р., 24 арк.

Фонд 263. Станіславське воєводське бюро праці, м. Станіслав.
1925 – 1939 рр.

82. Ф.263, оп.1, спр.943. Копії відомостей на видачу заробітної плати робітникам та працівникам лісопильного заводу власника Люфтига Йоа-Хіма в Долині; дані власника заводу про відрахування коштів в фонд праці, 363 арк.

83. Ф.263, оп.1, спр.948. Копії відомостей на на видачу заробітної плати робітникам та працівникам лісопильного заводу власника Терлецького Влодзимежа в селі Крехович Долинського повіту, зведення власника заводу про відрахування коштів в фонд праці, 25 арк.

84. Ф.263, оп.1, спр.1363, 106 арк.

Державний архів Львівської області

Фонд 1. Львівське воєводське управління, м. Львів. 1921 – 1939 рр.

85. Ф.1, оп.6, спр.7. Статистичні дані про стан лісів з урахуванням сортів дерев, про способи господарського використання станом на 1920 р. на території Львівського і Станіславського воєводств. 4 травня – 10 листопада 1921 р., 37 арк.

86. Ф.1, оп.6, спр.9. Звіт Крайового інспекторату лісів у Львові про площу лісних масивів, сортів дерев, кількість лісної продукції по повітах за 1920 р. 18 – 31 грудня 1921 р., 35 арк.

87. Ф.1, оп.6, спр. 230. Доповідь воєводського інспектора по охороні лісів. 27 – 30 грудня 1927 р., 13 арк.

88. Ф.1, оп.6, спр.972. Дані про стан і розвиток лісного господарства в Польщі за 1919 – 1928 рр. 1930 р., 30 арк.

89. Ф.1, оп.6, спр. 1594. Статистичні дані про експлуатацію лісу в

повітах. 13 – 15 лютого 1938 р., 40 арк.

90. Ф.1, оп.6, спр. 53. Статистичні дані по повітах про цінність лісних порід і використання лісопродукції за 1920 р. 15 травня – 20 листопада 1921 р., 85 арк.

91. Ф.1, оп.16, спр.65. Справа про видачу дозволу Курію Василю на право займатися ремеслом столяра в Ольшанці Самбірського повіту. 1922 р., 19 арк.

Фонд 29. Реміснича палата у Львові. 1927 – 1939 рр.

92. Ф.29, оп.4, спр. 47. Меморіал про економічний занепад ремісництва в Східній Галичині. 1930 р., 65 арк.

93. Ф.29, оп.4, спр.130. Звіт про стан і діяльність ремісничих підприємств Львівського воєводства і списки шкіл і ремісничих підприємств. 1934., 186 арк.

Фонд 1137. Дрогобицьке повітове староство, м. Дрогобич Львівського воєводства

94. Ф.1137, оп.1, спр. 269. Заяви громадян, дозволи староства та інші документи на право відкриття торгових і кустарних підприємств. 12 вересня 1919 – 5 червня 1923 р., 111 арк.

95. Ф.1137, оп.1, спр.270. Заяви громадян і дозволи староства на відкриття торгових і кустарних точок. 13 березня 1920 – 20 грудня 1923 р., 19 арк.

96. Ф.1137, оп.1, спр.290. Заяви громадян, дозволи староства на відкриття торгових і кустарних підприємств. 7 березня – 28 листопада 1925 р., 227 арк.

97. Ф.1137, оп.1, спр.391. Заяви громадян і дозволи староства на відкриття торгових і кустарних підприємств. 3 січня – 26 серпня 1939 р., 117 арк.

Фонд 1140. Турківське повітове староство, м. Турка Станіславівського

воєводства, з 1931 р. – Львівського воєводства. 1920 – 1939 рр.

98. Ф.1140, оп.1, спр. 240. Заяви громадян в староство про видачу їм дозволу на відкриття торгових і промислових підприємств. 24 вересня 1919 – 28 грудня 1920 р., 130 арк.

99. Ф.1140, оп.1, спр.370. Статистичні звіти про стан сільського господарства в гмінах Турківського повіту. 1928., 159 арк..

Фонд 1141. Стрийське повітове староство, м. Стрий. 1919 – 1939 рр.

100. Ф.1141, оп.1, спр. 89. Заяви громадян про видачу їм дозволів на відкриття кустарних і торгових підприємств. 25 квітня 1928 – 14 квітня 1930 р., 110 арк.

101. Ф.1141, оп.1, спр.159. Заяви громадян в староство про видачу їм дозволів на відкриття кустарно-промислових підприємств. 5 грудня 1938 – 17 вересня 1939 р., 11 арк.

Фонд 1245. Самбірський музей товариства «Бойківщина»

102. Ф.1245, оп.1, спр.53. Опис народних звичаїв українського населення і фольклорні записки членів товариства «Бойківщина». 30 березня 1929 – 1936 рр., 150 арк.

103. Ф.1245, оп.1, спр.103. Монографія Кобильника «Матеріальна культура с. Жукотин Турківського повіту». (рукопис). – 1936 – 1937 рр., 214 арк.

104. Ф.1245, оп.1, спр.125. Нарис Т. Славіча «Звичаї населення Прикарпаття». Квітень 1934 р., 60 арк.

105. Ф.1245, оп.1, спр.131. Опис Самборського повіту, 3 арк.

Архів Інституту народознавства НАН України (м. Львів)

106. Ф.1, оп.2, спр.6. Матеріали по етнографії та художньому промислі. Випуск I. 1953 р., 248 арк.

107. Ф.1, оп.2, спр.215. Кирчів Р.Ф, Бойківська етнографічна експедиція. Польові матеріали із Турківського і Великоберезнянського

районів. (Щоденник), 100 арк.

108. Ф.1, оп.2, спр.248а. Із фольклорних записів Г.В. Дем'яна (зібрані впродовж 1956, 1966 – 1977 рр. у 6-ти зошитах), 271 арк.

109. До історії розвитку народного ткацтва на західних українських землях XIV – XIX ст. 1957 р. Автор: Сидорович С.Й., 38 арк.

Наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, Відділ рукописів
Фонд 45. Дідушицьких

110. Ф.45, спр.1538. Звіт ревізійної комісії копальні нафти «Sas» в Тустановичах і додаткова відповідь на звіт, 1910, 1912 – 1913, 55 арк.

Науковий архів кафедри етнології і археології Інституту історії,
політології і міжнародних відносин

111. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 177 (Будування хати в с. Ракові). Свідчення Андрейківа Михайла Васильовича. Народився 04.08.1926 р. – пом. 03.03.2008 р. Народився в с. Раків Долинського району Івано-Франківської області; освіта початкова. Проживав в с. Креховичі Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.01.2008 р., 1 арк.

112. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 178 (Відбілювання полотна в с. Станькові). Свідчення Савчин (Бучак) Марти Миколаївни. Народилася 13.03.1913 р. – пом. 08.02.2012 р. Проживала в с. Станькова Калуського району Івано-Франківської області; без освіти. Записано Андрейків Х.В. 10.01.2012 р., 1 арк.

113. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 179 (Виготовлення сит та решіт в с. Липовиця). Свідчення Дранчука Михайла Івановича. Народився 1920 р. – пом. 2012 р. Проживав в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області; неграмотний. Записано Андрейків Х.В. 25.02.2012 р., 5 арк.

114. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні

процеси на Бойківщині), спр. 180 (Сита і решета в с. Липовиця. Коломийки). Свідчення Вінтоняка Івана Федоровича. Народився 14 травня 1928 року в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області; не грамотний, пенсіонер. Проживав в с. Липовиця Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 19.02.2013 р., 3 арк.

115. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 181 (Заготовки для сит і решіт в с. Липовиця). Свідчення Бубнюка Василя Івановича. Народився 10 грудня 1943 року в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 19.02.2013 р., 2 арк.

116. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 182 (Бочки в с. Липовиця). Свідчення Дранчука Дмитра Петровича. Народився 17 вересня 1947 року в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 21.02.2013 р., 1 арк.

117. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 183 (Боднарство в с. Липовиця). Свідчення Горблянського Володимира Михайловича. Народився 23 листопада 1946 року в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживав в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 22.02.2013 р., 2 арк.

118. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 184 (Технології виготовлення сит та решіт в с. Липовиця). Свідчення Котіля Ярослава Михайловича. Народився 23 жовтня 1944 року в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 25.02.2013 р., 5 арк.

119. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 185 (Ткацтво і кравецтво в с. Велика Тур'я).

Свідчення Андріїшин Євдокії Онуфріївни. Народилася 04 травня 1913 р. в с. Велика Тур'я Долинського району Івано-Франківської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в с. Оболоня Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 09.04.2013 р., 1 арк.

120. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 186 (Льон та коноплі в на Калущині). Свідчення Бойчук Стефанії Федорівни. Народилася 16 лютого 1931 року в с. Станькова Калуського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в смт. Брошнів-Осада Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 30.03.2013 р., 2 арк.

121. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 187 (Взуття бойків Калущини). Свідчення Бойчука Миколи Петровича. Народився 27 грудня 1929 року в с. Верхня Калуського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в смт. Брошнів-Осада Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 30.03.2013 р., 1 арк.

122. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 188 (Як колись робили полотно в с. Брошневі). Свідчення Хоптяк (Курташ) Оксани Миколаївни. Народилася 03 квітня 1933 р. в с. Брошнів Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта вища, пенсіонерка. Проживає в смт. Брошнів-Осада Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 30.03.2013 р., 2 арк.

123. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 189 (Вірш та пісня про вишивку в с. Станькові). Свідчення Кузьми (Бучак) Євдокії Миколаївни. Народилася 15 травня 1919р в с. Станькова Калуського району Івано-Франківської області; освіта початкова, пенсіонер. Проживає в м. Львів /Краковець/. Записано Андрейків Х.В. 31.03.2013 р., 2 арк.

124. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 190 (Умови праці на лісорозробках в с. Шевченково). Свідчення Фединак Юстини Василівни. Народилася 06

квітня 1914 р. вс. Шевченково Долинського району Івано-Франківської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в с. Шевченково Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 13.03.2014 р., 1 арк.

125. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 191 (Льон, коноплі і шиття в с. Креховичі). Свідчення Андрейків (Федорович) Катерини Іванівни. Народилася 25 січня 1932 р в с. Креховичі Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта 6 класів, пенсіонерка. Проживає в с. Креховичі Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 21.04.2014 р., 2 арк.

126. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 192 (Огорожа в с. Креховичі). Свідчення Федоровича Михайла Івановича. Народився 02 лютого 1944 р в с. Креховичі Рожнятівського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Креховичі Рожнятівського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 21.04.2014 р., арк.

127. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 193 (Вишивання в с. Княжолука). Свідчення Павлів Катерини Констянтинівни. Народилася 23 червня 1914 р. в с. Княжолука Долинського району Івано-Франківської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в с. Княжолука Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 14.05.2014 р., арк.

128. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 194 (Сплав лісу в присілку Вучкове). Свідчення Шегути Анни Іванівни. Народилася 02 лютого 1935 р. в присілку Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області; освіта 8 класів, пенсіонерка. Проживає в присілку Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

129. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 195 (Лісоруби в присілку Вучкове). Свідчення

Юрик Маргарити Петрівни. Народилася 03 січня 1941 р. в с.Крива Хустського району Закарпатської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в присілку Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

130. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 196 (Спогад про сплав лісу в присілку Вучкове). Свідчення Попович Василини Іллічни. Народилася 22 березня 1940 р. в Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області; освіта 7 класів, пенсіонерка. Проживає в присілку Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

131. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 197 (Ткацтво в присілку Вучкове). Свідчення Вадюк Василини Василівни. Народилася 27 квітня 1960 р. в Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області; освіта 7 класів, пенсіонерка. Проживає в присілку Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

132. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 198 (Кравецтво присілку Вучкове). Свідчення Юрик Василини Василівни. Народилася 22 січня 1941 р в Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в присілку Вучкове Підчумальська с/р Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

133. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 199 (Будівництво будинків в с. Запереділля). Свідчення Рубця Михайла Юрійовича. Народився 11 листопада 1932р в с. Запереділля Міжгірського району Закарпатської області; освіта 4 класи, пенсіонер. Проживає в с. Запереділля Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

134. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 200 (Ткацтво в с. Запереділля). Свідчення Рубець (Цімботи) Марії Михайлівни. Народилася 29 грудня 1936 р в с. Запереділля Міжгірського району Закарпатської області; освіта 4 класи, пенсіонерка. Проживає в с. Запереділля Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

135. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 201 (Вишивання в с. Запереділля). Свідчення Цар Василини Дмитрівни. Народилася 27 січня в 20-х роках (точного року не пам'ятає) в с. Запереділля Міжгірського району Закарпатської області; освіта 4 класи, пенсіонерка. Проживає в с. Запереділля Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 22.07.2014 р., 1 арк.

136. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 202 (Лісорубство в м. Міжгір'я). Свідчення Бундзяк Дмитро Федорович. Народився 5 жовтня 1927 р. в м. Міжгір'я Міжгірського району Закарпатської області; освіта 4 класи, пенсіонер. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

137. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 203 (Ткацтво в м. Міжгір'я). Свідчення Стиць Василини Дмитрівни. Народилася 25 травня 1925 р. в м. Міжгір'я Міжгірського району Закарпатської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Міжгір'я Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

138. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 204 (Лісоруби в с. Колочава). Свідчення Мацоли Івана Васильовича. Народився 19 грудня 1951 р. в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області; освіта 8 класів, пенсіонер. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

139. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні

процеси на Бойківщині), спр. 205 (Лісосплав в с. Колочава). Свідчення Іваниша Василя Юрійовича. Народився 25 квітня 1946 р. в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області; освіта 10 класів, лісоруб. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

140. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 206 (Побут лісорубів в с. Колочава). Свідчення Цювіка Юрія Миколайовича. Народився 1 лютого 1949 р. в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області; освіта 10 класів, лісоруб. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

141. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 207 (Лісорозробки в с. Колочава). Свідчення Дербак Василя Миколайовича. Народився 9 вересня 1943 р. в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області; освіта вища, пенсіонер. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

142. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 208 (Історія с. Колочава). Свідчення Малети Василя Дмитровича. Народився 22 вересня 1931 р. в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області; освіта вища, пенсіонер. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

143. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 209 (Бочки в с. Колочава). Свідчення Павлюка Юрія Васильовича. Народився 29 липня 1954 р. в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області; освіта вища, пенсіонер. Проживає в с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

144. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 210 (Ткацтво в м. Воловці). Свідчення Дзьобака

Юрія Юрійовича. Народився 25 січня 1956 р. в м. Воловець Воловецького району Закарпатської області; освіта середня, не працює. Проживає в м. Воловець Воловецького району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

145. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 211 (Вишивка в м. Воловці). Свідчення Гавриляк Єлизаветти Миколаївни. Народилася 25 квітня 1940 р. в м. Старий Самбір Старо-Самбірського району Львівської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в м. Воловець Воловецького району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

146. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 212 (Ткацтво в с. Верхні Ворота). Свідчення Єберкович Марії Павлівни. Народилася 30 листопада 1945 р. в с. Верхні Ворота Воловецького Закарпатської області; освіта 7 класів, не працює. Проживає в с. Верхні Ворота Воловецького району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

147. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 213 (Ткацтво в присілку Веретичів). Свідчення Паниць Олени Михайлівни. Народилася 26 лютого 1942 р. в с. Гукливе Воловецького Закарпатської області; освіта 7 класів, не працює. Проживає в присілку Веретичів (Гукликівська с/р) Воловецького району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 23.07.2014 р., 1 арк.

148. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 214 (Вирощування льону в с. Орява). Свідчення Романиць (Гошовської) Варвари Василівни. Народилася 03 червня 1939 р. в с. Орява Сколівського району Львівської області; освіта 7 класів, не працює. Проживає в с. Верхні Ворота Воловецького району Закарпатської області. Записано Андрейків Х.В. 24.07.2014 р., 1 арк.

149. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 215 (Деревообробництво в м. Сколе). Свідчення Зінкевича Ореста Володимировича. Народився 05 серпня 1953 р. в м. Сколе

Сколівського району Львівської області; освіта середня, не працює. Проживає в м. Сколе Сколівського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 24.07.2014 р., 1 арк.

150. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 216 (Лісорозробки в с. Верхнє Синьовидне). Свідчення Темника Мирона Володимировича. Народився 12 березня 1938 р. в с. Верхнє Синьовидне Сколівського району Львівської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Верхнє Синьовидне Сколівського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 24.07.2014 р., 1 арк.

151. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 217 (Ткацтво в с. Любинці). Свідчення Машталер (Вовчиної) Віри Теодорівни. Народилася 12 вересня 1939 р. в с. Любинці Стрийського району Львівської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Любинці Стрийського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 24.07.2014 р., 1 арк.

152. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 218 (Ткацтво полотна в с. Гірне). Свідчення Левкович Марії Паньківни. Народилася 11 лютого 1934 р. в с. Гірне Стрийського району Львівської області; освіта 4 класи, пенсіонерка. Проживає в с. Гірне Стрийського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 24.07.2014 р., 1 арк.

153. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 219 (Ткацтво в с. Тяпче). Свідчення Гошимек Анни Марківни. Народилася 17 квітня 1924 р. в с. Тяпче Долинського району Івано-Франківської області; освіта 3 класи, пенсіонерка. Проживає в с. Тяпче Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

154. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 220 (Полотно в с. Тяпче). Свідчення Тріщ Ірини Василівни. Народилася 06 грудня 1942 р. в с. Тяпче Долинського району Івано-Франківської області; освіта 3 класи, пенсіонерка. Проживає в с. Тяпче

Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

155. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 221 (Вишивання в с. Кропивник). Свідчення Бенич Зіновії Федорівни. Народилася 05 травня 1949 р. в с. Кропивник Долинського району Івано-Франківської області; освіта середньо-спеціальна, пенсіонерка. Проживає в с. Кропивник Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

156. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 222 (Вишивка в с. Слобода-Болехівська). Свідчення Тусик Ганни Іванівни. Народилася 02 квітня 1955 р. в с. Слобода-Болехівська Долинського району Івано-Франківської області; освіта середньо-спеціальна, пенсіонерка. Проживає в с. Слобода-Болехівська Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

157. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 223 (Вишивання в с. Новоселиця). Свідчення Дарвай Параски Михайлівни. Народилася 01 лютого 1933 р. в с. Новоселиця Долинського району Івано-Франківської області; освіта початкова, пенсіонерка. Проживає в с. Новоселиця Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

158. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 224 (Вишивання в с. Слобода-Долинська). Свідчення Головчик Ганни Василівни. Народилася 02 травня 1955 р. в с. Слобода-Долинська Долинського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в с. Слобода-Долинська Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

159. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 225 (Бойківські покривала в с. Церківна). Свідчення Ужели Марії Петрівни. Народилася 11 січня 1936 р. в с. Церківна Долинського району Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонерка.

Проживає в с. Церківна Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

160. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 226 (Вишивка в с. Велика Тур'я). Свідчення Крайник Марії Якимівни. Народилася 07 грудня 1934 р. в с. Велика Тур'я Долинського району Івано-Франківської області; освіта початкова, пенсіонерка. Проживає в с. Велика Тур'я Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

161. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 227 (Вишивання в с. Пшиничник). Свідчення Татарин Анастасії Дмитрівни. Народилася 1924 р. (числа і місяця не пам'ятає) в с. Пшиничник Долинського району Івано-Франківської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в с. Пшиничник Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

162. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 228 (Вишиття спідниць в с. Лолин). Свідчення Дмитровської Ганни Миколаївни. Народилася 02 серпня 1924 р. в с. Лолин Долинського району Івано-Франківської області; освіта початкова, пенсіонерка. Проживає в с. Лолин Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

163. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 229 (Вишиття ікон в с. Якубів). Свідчення Перекидзей Стефанії Федорівни. Народилася 19 вересня 1941 р. в с. Якубів Долинського району Івано-Франківської області; освіта середня-спеціальна, пенсіонерка. Проживає в с. Якубів Долинського району Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 07.08.2014 р., 1 арк.

164. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 230 (Самбірське вишиття). Свідчення Чіпак Марії Максимівни. Народилася 15 червня 1914 р. в с. Сторона Дрогобицького району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Калнишевського П., 246 Самбірського району Львівської області.

Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

165. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 231 (Вишивальниця м. Самбір). Свідчення Ридзак Агнешки Іванівни. Народилася 19 березня 1925 р. м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта: середня, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Калнишевського П., 21 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

166. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 232 (Умови праці лісорубів м. Самбора). Свідчення Даціва Йосипа Степановича. Народився 18 квітня 1925 р. м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта: середня, пенсіонер. Проживає в м. Самбір, вул. С.Бандери бічна, 3 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

167. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 233 (Вибілювання полотна в м. Самбір). Свідчення Даців Сабіни Максимівни. Народилася 17 липня 1926 р. м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта: середня, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. С.Бандери бічна, 3 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

168. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 234 (Вишивання в м. Самбір). Свідчення Матківської Осипи Антонівни. Народилася 23 серпня 1924 р. м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Шухевича, 54 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

169. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 235 (Лісоруби м. Самбір). Свідчення Кричківського Михайла Івановича. Народився 20 липня 1922 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Затишшя, 9/1 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

170. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 236 (Побут лісорубів Самбірщини). Свідчення Томашек Дарії Володимирівни. Народилася 25 квітня 1922 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта вища, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. С.Стрільців, 20/12 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

171. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 237 (Знаряддя праці лісорубів в м. Самбір). Свідчення Гондецького Омеляна Михайловича. Народився 02 серпня 1925 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонер. Проживає в м. Самбір, вул. С. Стрільців, 28/12 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 10.10.2014 р., 1 арк.

172. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 238 (Домашнє начиння в м. Самбір). Свідчення Ференц Ганни Миколаївни. Народилася 27 квітня 1920 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта 10 класів, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, пл. Ринок, 31/6 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

173. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 239 (Вишиті сорочки в м. Самбір). Свідчення Куновської Яніни Миколаївни. Народилася 07 липня 1926 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта 10 класів, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, пл. Ринок, 31/6 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

174. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 240 (Льон та коноплі в Самборі). Свідчення Торчинович Пелегії Борисівни. Народилася 17 липня 1922 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Шевченка, 23а/68 Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

175. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні

процеси на Бойківщині), спр. 241 (Вирощування льону в м. Самбір). Свідчення Серафіми Катерини Францишківни. Народилася 10 травня 1923 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; освіта вища, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Г.Крут, 11/40, Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

176. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 242 (Вирощування конопель в м. Самборі). Свідчення Коблик Ганни Степанівни. Народилася 08 травня 1924 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Коперніка 22, Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

177. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 243 (Прядіння в м. Самбір). Свідчення Чуквінської Ганни Іванівни. Народилася 18 грудня 1924 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Чорновола, 1в/4, Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

178. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 243 (Ткацтво Самбірщини). Свідчення Черевко Розалії Михайлівни. Народилася 04 травня 1925 р. в м. Самбір Самбірського району Львівської області; без освіти, пенсіонерка. Проживає в м. Самбір, вул. Рівна, 23, Самбірського району Львівської області. Записано Андрейків Х.В. 11.10.2014 р., 1 арк.

179. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 245 (Полотно та вишивка в с. Липовиця). Свідчення Бубнюк Стефанії Миколаївни. Народилася 21 листопада 1937 р. в с. Липовиця, Рожнятівського району, Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 20.03.2015 р., 6 арк.

180. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 246 (Сита і решета с. Липовиця). Свідчення

Чоповського Михайла Степановича. Народився 05 лютого 1949 р. в с. Липовиця, Рожнятівського району, Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонер. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 20.03.2015 р., 1 арк.

181. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 247 (Лісосплавництво в смт.Перегінське).Свідчення Ковальчука Омеляна Семеновича. Народився 08 серпня 1953 р. в смт. Перегінське, Рожнятівського району, Івано-Франківської області; освіта вища, пенсіонер. Проживає в смт. Перегінське Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 21.03.2015 р., 3 арк.

182. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 248 (Будівництво хат в с. Липовиця). Свідчення Магаса Володимира Васильовича. Народився 04 грудня 1941 р. в с. Липовиця, Рожнятівського району, Івано-Франківської області; освіта 7 класів, пенсіонер. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 22.03.2015 р., 1 арк.

183. Ф. 1 (Рукописні матеріали), оп. 7 (Етнокультурні та етнополітичні процеси на Бойківщині), спр. 249 (Вирощування льону в с. Липовиця). Свідчення Савчин Парасковії Василівни. Народилася 1934 р. (дати і місяця не пам'ятає) в с. Липовиця, Рожнятівського району, Івано-Франківської області; освіта середня, пенсіонерка. Проживає в с. Липовиця Рожнятівського району, Івано-Франківської області. Записано Андрейків Х.В. 22.03.2015 р., 1 арк.

Опубліковані документи і матеріали

184. Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною: документи і матеріали (1921–1939). – Станіслав, 1957. – 319 с.

185. Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР: збірник документів і матеріалів. – К., 1979. – 558 с.

186. Боротьба трудящих Північної Буковини проти соціального і національного гноблення у другій половині XIX – на початку XX ст.: збірник документів і матеріалів. – Ужгород: Карпати, 1979. – 285 с.

187. Еган Е. Економічне положенє руських селян в Угорщині / Е. Еган. – Прага, 1922. – 95 с.

188. Охримович В. Вразіння з Угорської Русі / В. Охримович // Народ. – 1895. – №6. – С.77-84.

189. Під Прапором Жовтня: Вплив Великої Жовтневої революції на піднесення революційного руху в Західній Україні (1917–1920): документи і матеріали. – Львів, 1957. – Т.1. – 660 с.

190. Під Прапором Жовтня: Вплив Великої Жовтневої революції на піднесення революційного руху в Західній Україні (1921–1928): документи і матеріали. – Львів, 1964. – Т.2. – 379 с.

191. Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття / Ю. Химимнець. – Нью-Йорк: Накладом Карпатського Союзу, 1984. – 189 с.

192. Шляхом Жовтня. Боротьба трудящих Закарпаття за національне і соціальне визволення та возз'єднання з Радянською Україною: збірник документів. 1917–1923 / ред. ком. В.Белоусов, І.Ваш та ін. – Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1957. – Т.1. – 553 с.

Періодичні видання

193. Білінський Я. Вівчарські шляхи північно-західної Бойківщини / Я. Білінський // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1938. – № 10. – С. 12 – 20

194. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині / І. Вагилевич // Жовтень. – 1978. – №12. – С.117-130.

195. Вальницька С. Про народне мистецтво / С. Вальницька // Нова Хата. – №8-9. – С.4-5.

196. Вальницька С. Психологія моди / С. Вальницька // Нова Хата. – №13. – С.10-11.

197. Великанович Д. Народна пожива в Турчанському повіті (Бойківщина) / Д. Великанович // Матеріали до української етнології / Д. Великанович. –

Львів, 1918. – Т. 18. – С. 45 – 76

198. Веретельник А. Рубаннє і виготовлювання дерева / А. Веретельник // Матеріали до Українсько-Руської етнології. – Львів, 1900. – С.27-31.

199.Гнатюк В. Кушнірство в Галичині / В. Гнатюк// Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Ч. 1. – С.68-77.

200.Гнатюк В. Ткацтво у східній Галичині / В. Гнатюк // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1900. – Ч.ІІІ. – С.12-22.

201.Головацький Я. Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля у Л. / Я. Головацький // Жовтень. – 1976. – №6. – С.46-94.

202.До всіх громадських КомісаріятівСамбірського повіту // Наддністрянські вісти. – 1918. – 16 грудня. – С.1-2.

203.Драган М. Петрування в Тустановичах, повіт Дрогобич / М. Драган // Матеріали до етнології й антропології. – Львів, 1929. – Т.21, ч.1. – С.30.

204.Заклинський Б.Народна пожива у Косівському повіті (Гуцульщина) / Б. Заклинський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. 18. – С. 71-95.

205.Зелінський І. Границі бойківського говору / І. Зелінський // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1938. – Ч.10. – С.

206.Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці / М. Зубрицький // Житє і Слово. – 1895. – Т.3. – С.71-76.

207.Зубрицький М. Годівля, купно і продаж овець у Мшанці Старосамбірського повіту / М. Зубрицький // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1905. – Т.6. – С.1 – 40

208.Зубрицький М. Маєтковий стан у Мшанці Старосамбірського повіту в 1919 р. / М. Зубрицький // Записки НТШ. Відбиток. – Львів, 1910. – 6 с.

209.Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї та повірки, прив'язані до днів у тиждни і до рокових свят (Записані у Мшанці, Старосамбірського повіту та по сусідних селах) / М. Зубрицький. – Львів, 1901. – 60 с.

210.Зубрицький М. Село Кіндратів (Турецького повіту) / М. Зубрицький // Житє і Слово: вістник літератури, історії і фольклору. – Львів, 1895. – Т.4. – С.104-112, 216-230.

211.Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіту. Матеріали до історії галицького села / М. Зубрицький. – Львів, 1907. – 184 с.

212.Зубрицький М. Ходаки, обув селян Старосамбірського і Турчанського повітів / М. Зубрицький // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1909. – Т.XI. – С.23–29.

213.І.Я. Наші сади і городи / І.Я. // Наддністрянські вісти. – 1919. – 28 цвітня. – С.5-6.

214.Кобільник В. Матеріальна культура села Жукотина Турчанського повіту / В. Кобільник // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1936-1937. – Ч.7-9. – С.23-59.

215.Кобільник В. Матеріальна культура села Жукотина Турчанського повіту / В. Кобільник // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1937. – Ч.9. – С.228-253.

216.Коненко П. Народна пожива у Скольськiм повіті / П.Коненко // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. 18. – С. 56 – 89

217.М.П. Плекання конопель / М.П. // Сільський господар. – 1932. – Число 9, 1 травня. – С. 135-136.

218.Максимчук І. Домашній вирiб солом'яних капелюхів в Долішнiм Біличі / І. Максимчук // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1935. – Ч.6. – С.19-21.

219. Максимчук І. Деякі інституції звичаєвого права в Старосамбірщині / І.Максимчук // Літопис Бойківщини. – 1939. – № 11. – С.5-90.

220. Охримович В. Про останки первісного комунізму у бойків-верховинців у Скільськiм і Долинськiм судові́м повіті / В. Охримович // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т.31 – 32, кн. 5 – 6. – С. 123 – 178

221. Охримович В. Про родову спільність в Сільських горах/ В. Охримович // Народ. – 1890. – №7. – С.89 – 91.

222. Ревакович Т. Панщинні повинності у Верховині (Скільський повіт) / Т. Ревакович // Записки НТШ. – 1909. – Кн.2, т.88. – С.157-159.

223. Романенко А. Що треба знати про плекання лену / А. Романенко // Сільський господар. – 1933. – Число 7, 1 квітня. – С. 98-100.
224. Романенко А. Буряни в лені та боротьба з ними / А. Романенко // Сільський господар. – 1933. – Число 8, 15 квітня. – С. 115-116.
225. Романенко А. Як сушити й молотити лен / А. Романенко // Сільський господар. – 1933. – Число 11, 1 червня. – С. 166-167.
226. Романенко А. Мочення лену / А. Романенко // Сільський господар. – 1933. – Число 12, 15 червня. – С. 182-183.
227. Романенко А. Тертя, тріпання, чесання та сортування лену / А. Романенко // Сільський господар. – 1933. – Число 14, 15 липня. – С. 210.
228. Рудницький Я. З нових дослідів над нашими бойками (карта бойківського говору) / Я. Рудницький // Життя і знання. – 1935. – С.209.
229. Скорик М. Бойківські писанки / М. Скорик // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1934. – Ч.4. – С.20-29.
230. Соневицький Ю. Відродження гарбарського промислу в Галичині / Ю. Соневицький // Сільський господар. – 1935. – Ч.2. – С.27-28.
231. Филипчак В. Бойківщина / В. Филипчак // Календар Просвіти. – 1937. – С.79-83.
232. Bogatyński W. Tucholszczyzna karpacka / W. Bogatyński // Ziemia. – 1928. – № 17. – S.266-269.
233. Przemysł solny // Polska gospodarcza. Dawniej przemysł i handel. – 1931. – Zeszyt 1. – S.11-12.
234. Przemysł naftowy // Polska gospodarcza. Dawniej przemysł i handel. – 1931. – Zeszyt 2. – S.48-53.

Монографії і статті

235. Альманах Брошнів-Осада і околиці. – Брошнів: Таля, 2006. – Кн. 1. – 84 с.
236. Андрейків В. Рожнятівщина з найдавніших часів до початку ХХ століття: в 2 част.// Василь Андрейків, Христина Андрейків. – Рожнятів: Таля, 2011. – Ч. 1. – 208 с.

237. Андрейків В. Рожнятівщина з найдавніших часів до початку ХХ століття: в 2 част. // Василь Андрейків, Христина Андрейків. – Рожнятів: Таля, 2011. – Ч. 2. – 80 с.
238. Арендач М. Село Плав'є: погляд крізь віки / М. Арендач. – Львів: Ініціатива, 2012. – 176 с.
239. Аржевітін С. Шугаї: історія верховинського села Колочава / Станіслав Аржевітін. – Чернівці: Букрек, 2006. – Т.5. – 548 с.
240. Байрак Я. Бойківські господарські будинки / Я. Байрак // Літопис Бойківщини. – 1986. – Ч.: 2/44 (55), липень-грудень. – С. 38.
241. Бальтазар Гакет і Україна: статті і матеріали / автор-упорядник М.А.Вальо. – Львів, 1997. – 158 с.
242. Банах М. Народні промисли і ремесла Бойківського краю / М.Банах // Бойківщина: минуле та сучасне: збірник науково-теоретичних статей. – Долина, 2007. – С.98–101.
243. Бетехтіна Т. Деревообробницькі ремесла на Україні: Предмет і термін / Т.Бетехтіна // Етнографічна спадщина і національне відродження. Тези доповідей та повідомлення міжнародної наукової конференції / ред кол.: Артюх Л.Ф., Гавриляк Н.К., Горленко В.Ф. та ін. – К., 1992. – С.102-103.
244. Білоус В. Етнографічне дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті ХІХ ст. / В. Білоус – Львів, 2000. – 187 с.
245. Бодник А. Бойківська прядильно-ткацька техніка і термінологія / А.Бодник // Народна творчість та етнографія. – 1969. – №4. – С.37–50.
246. Бодник А. Сукнарство Бойківщини / А.Бодник // Народна творчість та етнографія. – 1978. – №3. – С.59–62
247. Бойківщина: історія та сучасність. Матеріали Міжнародного історико-краєзнавчого семінару «Населення Бойківщини у контексті загально карпатського етнокультурного розвитку», Самбір, 14-16 вересня 1995 р. – Львів – Самбір, 1995. – С. 287.
248. Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження / Ред. М.Т. Максименко, Н.М.Рожкова. – К.: Накова думка, 1983. – 430 с.
249. Бойківщина: монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з

географії, історії, етнографії і побуту. – Філядельфія – Нью-Йорк, 1980. – 521 с.

250. Бойківщина: науковий збірник. – Дрогобич: Коло, 2007. – Т.3. – 661 с.

251. Болтарович З. Народне лікування українців Карпат кінця XIX – початку XX ст. / З. Болтарович. – К.: Наукова думка, 1980. – 118 с.

252. Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. / З. Болтарович. – К., 1976. – 139 с.

253. Болтарович З. Українська народна медицина: історія і практика / З. Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.

254. Борис М. Скарби землі Долинської. Нариси з історії Долини / М. Борис. – Таля, 2009. – 180 с.

255. Борис М. Скарби сивого потоку [Електронний ресурс] / М. Борис – Режим доступу: museum.dolyna.info/statti/z-istoriji-dolyny.../skarby-syvoho-potoku.

256. Бромлей Ю. Современные проблемы этнографии (Очерки теории и истории) / Ю. Бромлей. – М.: Наука, 1981. – 390 с.

257. Бромлей Ю. Проблемы этнографического изучения культурной общности Карпат / Ю. Бромлей, Н. Грацианская // Карпатский сборник. – М., 1976. – С. 7 – 15.

258. Будзан А. Вироби з дерева / А. Будзан // Літопис Бойківщини. – 1986. – Ч.: 2/44 (55), липень-грудень. – С. 63-66.

259. Будзан А. Народні художні промисли Бойківщини / А. Будзан // Народні художні промисли України: збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 7-19.

260. Бурачинська Л. Народне вбрання Бойківщини / Лідія Бурачинська // Бойківщина. Монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту. – Філядельфія – Нью-Йорк, 1980. – 216 с.

261. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд в Галичині / Передмова та переклад з польської Р. Кирчіва / І. Вагилевич // Жовтень. – 1978. – №12 (410) грудень. – С. 117-130.

262. Вальо М. Гакет про надра Бойківщини / М. Вальо // Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи: дослідження і матеріали. – Львів, 2000. – С.199-204.

263. Василечко Л. Літопис Ціневи. Минуле і сьогодні / Л. Василечко. – Львів: Тиса, 2009. – 189 с.

264. Васюта І. Селянський рух на Західній Україні в 1919 – 1939 рр. / І. Васюта. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1971. – 222 с.

265. Васюта І. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918 – 1939 рр.) / І. Васюта. – Львів, Видав.об'єднання «Вища школа». – 1978. – 192 с.

266. Вовчик-Кульчицький І. Село Кульчиці коло Самбора / І. Вовчик-Кульчицький // Літопис Бойківщини. – 1974. – Ч.: 1/20 (31), грудень. – С. 36-39.

267. Гайда Ю. Турківщина: від перших згадок до наших днів / Ю. Гайда. – Коломия, 1997. – 35 с.

268. Гайда Ю. Турківщина: природа і люди: монографічний опис / Ю. Гайда. – Ужгород: «Патент», 1998. – 388 с.

269. Гвоздевич С. Бондарство на Бойківщині кінця XIX – початку XX ст. / С. Гвоздевич – Народна творчість та етнографія. – 1992. – №3, травень-червень. – С.18-24.

270. Гвоздевич С. Взаємодія функцій і художньо-естетичного вираження у бондарстві (кінець XIX – перша половина XX ст.) (На матеріалах Західної України) / С. Гвоздевич // Народнознавчі зошити. – 1996. – Ч. 1 (7). – С. 11-16.

271. Гвоздевич С. Матеріальна культура бойків у дослідженнях Володимира Кобільника / С. Гвоздевич // Бойківщина, науковий збірник. – Дрогобич, 2007. – Т. 3. – С. 372-374.

272. Герасименко М. Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства / М. Герасименко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 304 с.

273. Гілецький Й. Богородчанський край. З минулого в сучасність / Й. Гілецький, Л.Сливка, Р. Сливка. – Івано-Франківськ, 2009. – 128 с.

274.Глушко М. Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема) / М. Глушко. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – 448 с.

275.Глушко М. Допоміжні господарські заняття населення Старосамбірщини / М. Глушко // Народознавчі зошити. серія історична. – 2014. – № 2. – С. 229-235.

276.Глушко М. Етнографія бойківського лісосплаву / М. Глушко // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т. ССХХІІІ. Праці Секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. –С.155-171.

277.Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження / М. Глушко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. – 288 с.

278.Глушко М. Традиційний транспорт / М. Глушко // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: у 4 т. – Львів, 2006. – Етнологія та мистецтвознавство: т. ІІ. – 2006. – С. 274 – 316.

279.Голинський В. Історія села Підгайчики Самбірського району на Львівщині: З найдавніших часів до середини 50-х рр. ХХ ст. / В. Голинський. – Львів, 2002. – 198 с.

280.Головацкий Я. О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галиции и Северо-Восточной Венгрии / Я. Головацкий. – СПб., 1877. – с. 85.

281.Гонтар Т. Народне харчування українців Карпат / Т. Гонтар. К.: Наукова думка, 1979. – 138 с.

282.Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.) / Г. Горинь. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с.

283.Горинь Г. Сучасні аспекти етнографічного вивчення народних промислів України / Г. Горинь // Народознавчі зошити, 2001. - №2. – С. 340-348.

284.Горинь Г. Шкіряні промисли західних областей України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Г. Горинь. – К.: Наукова думка, 1986. – 94 с.

285.Горленко В. Види господарської діяльності / В. Горленко //

Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. – К.: Либідь, 1993. – С. 34 – 54.

286.Горленко В. Ф. Допоміжні види господарської діяльності. Домашні промисли та ремесла / В.Ф. Горленко, В.Т. Скуратівський, Л.О. Ткаченко // Культура і побут населення України: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.

287.Гошіцька Т. Вибір будівельного матеріалу та місця будівництва на бойківсько-підгірянському пограниччі в другій половині XIX – першій половині XX ст. / Т. Гошіцька // Народознавчі зошити. – 2009. – Ч.5-6. – С.783-791.

288.Гошко М. Моє рідне село Дашава. Історичний нарис / М. Гошко. – с.

289.Гошко Ю. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті рр. XX ст.) / Ю. Гошко – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с.

290.Гошко Ю. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV – XIX ст. / Ю. Гошко – Львів: ІН НАН України, 1999. – 336 с.

291.Гошко Ю. Промисли й торгівля в Українських Карпатах XV – XIXст. / Ю. Гошко. – К., 1991. – 253 с.

292.Грибанич І. Народне вбрання закарпатських бойків [Електронний ресурс] / М. Грибанич. Режим доступу <http://zakarpattya.net.ua/Zmi/101632-Narodne-vbrannia-zakarpatskykh-boikiv-kintsia-KHKN-%E2%80%93-pershoi-polovyny-KHKN-st>.

293.Громов Г. Методика этнографических экспедиций / Г. Громов. – М.: Изд-во МГУ, 1966. – 120 с.

294.Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886) / Я. Грицак. – К.: Критика, 2006. – 632 с.

295.Гургула І. Бойківський одяг / І. Гургула // Літопис Бойківщини. – 1983. – Ч.: 1/37(48), січень-червень. – С. 34-38.

296.Данилюк А. Давня архітектура українського села: Етнографічний нарис / А. Данилюк. – К.: Техніка, 2008. – 256 с.

297. Данилюк А. Народна архітектура Бойківщини. Житлове будівництво / А. Данилюк. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – 168 с.
298. Данилюк А. Народне будівництво Бойківщини ХІХ – початку ХХ ст. (на матеріалах польових досліджень Музею народної архітектури та побуту у Львові) / А. Данилюк // Бойківщина. – 2002. – Т. 1. – С. 163-196.
299. Данилюк А. Народні будівельні традиції / А. Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 1986. – №1. – С. 80 – 82.
300. Данилюк А. Українська хата / А. Данилюк. – К.: Наукова думка, 1991. – 112 с.
301. Данилюк А. Шляхами України: Етнографічний нарис / А. Данилюк. – Львів: Світ, 2003. – 256 с.
302. Данів З. Крушельниця – село над рікою Стрий / З. Данів. – Львів, 2009. – 280 с.
303. Дашо С. Старий Самбір/ С. Дашо // Літопис Бойківщини. – 1974. – Ч.: 1/19 (30), Червень. – С. 30-32.
304. Дем'ян Г. Грабовець (історико-народознавче дослідження) / Г. Дем'ян. – Львів, 2007. – 383 с.
305. Депутат Б. Перегінське. Історичні нариси і новели / Б. Депутат. – Івано-Франківськ, 2005. – 100 с.
306. Дуда Н. Регулятивна функція трудової традиції в організації праці в українській карпатській сім'ї кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Н. Дуда // Народознавчі зошити. – 1998. – № 2 (20). – С. 207–2.
307. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: т. II. Етнологія та мистецтво / за ред. С. Павлюк. – Львів, 2006. – 870 с.
308. Етнографія України: навч. посібн., 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. С. Макарчука. — Львів: Світ, 2004. – 520 с.
309. Жолтовський П.М. Деякі особливості народного будівництва Українських Карпат / П. Жолтовський // Літопис Бойківщини. – 1985. – Ч.: 2/42(53), липень-грудень. – С. 22-27.
310. 3 вершин і низин. Вісник ІХ конкурсу ім. Мирона Утриска. – Львів :

Камула, 2006. – 187 с.

311.3 історії нафтового Борислава / за ред. Васьківа О., Михалевича Л. – Борислав, 2002. – 32 с.

312.Залізняк О. Народнє вбання в селі Сенечолі, пов. Долина (спідня одіж) / О. Залізняк // Літопис Бойківщини. – 1971. – Ч.: 1-2 (20-21), березень-вересень. – С. 19-22.

313.Залізняк О. Народнє вбання в селі Сенечолі, пов. Долина / О. Залізняк // Літопис Бойківщини. – 1971. – Ч.: 1-2 (20-21), березень-вересень. – С. 28-31.

314.Залізняк О. Народнє вбання в селі Сенечолі, пов. Долина (поясна одежа) / О. Залізняк // Літопис Бойківщини. – 1972. – Ч.: 3-4 (26-27), вересень-грудень. – С. 22-24.

315.Залізняк О. Народнє вбання в селі Сенечолі, пов. Долина / О. Залізняк // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч.: 1/18 (29). – Жовтень. – С. 18-19.

316. Іваницький Є. Історія Бориславського нафтопромислового району в датах, подіях і фактах / Є. Іваницький, В. Михалевич. – Дрогобич, 1995. – с.115.

317. Ілько В.І. Закарпатське село на початку ХХ ст. (1900-1919 рр.) / В. Ілько. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1973. – 181 с.

318. Ілько В.І. Революційна боротьба селянства Закарпаття в 20 – 30 рр. ХХ ст. (Конспект лекцій) / В. Ілько. – Ужгород, 1974. – 64 с.

319. Історія міст і сіл УРСР: Закарпатська область. – К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії, АН УРСР, 1969. – 786 с.

320. Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. – К.: Інститут історії Академії Наук УРСР, 1971. – 639 с.

321. Історія міст і сіл УРСР. Львівська область. – К.: Інститут історії Академії Наук УРСР, 1968. – 978 с.

322. Історія селянства Української РСР: у 3 т. – К.: Наукова думка, 1967. – Т.2. – 534 с.

323. Історія українського селянства. Нариси: в 2 т. – К.: Вид-во «Наукова

думка», 2006. – Т.1. – 2006. – 630 с.; Т.2. – 2006. – 652 с.

324. Історико-культурна спадщина Рожнятівщини як складова частина Бойківщини: минуле та перспективи розвитку : зб. наук.-теорет. ст. / голов. ред. В. Андрейків; Рожнятівська РДА, Рожнятівська райрада, Рожнятівська філ. ВГО «Бойківське етнологічне т-во». – Рожнятів, 2012. – 182 с.

325. Карпинець І. Галицькі залізні гуті та їх продукція в рр. 1772 – 1848 / І. Карпинець // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1937. – Т. CLIV. – С. 153.

326. Кирпан А. Полотняна зима: [мандрівка від льону на полі до вишиваної сорочки у бойківське село Цінева Рожнятівського району] / Андрій Кирпан // Карпати. – 2007. – №1. – С. 45–51

327. Кирчів Р.Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Кирчів. – К., 1978. – 173 с.

328. Клапчук В.М. Корисні копалини Галичини : видобування та переробка: [монографія] / Володимир Михайлович Клапчук / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. – 508 с.

329. Ковальчак Г. Економічний розвиток західноукраїнських земель / АН УРСР, Інститут суспільних наук / Г. Ковальчак. – К.: Наукова думка, 1988. – 249 с.

330. Кожолянюк Г. Етнографія Буковини / Г. Кожолянюк – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 2001. – Т.2. – 424 с.

331. Кожолянюк Г. Етнографія Буковини / Г. Кожолянюк – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 2004. – Т.3. – 392 с.

332. Кожолянюк Г. Етнологічні експедиції та студентська етнографічна практика / Г. К. Кожолянюк, О. Г. Кожолянюк, А.А. Мойсей. – Чернівці – Вижиця: Черемош, 2010. – 324 с.

333. Козакевич О. Бойківські в'язані вироби та мереживо кінця XIX – XX ст.: локальні та художні особливості / О. Козакевич // Бойківщина. – Дрогобич : Коло, 2007. – Т.3. – С.441-447.

334. Козакевич О. Вплив соціально-політичних явищ на розвиток та

формування української моди (в контексті історії західноєвропейського костюма) / О. Козакевич // Народознавчі зошити. – 2002. – №1-2. – С.146-153.

335. Козакевич О. Розвиток трикотажу 20 – 30-их рр. ХХ ст. на теренах Східної Галичини (модні тенденції, осередки) / О. Козакевич // Народознавчі зошити. – 2003. – №5-6. – С.766-775.

336. Козакевич О. Трансформаційні процеси в українському традиційному мистецтві ХХ ст. (на прикладі бойківських в'язаних виробів та мережива) / О. Козакевич // Етнічна історія народів Європи. – 2008. – Вип.27. – С.25-31.

337. Козакевич О. Трикотаж Східної Галичини 20 – 30-х рр. ХХ ст.: мода між двома світовими війнами / О. Козакевич // Вісник Львівської академії мистецтв. – 2003. – №14. – С.183-199.

338. Коломиец И. Г. Очерки по истории Закарпатья / И. Коломиец. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1959. – Ч.2. Социально-экономические отношения, национально-политическое и культурное движение в Закарпатье в XIX веке. – 246 с.

339. Коломиец И. Г. Социально-экономические отношения и общественное движение на Закарпатье во 2-й половине XIX столетия / И. Коломиец. – Т.1: Сельское хозяйство и аграрные отношения – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1961. – 404 с.

340. Компанієць І. Револьюційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатській Україні під впливом ідей Великого Жовтня (1917–1920 рр.) / І. Компанієць. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 111 с.

341. Компанієць І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900–1919 рр.) / І. Компанієць. – К.: Видавництво АН УРСР, 1960. – 372 с.

342. Кондратюк О. Галичина у ХІХ ст.: соціально-економічне, правове та внутрішньополітичне становище / О. Кондратюк, П. Лепісевич. – Львів: Апріорі, 2004. – 60 с.

343. Копчак В. П. Население Закарпатья за 100 лет. Статистико-демографическое исследование / В.П. Копчак, С.И. Копчак. – Львов:

Издательское объединение «Вища школа», 1977. – 199 с.

344. Копчак С.І. Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). Докапіталістичний період / С. Копчак. – Львів: Вища школа, 1974. – 186 с.

345. Королько А. Етнографічна мозаїка Прикарпаття: Гуцульщина, Бойківщина, Покуття, Опілля / А. Королько // Історія України. – 2012. – №5-6 (741-742). – С.34-40.

346. Кравець М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини в другій половині XIX ст. / М. Кравець – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964. – 236 с.

347. Кріль М. Старосамбірщина: історія і культура / Михайло Кріль. – Львів: Піраміда, 2009. – 600 с.

348. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 220 с.

349. Культура та побут населення Українських Карпат: (матеріали республіканської наукової конференції). – Ужгород, 1973. – 238с.

350. Культура та побут населення Українських Карпат: (матеріали республіканської наукової конференції. Тези доповідей та повідомлень). – Ужгород, 1972. – 28 с.

351. Культура хозяйственная [Електронний ресурс] // Режим доступу http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/КУЛЬТУРА

352. Лаба В. Історія села Гірне від найдавніших часів до 1939 року / В. Лаба. – Львів, 2003. – 23 с.

353. Лаговъ Н. Галиция ся история, природа, население, богатства и достопримъчательности / Н. Лаговъ. – Петроград: Изд-во Н. П. Карбасникова, 1915. – 124 с.

354. Левицький Р. Ясень. Історико-публіцистична збірка / Я. Левицький. – Острог, 2005. – 152 с.

355. Лесюк О. Мій бойківський краю, зелений розмаю... / Оксана Лесюк. – Рожнятів, 2003. – 93 с.

356. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К.: АртЕк, 2004. –

472 с.

357. Лурье С. Историческая этнология: учебное пособие для вузов / С. Лурье. – М.: Академический Проект: Гаудеамус, 2004. – 624 с.

358. Луцик М. По нашій славіній Бойківщині / М. Луцик. – 1972. – Ч.: 3-4 (26-27), вересень-грудень. – С.20-22.

359. Ляшенко О.Г. Орнаментальні мотиви писанок Бойківщини / О. Ляшенко // Літопис Бойківщини. – 1985. – Ч.: 1/41(52), січень-червень. – С. 35-39.

360. Макарчук С. Етнічна історія України: навч. посіб. / С. Макарчук. – К.: Знання. 2008. – 471 с.

361. Макарчук С. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма / С. Макарчук. – Львов: Высшая школа, 1983. – 255 с.

362. Макітра Р. Перші дослідження і використання галицької нафти / Р. Макітра // Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної І Центральної Європи: Дослідження і матеріали. – Львів, 2000. – 189 с.

363. Маланчук В. Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. / В. Маланчук. – К.: Наукова думка, 1977. – 204 с.

364. Малета В. Родовід верховинської Колочави. Історико-краєзнавчий нарис / В. Малета, О. Малета. – Мукачево: Карпатська вежа, 2009. – 370 с.

365. Мандибура М. Землеробство / М. Мандибура, С. Павлюк // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 104 – 113.

366. Мандибура М. Тваринництво / М. Мандибура // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 104 – 113.

367. Маркарян Э.С. Узловые проблемы теории культурной традиции / Э. Маркарян // Советская этнография. – 1982. – № 2. – С.78-96.

368. Матейко К. Бойківський одяг / К. Матейко // Літопис Бойківщини. – 1986. – Ч.2 (4445). – С.29.

369. Матейко К.І. Допоміжні види господарських зайнять на Бойківщині

/ К. Матейко // Літопис Бойківщини. – 1987. – Ч.: 1/45 (56), січень-липень. – С. 62-64.

370. Матейко К.І. Допоміжні види господарських зайнять на Бойківщині / К. Матейко // Літопис Бойківщини. – 1987. – Ч.: 2/46 (57), липень-грудень. – С. 28-31.

371. Матейко К. Український народний одяг: етнографічний словник / К. Матейко. – К.: Наукова думка, 1996. – 194 с.

372. Матисякевич З. Історія Синевідська Вижного / З. Матисякевич. – Львів: Літопис, 2003. – 384 с.

373. Микулич О. Нафтовий промисел Східної Галичини до середини ХІХ ст. Видання друге, доповнене / О. Микулич. – Дрогобич: Коло, 2004. – 32 с.

374. Михайлів Л. Рожнятів і околиці. Історико-краєзнавча книга / Л. Михайлів. – Снятин, 2000. – 168 с.

375. Мицюк О.К. Нариси з соціально-господарської історії б.(увшої) угорської нині Підкарпатської Руси / О. Мицюк. – Ужгород: Закарпаття, 1938. – Т.2. – 392 с.

376. Мовна У. Заняття бойків у світлі львівської преси першої половини ХІХ ст. / У. Мовна // Бойківщина: історія та сучасність. Матеріали Міжнародного історико-краєзнавчого семінару «Населення Бойківщини у контексті загально карпатського етнокультурного розвитку», Самбір, 14-16 вересня 1995 р. – Львів – Самбір, 1995. – С.127-129.

377. Могитич І. Житло / І. Могитич // Народна архітектура Українських Карпат ХV–ХХст. – К. : Наукова думка, 1987. – С.69-81.

378. Могитич І. Традиційні зональні особливості народного будівництва Івано-Франківської області / І. Могитич // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. II: Краєзнавство. – Косів, 2006. – С. 323-335.

379. Нариси історії Закарпаття. Т.І. (з найдавніших часів до 1918 р.) / Ужгородський державний університет / відп. ред. І.Гранчак. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1993. – 530 с.

380. Нариси історії Закарпаття. Т.ІІ. (1918–1945) / Ужгородський державний університет, Інститут карпатознавства / відп. ред. І.Гранчак. – Ужгород: Закарпаття, 1995. – 633 с.

381. Народне вбрання Бойківщини. Продовження // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч. (29) 1/18. – С.20-21.

382. Народні художні промисли України: збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1979. – 97 с.

383. Нафта і газ України / Гол. ред. М.П.Ковалко. - Київ: Наукова думка, 1997. – 384с.

384. Непийвода В. Вплив австрійського Закону про ліси (1852 р.) на лісове господарство в Галичині [Електронний ресурс] / В. Непийвода // Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2131/1/Nepiyvoda_Vplyv%20avstriiskoho%20Zakonu%20pro%20lisy.pdf

385. Низова Л.В. Кустарні промисли, кустарна промисловість / Л. Низова // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Вид-во «Наукова думка», 2008. – 568 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kustarni_Promisli

386. Никорак О. Рушник у традиційній культурі українців / О. Никорак // Народознавчі зошити. – 2001. – Зошит 3 (39), травень-червень. – С. 503-507.

387. Никорак О. Українська народна тканина: типологія виробів ХІХ – початку ХХ ст. / О. Никорак // Народознавчі зошити. – 1998. – №4. – С. 125-130.

388. О. Б. Комарники – село Турчанського повіту / О. Б. // Літопис Бойківщини. – 1974. – Ч.: 1/20 (31). – Грудень. – С. 40-42.

389. О. Б. Стара сіль / О. Б. // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч.: 1/18 (29), жовтень. – С. 31-38.

390. Онуфрик В. Монографія села Михновець пов. Турка н/С/ В. Онуфрик // Літопис Бойківщини. – 1987. – Ч.: 1/45 (56), січень-липень. – С. 21-27.

391.Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В.Осечинський. – Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1954. – 188 с.

392.Павлюк С. Здобутки української народознавчої науки: двадцять років одержимої праці / С. Павлюк // Народознавчі зошити. – 2012. – №2 (104). – С.170-190.

393.Павлюк С. Тваринництво / С. Павлюк // Українське народознавство: навч. посіб. – Львів: ВЦ «Фенікс», 1997. – С. 279 – 282.

394.Павлюк С. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект / С.Павлюк. – К.: Наукова думка, 1982. – 224 с.

395.Павлюк С. Народна агротехніка українців Карпат другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (Історико-етнографічне дослідження) / С.Павлюк. – К., 1986. – 171 с.

396.Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії (для студентів історичного факультету та краєзнавців): метод. посіб. / М. Паньків. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 123 с.

397.Перлач М. Народні вишивки Закарпаття / М. Перлач // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч.: 1/18 (29), жовтень. – С. 19-23.

398.Петречко Д. Вишивані скарби Бойківщини. Західний регіон / Д. Петречко. – Дніпропетровськ: АРТ-Прес, 2012. – 87 с.

399.Прикарпаття: спадщина віків. Історико-культурологічне видання / Микола Кугутяк. – Львів: Манускрипт, 2006. – 567 с.

400.Промисли / [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.history.vn.ua/book/slovník/250.html>

401.Радович Р. Вибір та заготівля будівельної деревини на заході галицької Бойківщини (за матеріалами Старосамбірського району, Львівської області) / Р. Радович // Фортеця: збірник заповідника «Тустань»: на пошану Михайла Рожка. – Львів: Камула, 2009. – Кн.1. – С.523.

402.Радович Р. Хата з дахом на пристінних стовпах (на матеріалах Старосамбірського району) / Р. Радович // Народознавчі зошити. – 2001. – Зошит 3 (39), травень-червень. – С. 539-542.

403. Різьба по дереву. Народна скульптура [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://bojkosvit.com/kultura/mystetstvo/rizba/>
404. Савчук Б. Українська етнологія / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 559 с.
405. Свежинський В. Аграрні відносини у Західній Україні в кінці XIX – на початку XX ст. / В. Свежинський. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1966. – 192 с.
406. Семчук Л. Вишивка в народному одязі Рожнятівщини та Долинщини / Л. Семчук // Народнознавчі зошити. – 2009. – Ч.5-6. – С.792-800.
407. Сікора О. Убрання українців Бойківщини / О. Сікора // Бойки: вид-ня науково-культурологічного товариства «Бойківщина». – Дрогобич, 1998. – С.166-176.
408. Сілецький Р. Сільське поселення та садиба в Українських Карпатах XIX – початку XX ст. / Р. Сілецький. – К.: Наукова думка, 1994. – 140 с.
409. Сілецький Р. Традиційна архітектура / Р. Сілецький // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: у 4 т. – Львів, 2006. – Т.ІІ.: Етнологія та мистецтвознавство. – 2006. – С.124 – 140.
410. Скарби матеріальної культури Бойківщини // Літопис Бойківщини. – 1970. – Ч.: 4/15, січень. – С. 40-41.
411. Скворій Р. На Болехівських видноколах / Р. Скворій. – Брошнів : «Таля», 2004. – 240 с.
412. Скрипник Г. Етнокультурна традиція в контексті глобалізаційних тенденцій / Г. Скрипник // Матеріали до української етнології: збірник наукових праць. – К., 2008. – Вип.7 (10). – С.3-9.
413. Старосамбірське кушнірство // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч.: 1/17 (28), квітень. – С. 21-22.
414. Стефанів В. Моє рідне село Сливки / В. Стефанів. – Коломия, 2008. – 160 с.
415. Стрийщина. Наукове товариство імені Т. Шевченка. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1993. – Т.3. – 635 с.

416. Супруненко В. Народознавчий запитальник. Споряджений словником народних назв і етнографічних термінів / В.Супруненко. – Мелітополь, 1994. – 32 с.
417. Там, де круто вється Чечва...: До 55-річчя від дня народження Василя Чоповського. – Львів, 2008. – 56 с.
418. Тереля Й. Бойківська вишивка, чи це тільки – мистецький узор? / Й. Тереля // Літопис Бойківщини. – 1973. – Ч.: 1/18 (29), жовтень. – С.28-30.
- 419.Тиводар М. Етнографія Закарпаття / М. Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2010. – 416 с.
- 420.Тиводар М. Етнологія: навчальний посібник / М.Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.
421. Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми / М. Тиводар. – Ужгород, 1995. – 205 с.
- 422.Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: історико-етнологічне дослідження / М.Тиводар. – Ужгород: Карпати, 1994. – 556 с.
- 423.Токарев С. К методике этнографического изучения материальной культуры / С.Токарев // Советская этнография. – 1970. – № 4. – С. 3 – 17.
- 424.Традиційне суспільство / [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=17062>
- 425.Українська етнологія: навч.посібник / за ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
- 426.Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-е вид. / А. Пономарьов, Л. Артюх, Т. Косміната ін. – К.:Либідь, 1994. – 256 с.
- 427.Українське народознавство / за ред. С. Павлюка. – К.: Знання, 2004. – 570 с.
- 428.«Укрнафта»: подорож у часі і просторі. Історія і сьогодення ВАТ «Укрнафти», публіцистичне видання /автор-упорядник П.Шевченко. – К.: ВД “Лідер ХХІ століття”, 2008. – 245 с.
429. Файник Т. Житло та довкілля: будівельні традиції українців Карпат / Т. Файник. – Львів, 2007. – 204 с.

430. Файник Т. Знаряддя і пристрої для заготівлі, обробки деревини та дерев'яного будівництва на Бойківщині в кінці XIX – на початку XX ст. / Т. Файник. – Львів; Самбір, 1995. – С.146-148.
431. Файник Т. Образ народного житла в Українських Карпатах кінця XIX – початку XX ст. Етнокультурний аспект / Т. Файник // Народознавчі зошити. – 1996. – Зошит 5 (11), вересень-жовтень. – С. 304-308.
432. Федака П.М. Народне житло українців Закарпаття XVIII– XX ст.: монографія / Павло Михайлович Федак. – Ужгород: Гражда, 2008. – 362 с.
433. Федина Р.Й. Лісорозробка / Р. Федина // Літопис Бойківщини. – 1987. – Ч.: 1/45 (56), січень-липень. – С. 59-62.
434. Франко І. До біографії Івана Вагилевича /Іван Франко. – Львів: НТШ, 1907. – Т. LXXIX (79). – С. 8–14.
435. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / Іван Франко // Жовтень. – 1972. – №9. – С. 137–143.
436. Художня обробка дерева // Народні художні промисли УРСР: Довідник. – К.: Наукова думка, 1986.— С. 48-58
437. Чоповський В. Лісоруби Бойківщини у творчості Осипа Мошури / В. Чоповський // Новини Підгір'я. – 2011. – №19 (1138), 6 травня. – С.3.
438. Чоповський В. «Ой далека доріженька у гори на зруби...» Лісоруби Бойківщини у суспільно-побутових піснях Карпат / В. Чоповський // Новини Підгір'я. – 2011. – №44 (1163), 21 жовтня. – С.3.
439. Чоповський В. «Ой далека доріженька у гори на зруби...» Лісоруби Бойківщини у суспільно-побутових піснях Карпат / В. Чоповський // Новини Підгір'я. – 2011. – №47 (1166), 11 листопада. – С.3.
440. Чоповський В. Українська народна мудрість про ліс, дерево і лісорубство / В. Чоповський // Берегиня. – 2011. – Число 2 '11(69). – С. 53-62.
441. Чоповський В. Стежками бойківського краю. Історико-літературний збірник / Василь Чоповський. – Львів, 2003. – 212 с.
442. Чоповський М., Чоповський В. Скарби Карпатського краю. Історико-краєзнавчий нарис / Василь Чоповський. – Львів, 2003. – 286 с.
443. Цирик М. Малий Березний. Село у межириччі Ужа і Ублянки /

Михайло Цибики. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2005. – 144 с.

444. Цигилик В. Стародавні гончарі та металурги Прикарпаття / В. Цигилик // Дзвін. – 1996. – №4 (618), квітень. – С. 113-119.

445. Шуптар В. Над річкою Завадкою. Минуле і сучасне сіл Рикова, Межигіря та Багноватого, що на Турківщині / Василь Шуптар. – Львів: Край, 2001. – 152 с.

446. Щур Р. Підгородці: сторінки історії / Роман Щур. – Львів, 2000. – 238 с.

447. Юрій М. Етнологія: навч. посіб. / М. Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.

448. Юсипович І. Турківщина: за завісою століть / Іван Юсипович. – Львів: Край, 1993. – 112 с.

449. Яремко Б. Музичні інструменти Турківщини (за даними польових досліджень 1981 р.) / Б. Яремко // Традиційна народна музична культура Бойківщини. Тези доповідей науково-практичної конференції, (Турка, 19 вересня 1982 р.). – Турка, 1992. – С.12-14.

450. Яремко Б. Сопілкарство Бойківщини / Б. Яремко // Бойківщина. науковий збірник. – Дрогобич – Трускавець: Вид-во «ДП «Укрпол-2», 2004. – С.330-335.

451. Bogatyński W. Tucholszczyzna karpacka / W. Bogatyński // Płaj. – 2012. – №18. – S.9-13.

452. Bujak Fr. Galicya. – T.I. Kraj. Ludność. Społeczeństwo. Rolnictwo / Fr. Bujak. – Lwów–Warszawa: Księgarnia pod firmą E. Wende i Spółka, 1908. – 562 s.

453. Bujak Fr. Rozwój Gospodarczy Polski w krótkim zarysie / Fr. Bujak. – Kraków, 1925. – 51 s.

454. Czajkowski J. Budownictwo ludowe w Karpatach w XVI – XIX wieku. Źródła, komentarze / J. Czajkowski. – Sanok, 1988. – 136 s.

455. Czajkowski J. Historyczne zasiedlenie zachodniej Bojkowszczyzny / J. Czajkowski // Płaj. – №6.–S.12-24

456. Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huculszczyzny / J. Falkowski. –

Lwow, 1937. – 170 s.

457. Falkowski J., Pasznyi B. Na pograniczu lemkowski-bojkowskim. Zarys etnograficzny / J. Falkowski. – Lwów: Tow. Ludoznawcze, 1935. – 128 s.

458. Fischer A. Rusini. Zarys etnografii Rusi / A. Fischer. – Lwów, 1928. – 192 s.

459. Gąsiorowski H. Przewodnik po Beskidam Wshodnich / H. Gąsiorowski. – Lwów – Warszawa, 1935. – 286 s.

460. Kozminova A. Podkarpatska Rus. Prace a zivot lidu po strance kulturni, hospodarske a narodopisne / A. Kozminova. – Praha: Karlin Nakl. vlastnim, 1922. – S. 71

461. Kuczera A. Wśród Bojków / A. Kuczera. – Sambor, 1931 / [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://sanockabibliotekacyfrowa.pl/dlibra/plain-content?id=517>

462. Ossendowski F. A. Karpaty i Podkarpacie / F. Ossendowski. – Poznań, 1933. – 257 s.

463. Papee F. Skole i Tucholszczyzna: Monografia historyczna/ F. Papee. – Lwow: Nakladem księgarni Gubrynowicza i Schmidta. – 1891. – 124 s.

464. Pulnarowicz W. U źródeł Sanu, Stryja i Dniestra (Historja powiatu turczańskiego) / W. Pulnarowicz. – Turka, 1929 / [Електронний ресурс] // Режим доступу http://www.europeana.eu/portal/record/09404/id_oai_sanockabibliotekacyfrowa_pl_433.html

465. Reinfuss R. W sprawie granicy łemkowski-bojkowskiej / R. Reinfuss // Kurier literacko-naukowy. – 1936. – Cz.7. – s. 3-5.

466. Strzetelska-Grynbergowa Z. Staromiejskie: ziemia i ludność / Z. Strzetelska-Grynbergowa. – Lwów, 1899. – 678 s.

467. Windakiewicz E. Olej i воск ziemny w Galicyi / E. Windakiewicz. Lwów, 1875. – 154 s.

468. Автореферати дисертацій

469. Бацвін М. Господарство та матеріальна культура Опілля в 90-х

роках XIX ст. – 30-х роках XX ст. (на матеріалах Рогатинського та Галицького районів Івано-Франківської області) : автореф. дис на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук: спец. 07.00.05 «Етнологія» / М. Бацвін – Івано-Франківськ, 2012. – 20 с.

470. Галько О. Шлюб і сім'я у бойків Карпат наприкінці XIX ст. – 1939 р.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук: спец. 07.00.05 – «Етнологія» / О. Галько – К., 2004. – 16 с.

471. Дуда Н. Трудові традиції українців Карпат кінця XIX – початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України» / Н. Дуда. – Львів, 1998. – с.

472. Захарчук-Чугай Р. Народна вишивка Західної України XIX - XX ст.: (проблеми традицій): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора мистецтвознавства: спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / Р. Захарчук-Чугай. – НАН України, Інститут народознавства. – Львів, 1995. – 397 с.

473. Комарницький В. Село Комарники Турківського району Львівської області: етносоціальний та культурний розвиток (XV – XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України» Автореф. дис. спец. 07.00.01 – історія України / В. Комарницький. – Львів, 2010. – 18 с.

474. Курышов А. Традиционное хозяйство коренных народов Иркутской губернии в конце XIX – начале XX вв.: Проблемы трансформации: Дисс. на соискание уч. степени канд.ист. наук,специальность 07.00.02 Отечественная история / А. Курышов. – Иркутск, 2005. – 256 с.

475. Пашкова Н. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична, генетична та ареальна характеристика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – «Українська мова» / Н. Пашкова. – К., 2000. – 19 с.

476. Тарас Я. Церковна дерев'яна архітектура українців Карпат у системі традиційно-побутової культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук: спец. 07.00.05 – «Етнологія» / Я. Тарас. – Львів, 2011. – 33 с.

ДОДАТКИ

Додаток А.
Видобуванні солі

Рис. А. 1. Експозиція видобування солі в Долині на поч.. ХХ ст. в Долинському краєзнавчому музеї Тетяни і Омеляна Антоновичів Бойківщина, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.

Додаток Б
Ангелівська домна

Рис. Б. 1. Ангелівська домна, 1810 рік. Урочище Ангелів поблизу с.Ясень, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.

Додаток В
Лісозаготівельний промисел

Рис. В. 1. Знаряддя праці лісорубів середина ХІХ ст., музей Старе село в с.Колочава Міжгірського р-ну, Закарпатської обл.

Додаток В.
Лісозаготівельний промисел

Рис. В. 2. Колиба лісорубів середина ХІХ ст., музей Старе село в с.Колочава Міжгірського р-ну, Закарпатської обл.

Додаток В
Лісозаготівельний промисел

Рис. В. 3. Бригада лісоплавників у верхів'ї ріки Левурди, поч. ХІХ ст., Старосамбірського р-ну, Львівської обл.. Фото із стенду історико-етнографічного музею Бойківщина в м. Самбір.

Додаток В

Лісозаготівельний промисел

Tartak Parowy Firmy J. Ph. Glesinger w Broszniowie P. Krechowice. Małopolska.

Рис. В. 4. Тартак паровий фірми Глезінгер в Брошневі кін. XIX ст..
Фото із стенду історико-краєзнавчого музею культури та побуту Бойківщини
в с. Цінева Рожнятівського р-ну, Івано-Фанківська обл.

Додаток Г
Нафтовий промисел

Рис. Г. 1. Експозиція нафтової вишки на поч.. ХХ ст. в Бориславському історико-краєзнавчому музеї м.Борислав Дрогобицького р-ну Львівської обл.

Додаток Г

Нафтовий промисел

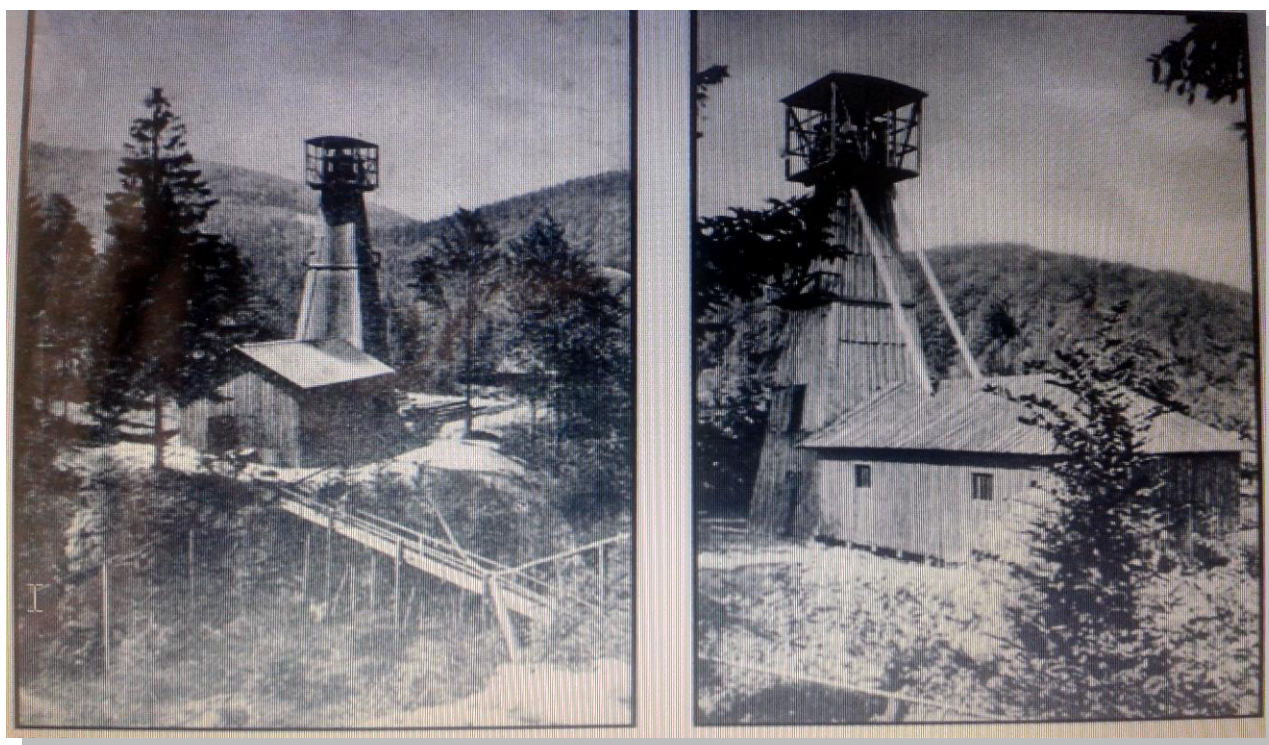

Рис. Г. 2. Нафтове родовище в с.Ріпне, поч. XX ст., Фото із стенду історико-краєзнавчого музею культури та побуту Бойківщини в с. Цінева Рожнятівського р-ну, Івано-Франківська обл.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 1. Ткацький верстат поч.. XX ст.. в Долинському краєзнавчому музеї Тетяни і Омеляна Антоновичів Бойківщина, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.. без інв.ном.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 2. Цебер для вибілювання полотна в ХІХ ст. в музеї Старе село
с. Колочава Міжгірського р-ну, Закарпатської обл.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 3. Куделя XX ст.. в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 4. Німецька куделя кін. XIX ст., в музеї історії міста Болехова імені Романа Скворія Болексівської міської ради Івано-Франківської обл., Інвент.ном. 87.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 5. Постоли із шкіри, кін. XIX ст.. в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 6. Вишиті сорочки кін. XIX – поч.. XIX ст.. в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 7. Солом'яний капелюх кін. XIX ст.. в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Д
Ткацтво і кравецтво

Рис. Д. 8. Чепчик частина головного убору заміжньої жінки (кін. XIX – поч.. XX ст.). Музей історії міста Болехова імені Романа Скворія Болахівської міської ради Івано-Франківської обл.. Інвент.ном. 156.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 1. Бойківська скриня кін. XIX ст. в в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 2. Корито кін. XIX ст. в в музеї історії етнографії села Липовиця
ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 3. Хатина бондаря XIX ст. в музеї Старе село с. Колочава Міжгірського р-ну, Закарпатської обл.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 4. Бочки кін. XIX ст. в в музеї історії етнографії села Липовиця
ЗОШ І-ІІІ ст.. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 5. Діжка для тіста XIX ст. в в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 6. Масляниці кін. XIX ст. в в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.

Додаток Е

Побутово-господарські ремесла

Рис. Е. 7. Решето з ліщини XIX ст.. Сито з сітки поч. XX ст. в музеї історії етнографії села Липовиця ЗОШ І-ІІІ ст. Рожнятівської районної ради Івано-Франківської обл.